

**Suomen evankelis-luterilaisen kirkon representaatiot ja diskurssit
sanomalehtien pääkirjoituksissa**

**Taina Järvenpää
Maisterintutkielma
Suomen kieli
Kieli- ja viestintätieteiden
laitos,
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2020**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä Taina Järvenpää	
Työn nimi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon representaatiot ja diskurssit sanomalehtien pääkirjoituksissa	
Oppiaine Suomen kieli	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Huhtikuu 2020	Sivumäärä 66
<p>Tiivistelmä</p> <p>Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuului 1980-luvulla vielä yli 90 prosenttia suomalaisista. Vuoden 2020 alussa suomalaisista noin 68 prosenttia lukeutui kirkon jäseniksi. Institutionaalisen uskonnon asema horjuu länsimaissa sekularisaation myötä, ja jäsenmäärän väheneminen on vain yksi kehityksen ulottuvuuksista. Kirkko vaikuttaa suomalaisessa yhteiskunnassa edelleen kansankirkkona, ja hoitaa laillisen erityisasemansa velvoittavia tehtäviä. Yhtäältä luterilainen kirkko näyttyy auttajana kriisitilanteissa, toisaalta se saa moitteita vihkiessään vain eri sukupuolta olevia pareja.</p> <p>Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, minkälainen kuva Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta piirtyi mediassa vuonna 2016. Tutkimuskysymykseni ovat 1. Miten Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa representoidaan pääkirjoituksissa? ja 2. Minkälaisia diskursseja pääkirjoituksista löytyy?</p> <p>Tutkimukseni aineisto koostuu 20 pääkirjoituksesta, jotka ovat ilmestyneet Helsingin Sanomissa, Savon Sanomissa, Aamulehdessä, Kalevassa, Keski-suomalaisessa ja Maaseudun Tulevaisuudessa vuoden 2016 aikana. Teoreettisena viitekehystenä tutkimuksessani ovat kriittinen diskurssintutkimus ja systeemis-funktionaalinen kieliteoria. Analyysimenetelmänä sovellan systeemis-funktionaaliseen kieliteoriaan kuuluvia kokemuksellista- ja intersubjektivaista metafunktiota, ja keskityn analyysissäni tutkimaan teksteissä tehtyjä nimeämisiä, verbin prosessityyppisiä, modaalaisia valintoja, modaaliverbejä ja -lausetyyppisiä.</p> <p>Pääkirjoitusaineistostani rakentuu kolme laajaa representaatiota kirkosta: yhtenäinen kirkko, haastettu kirkko ja kirkko osana yhteiskuntaa. Yhtenäinen kirkko kuvaa kirkkoa moniäänisenä, mutta yhtenäisenä, sekä aktiivisena toimijana. Haastetun kirkon representaatioissa korostuvat kirkon kohtaamat haasteet, kuten laskeva jäsenmäärä ja sisäiset erimielisyydet. Kirkko osana yhteiskuntaa representoi kirkon aktiivista roolia suomalaisessa yhteiskunnassa velvollisuuksien kautta.</p> <p>Diskurssit ovat vakiintuneita ja tunnistettavia puhumisen tapoja. Pääkirjoitusten taustalta hahmottuu viisi diskurssia: poliittinen diskurssi, kirkkopoliittinen diskurssi, hyväntekeväisyysdiskurssi, uskonnon ymmärtämisen diskurssi sekä kulttuurin ja perinteen diskurssi. Erityisesti auttamistyöhön linkittyvä hyväntekeväisyysdiskurssi asettuu linjaan aiemmin tehdyn tutkimuksen kanssa: Kirkon auttamistyö tunnustetaan, ja kirkolta odotetaan heikoimmassa asemassa olevien puolelle asettumista. Kaikkiaan diskursseja ja representaatioita läpäisee yhteiskunnallinen ulottuvuus. Evankelis-luterilainen kirkko näkyy sanomalehdissä ja herättää pääkirjoitusten kirjoittajissa ajatuksia, vaikka uskonnolliset ja hengelliset sisällöt eivät teksteissä näy.</p>	
Asiasanat kriittinen diskurssintutkimus, systeemis-funktionaalinen kieliteoria, representaatio, evankelis-luterilainen kirkko	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto, suomen kielen oppiaine	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen tausta, tutkimuskysymykset ja aiempi tutkimus	1
1.2 Aineisto ja menetelmät	6
1.3 Suomen evankelis-luterilainen kirkko	8
1.4 Pääkirjoitus tekstilajina ja tutkimuksen kohteena	10
2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIIITEKEHYS	13
2.1 Kriittinen diskurssintutkimus	13
2.1.1 Diskurssi, diskurssit ja kriittisyys diskurssintutkimuksessa	13
2.1.2 Representaatio diskurssintutkimuksessa	15
2.2. Systemis-funktionaalinen kieliteoria	17
2.2.1 Systemis-funktionaalinen kieliteoria viitekehystenä	17
2.2.2 Kokemuksellinen metafunktio ja intersubjektiva metafunktio	19
3 ANALYYSI	23
3.1 Representaatiot	23
3.1.1 Yhtenäinen kirkko	23
3.1.2 Haastettu kirkko	31
3.1.3 Kirkko osana yhteiskuntaa	34
3.2 Diskurssit	38
3.2.1 Poliittinen diskurssi	38
3.2.2 Kirkkopoliittinen diskurssi	41
3.2.3 Hyväntekeväisyysdiskurssi	44
3.2.4 Uskonnon ymmärtämisen diskurssi	51
3.2.5 Kulttuurin ja perinteen diskurssi	55
4 PÄÄTÄNTÖ	58

4.1 Yhteenveto	58
4.2 Pohdinta	60
LÄHTEET	64

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta, tutkimuskysymykset ja aiempi tutkimus

Keväällä 2019 osana Jyväskylän Kirkkopäiviä järjestettiin paneelikeskustelu. Osallistujat arkkipiispa Tapio Luoma, yleisen valtio-opin professori Hanna Wass ja Ylen uutis- ja ajankohtais-toiminnan päätoimittaja Jouko Jokinen keskustelivat kirkon roolista yhteiskunnassa ja kirkkoon liitetystä mielikuvista. Päätoimittaja Jouko Jokinen totesi kirkkoa koskevan uutisoinnin kärsivän siitä, ettei kirkon lähettämiä tiedotteita osata toimituksissa välttämättä kääntää uutisten yleiskielelle: Esimerkiksi kirkon kesäjuhlista uutisoitaessa yleisempää on kertoa parkkipaikkojen ja ruoan riittävydestä kuin painokkaista teologisista kannanotoista. Kirkon ja uutistoimistusten kielet vaikuttavat eriytyneet toisistaan niin, että kielen merkitysten välittämisestä on tullut haaste.

Vielä 1980-luvulla evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuului yli 90% suomalaisista (Tilastotietoa 2020). Tämä tarkoitti, että lähes kaikki lapset ja nuoret osallistuivat luterilaiseen uskonnonopetukseen kouluissa, kävivät rippikoulun ja siten oppivat tuntemaan kirkon kieltä ja käytäntöjä. Kirkon jäsenmäärän vähentyessä yhä pienempi osa lapsista kastetaan, rippikoulussa ja uskonnontunneilla käyvät yhä harvemmat, ja samalla heikkenee suomalaisten kosketuspinta evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Kehityskulun seurauksena tietämys kirkosta ja sen toiminnasta ohentuu. Tarvitaan uskontolukutaitoa, jotta oletukset ja mielikuvat eivät hallitsisi keskustelua erilaisista uskonnoista ja katsomuksista (Uskontolukutaito).

Mielikuvien merkitystä voidaan havainnollistaa esimerkiksi Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta käytettävien käsitteiden *valtionkirkko* ja *kansankirkko* avulla. Kirkon omilla verkkosivuilla kerrotaan, että virallisesta valtionkirkkoasemasta luovuttiin 1870 kirkon itsehallinnon myötä, ja että nykyisin luterilaista kirkkoa voisi kuvata kansankirkoksi (Kirkko ja valtio). Valtionkirkko on Pohjoismaissa yleisesti käytössä oleva käsite, jolla viitataan evankelis-luterilaisen kirkon ja valtion tiiviiseen, lailliseen yhteyteen. Tanskassa ja Islannissa evankelis-luterilaiset kirkot ovat edelleen virallisessa valtionkirkkoasemassa (Folkekirken, Kirkjan). Norjassa kirkko siirtyi autonomiaan vuonna 2012 (Kirken), ja Ruotsissa kirkko ja valtio ovat olleet erillään vuodesta 2000 (Svenska kyrkan).

Tilastokeskus määrittelee Suomessa evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen kirkon kuitenkin valtionkirkoiksi (Tilastokeskus 2020). Vapaa-ajattelijat näkevät kirkon aseman niin ikään valtionkirkollisena ja siten muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin nähden ongelmallisena (Vapaa-

ajattelijat 2018). Kielitoimiston sanakirja määrittelee valtionkirkon taloudellisesti ja hallinnollisesti valtiosta riippuvaiseksi kirkkokunnaksi (KS s.v. *valtionkirkko*), kun taas kansankirkolla tarkoitetaan kirkkokuntaa, johon suurin osa kansasta kuuluu ja jolla on laillinen erityisasema. Kansankirkon kohdalla sanakirjassa on esimerkkilause *Suomessa on kaksi kansankirkkoa, evankelis-luterilainen ja ortodoksinen kirkko.* (KS s.v. *kansankirkko*.) Käsitteiden ero on vaikeaa, sillä molempiin sisältyy ajatus kirkon ja valtion laillisesta yhteydestä. Valtionkirkko herättää kuitenkin voimakkaan mielikuvan nimenomaan hallinnon ja kirkon yhteydestä, kun taas kansankirkko korostaa kansalaisten ja kirkon yhteyttä. Tässä tutkimuksessa seuraan Kielitoimiston sanakirjan määritelmiä, ja kutsun evankelis-luterilaista kirkkoa kansankirkoksi.

Suuren jäsenmäärän ja yhteiskunnallisen asemansa vuoksi luterilainen kirkko näkyy ja kuuluu suomalaisessa yhteiskunnassa. Kirkon tekemä kriisityö ylittää uutiskynnyksen isojen onnettomuuksien tapahtuessa, suosituksissa tosi-tv-ohjelmassa yksi avioliiton ammattilaisista on luterilaisen kirkon pappi ja Suomen ulkoministeriön kehitysyhteistyön määrärahoja kanavoitetaan Kirkon Ulkomaanavun kautta (Ulkoministeriö 2018). Toisaalta laillisen erityisaseman voi nähdä myös yhteiskunnallisena vaateena kirkkoa kohtaan. Esimerkiksi avioliittolain muutoksen myötä muutospainee ovat julkisuudessa kohdistuneet evankelis-luterilaiseen kirkkoon, jolla on laillinen vihkioikeus, mutta joka toistaiseksi vihkii vain eri sukupuolta olevia pareja (Kirkko ja kaupunki 1.6.2016).

Luterilainen kirkko on uskonnollisen asemansa vuoksi erottamaton osa uskonnollista kenttää ja -keskustelua Suomessa, ja tästä näkökulmasta kirkkoa on laajasti tutkittukin. Mediassa kirkko näyttää liittyvän uskonnollisuuden lisäksi vahvasti myös yhteiskunnallisiin puheenaiheisiin, politiikkaan ja avustustyöhön. Uutisteksteihin valitut näkökulmat ja puheenaiheet heijastuvat väistämättä siihen, minkälainen kuva lukijoille välittyy kirkosta ja sen toiminnasta.

Tämä tutkimus käsittelee sitä, miten Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa representoidaan valtakunnan laajalevikkisimpien sanomalehtien pääkirjoituksissa vuonna 2016 ja minkälaiset diskurssit kirjoituksissa toistuvat. Aihevalintani selittyy yhtäältä kiinnostuksestani kirkkoa ja uskontoa kohtaan, toisaalta kiinnostuksestani kieltä ja sen valtaa kohtaan. Minua kiinnostaa, miten kirkkoa nykypäivänä representoidaan, ja minkälaisten puheen tapojen ja -aiheiden yhteyteen kirkko liittyy ja liitetään. Tarkoitukseni on hahmottaa teksteistä ja niiden takaa erilaisia kirkosta muodostuvia kuvia. Kenen äänellä kirkko puhuu pääkirjoituksissa? Onko kirkko aktiivinen vai passiivinen toimija? Henkilöityykö kirkko piispaan tai johonkin yksittäiseen kirkon jäseneseen? Minkälaisten puheenaiheiden yhteydessä kirkosta kirjoitetaan? Löytyykö pääkirjoitusten takaa selkeitä, toistuvia diskursseja, jotka määrittelevät näkökulman kirkkoon ja sen toimintaan?

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, minkälainen kuva Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta piirtyy valtakunnan suurimpien sanomalehtien pääkirjoitusten kautta. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa representoidaan pääkirjoituksissa?
2. Minkälaisia diskursseja pääkirjoituksista löytyy?

Kirkko ja sanomalehtitekstit ovat tutkimuskohteita useilla tieteenaloilla, kuten kielissä, teologiassa, uskontotieteessä, yhteiskuntatieteissä ja viestinnässä. Uskonnon ja median suhdetta on tutkittu erityisesti uskontotieteessä, teologiassa ja journalistiikassa sekä Suomessa että ulkomailla. Pohjoismaiden lisäksi näkyviä institutionaalisia kristillisiä kirkkoja on Euroopassa esimerkiksi katolisissa maissa – Italiassa, Puolassa ja Irlannissa – sekä anglikaanikirkko Britanniassa. Seuraavassa Rita Marchetin ja Susanna Pagiotti (2017) Italian katolista kirkkoa koskeva tutkimus; Kim Knottin, Elizabeth Poolen ja Teemu Tairan (2013) tutkimus Britannian anglikaanisesta valtionkirkosta sekä Laura Teräsvirran (2002) ja Juho Rahkosen (2007) tutkimukset Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta.

Rita Marchetti ja Susanna Pagiotti (2017) ovat tutkineet sisällönanalyysin keinoin katolisen kirkon näkyvyyttä Italian mediassa. Katolisen kirkon näkyvyys Italiassa on muihin katolisiin maihin verrattuna erityinen, sillä katolisen kirkon keskus, Vatikaani, sijaitsee Italian pääkaupungissa Roomassa. 1990-luvulle saakka Italiassa toimi katolinen puolue, joka piti politiikassa ääntä kirkon puolesta. Sittemmin katolinen kirkko on alkanut suoraan osallistua julkiseen keskusteluun ja näkyä valtamediassa muiden ryhmittymien tavoin. (Mts. 14.) Italiassa toimii edelleen sekä katolinen että ei-katolinen media, mutta Marchetin ja Pagiotti tutkimus keskittyy nimenomaan valtamediaan (mts. 16).

Tutkimuksen aineistona on vuodelta 2016 yli 9000 sanomalehtiartikkelia, tv:n uutislähettyksiä ja sosiaalisen median aineistoa (Marchetti & Pagiotti 2017: 17–18). Erityisesti televisio-uutisissa katolinen kirkko henkilöityy paaviin. Sanomalehdissä ja sosiaalisen median aineistoissa myös katolisen kirkon alemmat toimijat saavat näkyvyyttä. (Mts. 25.) Kaikkien aineistojen analyysituloksissa korostuvat erityisesti poikkeukselliset eivätkä suoraan kirkkoon liittyvät uutiset ja tapahtumat. Huomattava osa sekä television että sanomalehtien jutuista käsittelee politiikkaa ja konflikteja, kuten turvapaikkapolitiikkaa, aborttikeskustelua ja Italiassa tapahtunutta terrori-iskua. Sosiaalisen median tulokset ovat samansuuntaisia, vaikka aineistoon on otettu mukaan myös katolisen kirkon oman median uutisvirtaa. (Mts. 18–19.)

Kim Knott, Elizabeth Poole ja Teemu Taira (2013) ovat tutkineet brittimedian tapaa kuvata uskontoa ja kuvaustavan muuttumista 1980-luvulta 2000-luvulle. Tutkimuksen aineisto kattaa sanomalehtitekstejä ja televisioaineistoa sekä vuodelta 1982 että vuodelta 2008 (mts. 9). Oman tutkimukseni kannalta kiinnostavaa on, miten Englannin anglikaanista valtionkirkkoa (Church of England) representoidaan julkisessa ja poliittisessa keskustelussa (mts. 57–78). Englannin anglikaanisella kirkolla on Britanniassa valtionkirkon asema, mutta verrattuna esimerkiksi Pohjoismaiden valtionkirkkoihin, sen jäsenmäärät ovat huomattavasti pienempiä. Vuonna 2018 Englannin anglikaanisen kirkon toimintaan osallistui 2 prosenttia sen toimialueella asuvasta väestöstä (Church of England 2019).

Knottin, Poolen ja Tairan (2013: 57) mukaan uskonto mielletään Britanniassa yksityisasiaksi, ja siitä puhumista saatetaan hävetä. Englannin kirkko näyttäytyykin brittimediassa sekulaarissa kontekstissa ja uskonnollisten elementtien sijaan sen kulttuurinen ja sosiaalinen merkitys korostuvat. Kirkko on olennainen osa Britannian kansallisia muistopäiviä, kirkko on rakennuksena osa perienglantilaista maisemaa, kristillistä sanastoa käytetään esimerkiksi urheiluselostuksissa ja kirkkomusiikilla on vahva asema brittimediassa (mts. 67–71). Knott, Poole ja Taira (2013: 78) tuovat esiin, että aineistosta nousevat kulttuurihistorialliset aiheet linkittyvät laajempaan median luomaan representaatioon kirkosta merkittävänä osana kansallista identiteettiä. Tutkimuksen mukaan brittimediassa piiryy yhtäältä narratiivi marginalisoituvasta kristinuskosta, ja osa lehdistä on asettunut puolustamaan kirkkoon liitettäviä arvoja, kansaa ja instituutiota vapaamielisyyttä vastaan. Toisaalta kristinusko nähdään yhtenä uskontona muiden joukossa moniuskontoisessa ympäristössä. (Mts. 78.)

Uskontotieteessä Laura Teräsvirta (2002) on tutkinut Helsingin Sanomien kirkkoa koskevia uutisia ja niiden retoriikkaa. Teräsvirta on jaotellut vuosilta 1996–1998 olevat uutiset kolmeen ryhmään Erik Allardtin having-, being- ja loving-kategorioiden mukaisesti ja hahmotellut kunkin ryhmän uutisten ja retoriikan pohjalta representaation kirkosta. Tuloksena on neljä kuvaa kirkosta: *Kirkko omaa etua ajavana potentiaalisena auttajana, solidaarinen kirkko, asian tuntija köyhien asialla sekä kirkko kulttuuritapahtumien tuottajana*. Teräsvirran tutkimuksen tuloksissa korostuu kautta linjan uutisten välittämä kuva kirkosta auttajana, jolta kärjistäen sanottuna odotetaan jopa ihmetekoja. Uutisissa eivät sen sijaan näy kirkon tarjoamat hengelliset palvelut. (Teräsvirta 2002: 70–71.)

Kirkon tutkimuskeskus julkaisee aktiivisesti erityisesti kirkon omiin tarpeisiin kirkkoa, uskonnollista elämää ja yhteiskunnassa vaikuttavia virtauksia koskevia tutkimuksia (Kirkon tutkimuskeskus). Kirkon roolista mediassa on kirjoittanut yhteiskuntatieteiden tohtori Juho Rahkonen Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisemassa tutkimusraportissa vuodelta 2007. Tutkimus

kattaa yli 1000 Helsingin Sanomien, Aamulehden, Iltasanomien, Kalevan ja Keski-suomalaisen kirkkoa koskevaa lehtiartikkelia, joiden avulla Rahkonen selvittää kirkon roolia mediassa. Tutkimusraportin johdannossa Rahkonen (2007: 3) toteaa, että julkisuudessa nousee välillä esiin oletus mediasta uskontokriittisenä tai jopa -kielteisenä, ja tämän oletuksen todenperäisyyttä tutkimus muun muassa selvittää. Tutkimus osoittaa, että valtamedia suhtautuu kirkkoon kunnioitavasti, mutta etäisesti. Kirkkoa ja uskontoa erityisen kriittisesti tai myönteisesti käsitelleet näkökulmat selittyvät yleensä jutun kirjoittaneen journalistin omilla henkilökohtaisilla mielipiteillä. Kirkkoa koskevissa lehtiartikkeleissa korostuvat juhlapyhät ja traditiot, minkä Rahkonen toteaa johtuvan median yhteiskunnallisesta roolista osana vakiintunutta tapakulttuuria. Kirkko saa suhteellisen paljon palstatilaa sanomalehdissä erilaisilla hartausteksteillä tai Päivän sana -tyyppisillä sanomalehtiosioilla. (Mts. 35–36.)

Suomessa kielitieteellinen tutkimus on tarkastellut esimerkiksi kieltä talousyhteisössä ja poliittisissa pääkirjoituksissa (ks. Katajamäki 2018), kielen valtaa poliittisissa pääkirjoituksissa (ks. Heikkinen 1999) sekä uskonnollista kieltä, vuorovaikutusta ja tekstejä yhteisöjen sisällä (ks. esim. Lehtinen 2002, Nissi 2010). Omassa tutkimuksessani näkökulma on kirkon ja uskonnollisen yhteisön sisällä käytetyn kielen sijaan siinä, miten kieltä käytetään kirkosta puhuttaessa ja uskonnollisen kontekstin ulkopuolella. Tästä näkökulmasta kielitieteellisessä tutkimuksessa on tutkimusaukko, jota pyrin omalla työlläni kuroma umpeen.

Oma tutkimusasetelmani on lähellä Kati Perälän suomen kielen pro gradu -työtä (2019), jossa kristillisyys ja uskonto näkyvät tutkimusaineistona olevissa mediateksteissä. Tutkielman keskiössä on kohu, jossa Pori Jazz -tapahtuman toimitusjohtajaksi valittu Aki Ruotsala erotettiin tehtävästään homoseksuaaleja syrjineiksi tulkittujen kommenttiansa vuoksi. Perälä tutkii potkujen oikeuttamista ja kyseenalaistamista mediassa kriittisen diskurssianalyysin keinoin. Kristillisyys ja uskonnollinen diskurssi nousevat teksteissä esiin, ja Perälä (2019: 79) toteaaakin ideologioiden vaikuttavan diskurssiyhteisöjen taustalla siihen, koetaanko Ruotsalan kommentit loukkaavina vai ei. Vaikka tehtävästään erotettu Ruotsala ei itse näytä oikeuttavan kommenttejaan uskonnonvapauden diskurssilla, esimerkiksi kristillisdemokraattien Sari Essayah ja Päivi Räsänen vetoavat Ruotsalan kohdalla uskonnonvapauteen. Tutkimuksen mukaan uskonnonvapauden diskurssin yhteydessä kristilliset arvot ja perinteet nähdään myönteisinä asioina, mutta seksuaalisen tasavertaisuuden diskurssissa samat asiat nähdään jopa naurunalaisina. (Mts. 2019: 76–77.)

1.2 Aineisto ja menetelmät

Tutkimukseni aineisto koostuu 20 pääkirjoituksesta, jotka ovat ilmestyneet sanomalehdissä ke-
säkuun 2016 ja joulukuun 2016 välisenä aikana. Rajasin aineistoni koskemaan vuoden 2016
laajalevikkisimpiä sanomalehtiä (Levikkitilasto 2016), joten pääkirjoitukset ovat ilmestyneet
Helsingin Sanomissa (kahdeksan pääkirjoitusta), Aamulehdessä (kolme pääkirjoitusta), Savon
Sanomissa (neljä pääkirjoitusta), Keski-suomalaisessa (yksi pääkirjoitus), Kalevassa (kolme
pääkirjoitusta) ja Maaseudun Tulevaisuudessa (yksi pääkirjoitus). Turun Sanomista ei löytynyt
mediaseurannan kautta aineistooni sopivia osumia, ja muista laajalevikkisimmistä lehdistä ra-
jaan ulkopuolelle iltapäivälehdet (Ilta-Sanomat ja Iltalehti) sekä Kauppalehden. Keskityn tut-
kimuksessani päivälehtiin, ja Kauppalehden rajaan ulkopuolelle sen talousorientoituneen näkö-
kulman takia (Kauppalehti). Maaseudun Tulevaisuutta lukuun ottamatta aineistoni sanomaleh-
det ovat profiloituneet alueellisiksi lehdiksi: Helsingin Sanomat Uudellemaalle, Aamulehti
Tampereen seudulle, Savon Sanomat Savoon, Keski-suomalainen Keski-Suomeen sekä Kaleva
Oulun seudulle. Maaseudun Tulevaisuuden sisällöt ovat avoimesti maaseutuun liittyviä (Vies-
tilehdet 2020). Pidän lehden osuutta aineistossa kuitenkin perusteltuna, sillä se tuo erityisesti
Helsingin Sanomien pääkirjoitusten rinnalle pääkaupunkiseudun ulkopuolista näkökulmaa.

Aineiston ajoitus määrittäyty yhtäältä sen vuoksi, että aloitin pro gradu -työni tekemisen ke-
väällä 2017 ja pyrin tuolloin saamaan tutkimukseeni mahdollisimman tuoreen aineiston. Toi-
saalta tutkimukseni edetessä olen päättänyt pitäytyä tuon aikarajauksen mukaisessa aineistossa,
sillä mikään kirkkoa ja sen jäsenmäärää ravisuttaneista kohuista ei ole tapahtunut syksyn 2016
aikana (vrt. 2010 Ylen homoilta, 2011 Älä alistu -kampanja, 2014 eduskunnan äänestys tasa-
arvoisesta avioliittolaista, 2017 tasa-arvoinen avioliittolaki). Aineistoni tekstilajiksi valitsin
pääkirjoitukset, sillä ne edustavat lehden virallista kantaa ajankohtaiseen aiheeseen ja ovat
usein uutisia kantaaottavampia (Huovila 2001: 5). Koska aineistoni ajankohtaan ei sisälly suu-
ria kirkkoa koskevia kohuja, pääkirjoitusten ajankohtaiset aiheet ja kannanotot eivät aina käsit-
tele kirkkoa tai kirkon toimintaa. Uskon tämän aihepiirien kirjon näkyvän representaatioiden ja
diskurssien monipuolisuutena. Pääkirjoitusta tekstilajina avaan lisää luvussa 1.4.

Pyysin ja sain aineistoni Kirkon tiedotuskeskuksen mediaseurannan kautta keväällä 2017.
Kirkon tiedotuskeskuksesta kerrottiin, ettei aineisto ole rajaamaltani aikaväliltä välttämättä täy-
sin kattava, sillä maksumuurien vuoksi mediaseuranta ei pääse kaikkiin osumiin käsiksi. Ai-
neisto on kuitenkin laadullisen tutkimukseni kannalta riittävän laaja (20 pääkirjoitusta), enkä
ole itse rajannut mediaseurannasta saamistani pääkirjoituksista yhtään tutkimuksen

ulkopuolelle. Tämä tarkoittaa, että osassa aineiston pääkirjoituksista kirkko vain mainitaan, toisissa evankelis-luterilaisen kirkon toiminta on koko tekstin ytimessä. Yhtenä esimerkkinä kirkkopoliittisesta pääkirjoituksesta on Helsingin Sanomien pääkirjoitus 7.11.2016, jossa kirkon tulevaisuutta pohditaan erilaisten tarvittavien uudistusten kautta otsikolla *Tulevaisuuden kirkko levittää innovaatioita*. Toista ääriäitaa aineistossa edustaa esimerkiksi Aamulehden pääkirjoitus 2.6.2016 *Hallituksen kärkihanke yrittää parantaa lasten ja nuorten hyvinvointia*, jonka aiheena on Juha Sipilän hallituksen muutosohjelma lapsi- ja perhepalveluiden parantamiseksi. Tässä kirjoituksessa kirkko mainitaan yhtenä valtion palveluita täydentävistä tahoista, mutta sen roolia tai toimintaa osana kokonaisuutta ei sen enempää arvioida tai pohdita.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. En pyri määrällisiin yleistyksiin, vaan tarkoituksena on kuvata valitsemaani ilmiötä, ymmärtää sitä ja tuoda sille teoreettinen tulkinta (Tuomi & Sarajärvi 2009: 85). Tutkimukseni analyysimenetelmänä käytän M. A. K. Hallidayn systeemis-funktionaaliseen kieliteoriaan sisältyvistä metafunktioista ideationaalista ja interpersoonaista metafunktiota.

Ideationaalista metafunktiota kutsutaan myös representatiiviseksi metafunktioksi, sillä sen avulla tutkitaan kielen kuvaamaa ja luomaa kuvaa maailmasta. Ideationaalinen metafunktio jakautuu vielä eksperientiaaliseen eli kokemukselliseen ja loogiseen metafunktioon, joista omassa tutkimuksessani keskityn ensin mainittuun. Kokemuksellisen metafunktio keskittyy siihen, kuinka kieltä käytetään kokemusmaailman konstruointiin esimerkiksi leksikaalisilla valinnoilla ja kuvaavilla lausetyypeillä. Loogisen metafunktion tarkoituksena on hahmottaa tapahtumat ja olosuhteet laajempina lause- ja lausekeyhdistelminä. (Shore 2012a: 146–147.)

Interpersoonainen metafunktio liittyy kielen vuorovaikutuksellisuuteen. Sen avulla tutkitaan, miten kielellä ylläpidetään sosiaalisia suhteita ja miten kielellä ilmaistaan asioihin suhtautumista. Kielen piirteissä huomiota kiinnitetään modaalisiin lausetyyppihin, muihin modaalisiin valintoihin ja affektisuuden ilmaisemiseen. Sekä interpersoonainen että ideationaalinen metafunktio kohdistuvat ensisijaisesti tekstin taustalla vaikuttavaan kielenulkoiseen maailmaan. (Shore 2012a: 146–147). SF-teoriaa ja metafunktioita avaan lisää luvussa 2.2.

Käytännössä kokemuksellinen metafunktio tarkoittaa tämän tutkimuksen menetelmänä sitä, että pyrin tekstin sisältösanoja, niiden suhteita ja verbin prosessityyppjä tutkimalla hahmottamaan erilaisia kirkosta syntyviä representaatioita. Leksikaalisissa valinnoissa keskityn erityisesti kirkon nimeämisiin. Verbin prosessityypeissä keskityn pääprosessityyppihin – materiaaliseen, relationaaliseen ja mentaaliseen prosessityyppiin – ja pyrin hahmottamaan, min-käläisiin rooleihin kirkko niiden valossa asettuu. Interpersoonaisen metafunktion avulla kiinnitän huomiota modaalisiin lausetyyppihin (väite-, kysymys- ja käskylauseet), mutta analysoin

eritoten suhtautumista ilmentäviä sanavalintoja (modaaliset partikkelit, kommenttiadverbiaalit) tarkoitukseni selvittää, kuinka kirjoittajat suhtautuvat puheena olevaan asiaan. Kielen piirteitä analysoidessani käytän apunani erityisesti Iso suomen kielioppia (ISK tai verkkoversio VISK) sekä Kotimaisten kielten keskuksen ylläpitämää Kielitoimiston sanakirjaa (KS).

Avaan tutkimusteoriaa ja -menetelmää enemmän teorialuvussa 2, jossa annan myös esimerkkejä metafunktioiden käytöstä osana analyysiä.

1.3 Suomen evankelis-luterilainen kirkko

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on Suomessa toimiva, protestanttista kristinuskoa tunnustava uskonnollinen yhteisö. Suomalaisessa yhteiskunnassa kirkko näkyy esimerkiksi elämän käännekohdissa tapahtuvina toimituksina, kuten häinä ja hautajaisina. Suomalaiset juhlapyhät rakentuvat kristillisten juhlien ympärille, kirkon ylläpitämät hautausmaat tarjoavat monelle nuorelle ensimmäisen kesätyöpaikan ja kirkon perheasianneuvottelukeskukset auttavat maksutta parisuhde- ja perhekriisien käsittelyssä. Toiminnan ydin määritellään kirkon omilla verkkosivuilla seuraavasti: ”Kirkko kutsuu ihmisiä Jumalan yhteyteen sekä rohkaisee välittämään lähimmäisistä ja luomakunnasta” (Kirkon tehtävä).

1980-luvulla yli 90% suomalaisista oli Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäseniä. Vaikka jäsenmäärä on viime vuosina radikaalisti vähentynyt, evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuului vuonna 2016 yli 70% ja vuoden 2020 alussa 68,6% suomalaisista. (Tilastotietoa 2020.) Jäsenmäärän laskusta huolimatta kirkkoa voi edelleen kuvailla kansankirkoksi sen yhteiskunnallisten tehtävien vuoksi. Kirkko huolehtii muun muassa hautausmaista, historiallisesti arvokkaista rakennuksista ja väestönlaskusta. Kirkon diakonia- eli palvelutyö on yhteiskunnallista vaikuttamista hädän poistamiseksi, ja se näkyy esimerkiksi ruokapankkeina, kriisityönä, velka-apuna, Yhteisvastuu-keräyksenä, päihdetyönä ja Kirkon Ulkomaanavun työnä. Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on ollut itsenäinen hallinto 1800-luvun lopulta saakka, mutta valtio pystyy edelleen vaikuttamaan kirkollisverotukseen ja kirkon yhteiskunnalliseen asemaan kirkkolain kautta. (Kirkko ja valtio.)

Suomen evankelis-luterilainen kirkko koostuu alueellisista seurakunnista, jotka jakautuvat yhdeksään hiippakuntaan. Kutakin hiippakuntaa johtavat piispa ja tuomiokapituli. Lisäksi kirkolla on arkkipiispa, jonka tehtäviin kuuluvat puheenjohtajuus kirkon päättävissä elimissä ja ekumeeniset ja ulkomaiset suhteet. Kirkon ylin päättävä elin on 64 maallikkoedustajasta ja 32

pappisedustajasta vaalein muodostettava kirkolliskokous, joka kokoontuu kaksi kertaa vuodessa päättämään muun muassa kirkon oppia, taloutta ja hallintoa koskevista linjauksista (Kirkolliskokous). Suomen kirkko pitää yllä ekumeenisiä yhteyksiä muihin kristillisiin kirkkoihin, ja on jäsenenä esimerkiksi Kirkkojen maailmanneuvostossa ja Luterilaisessa maailmanliitossa. Teologisesti merkittäviä yhteistyösopimuksia Suomen luterilainen kirkko on solminut Pohjoismaiden ja Baltian luterilaisten kirkkojen kanssa, Britannian ja Irlannin anglikaanisten kirkkojen kanssa sekä katolisen kirkon kanssa. (Ketola 2008: 61–62.)

Suomessa kirkon piirissä toimii viisi herätysliikettä. 1900-luvun alussa pietististen herätysten myötä Suomeen vakiintui neljä herätysliikettä: rukoilevaisuus, herännäisyys, evankelisuus ja lestadiolaisuus. Näiden perinteisesti maaseudulla toimivien liikkeiden lisäksi Suomeen rantautui 1960–1970-luvuilla uuspietistinen viides herätysliike, viidesläisyys, joka vaikuttaa enemmän kaupunkialueilla. (Ketola 2008: 60–61.) Jokaisella herätysliikkeellä on omaleimainen tapansa ilmentää luterilaista uskoa, ja välillä nämä uskonkäsitykset ovat ristiriidassa kirkon tulkitseman opin kanssa. Esimerkiksi evankelisuus ja viidesläisyys näyttäytyvät leimallisesti naispappeutta vastustavina liikkeinä, ja lestadiolaisuudessa eksklusiivinen seurakuntakäsitys näyttää välillä pelastumiskysymyksessä vetävän rajan oman liikkeen ja kirkon välille. Herätysliikkeet kuuluvat silti edelleen Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon, ja aktiivisista kirkosakävijöistä jopa puolet kuuluu herätysliikkeisiin (Salomäki 2014: 22). Kesäisin herätysliikkeet järjestävät hengellisiä kesäjuhlia, joista suurimmat, vanhoillislestadiolaisten suviseurajat, keräävät vuosittain jopa 70 000 kävijää (Ketola 2008: 74).

Kirkko on yhteiskunnallisesti merkittävä instituutio, johon yli puolet suomalaisista kuuluu ja vielä useampi on joskus kuulunut. Kirkkoon on kohdistunut 2000-luvulla suuria muutospaineita ja yhteiskunnallinen kritiikki erityisesti kirkon vanhoillisuutta kohtaan on ollut valtakunnallisesti näkyvää. Historiallisesti tarkasteltuna kirkosta eroamiseen vaikuttavat usein yhteiskunnalliset- tai kirkolliset muutokset (lama-aika ja työttömyyden kasvu, pappisviran avaaminen naisille) ja lainsäädännölliset muutokset (uskonnonvapauslain muutokset) (Niemelä 2006: 12). Ero päätökseen liittyvät yleisesti myös ristiriidat kirkon opin ja oman uskon välillä sekä kirkon vähäinen merkitys omassa elämässä, mutta erityisesti 2010-luvulla eron syyksi on nimetty erimielisyys jostain kirkon yksittäistä päätöstä tai kannanottoa kohtaan. Kirkon jäsenmäärä on laskenut tasaisesti viime vuosina, erityisesti 2003 voimaan tulleen uskonnonvapauslain muutoksen myötä. (Salomäki 2014: 20.) 2000-luvulla suurimmat kirkostaeroamispiikit ovat ajoittuneet aikoihin, jolloin kirkko on julkisessa keskustelussa profiloitunut seksuaalivähemmistöjä syrjiväksi tai toisaalta tasa-arvoista avioliittolakia kannattavaksi. Merkittävimpiä kannanottoja tai päätöksiä ja samalla suurimpia kohuja ja eropiikkejä ovat eroakirkosta.fi-

sivuston mukaan olleet Päivi Räsäsen kriittiset kommentit Ylen Homoillassa vuonna 2010, herätysliiketaustaisen Nuotta-nuortenlehden seksuaaliseen eheytymiseen uskova Älä alistu! -kampanja vuonna 2011 sekä tasa-arvoisesta avioliittolaista herännyt keskustelu vuonna 2014 (Yle 15.1.2019).

Verrattuna muihin Pohjoismaihin, kirkosta eroaminen ei Suomessa ole ollut mitenkään poikkeuksellista (Niemelä 2006: 14). Sekularisaatio eli maallistuminen on maailmanlaajuinen ilmiö, joka näkyy selvästi länsimaissa, Japanissa, Uudessa Seelannissa ja Australiassa. Sekularisaation myötä uskonnollinen osallistuminen vähenee, yksilötasolla uskonnolliset uskomukset heikkenevät ja uskonnollisten instituutioiden asema horjuu. Uskonto ei välttämättä katoa, mutta se näyttää siirtyvän näkyviltä enemmän yksityisen piiriin. (Salomäki 2014: 5–7.)

1.4 Pääkirjoitus tekstilajina ja tutkimuksen kohteena

Kuten luvussa 1.2 esittelen, tutkimukseni aineisto koostuu 20 pääkirjoituksesta, jotka ovat ilmestyneet kuudessa eri sanomalehdessä. Tässä luvussa avaan pääkirjoitusta tekstilajina ja sitä, miten se soveltuu omaan tutkimukseeni aineistoksi.

Vesa Heikkinen (1999) on käsitellyt poliittisia pääkirjoituksia kriittisen tekstintutkimuksen keinoin väitöskirjassaan, ja väitöksessä muotoillut pääkirjoituksen genretulkinnat vaikuttavat oman tutkimukseni taustalla. Heikkisen (1999: 276) mukaan pääkirjoitukset ovat tavallisesti mielipidekirjoituksia, joiden avulla niitä julkaiseva lehti välittää tietoa, osallistuu ja vaikuttaa päätöksentekoon. Pääkirjoitus ottaa kantaa, perustelee, esittää arvioita, referoi kansan ja poliitikkojen mielipiteitä, mutta esittää niihin myös edustamansa lehden kannan (mts. 276) Pääkirjoituksella on myös sosiaalinen tehtävänsä, joka Heikkisen mukaan toteutuu parhaiten, kun lukijan ja kirjoittajan perspektiivit ovat yhdenmukaiset. Tällöin sosiaalinen vuorovaikutus toimii, ja kirjoitus vahvistaa toivottua ideologiaa. (Heikkinen 1999: 281–282.)

Heli Katajamäen (2018) soveltavan kielitieteen väitöskirjassa tutkimuksen kohteena on talousdiskurssiyhteisö ja sen sisällä tapahtuva sosiaalinen toiminta. Aineistona tutkimuksessa ovat taloussanomalehtien pääkirjoitukset ja toimittajien haastattelut, joiden pohjalta Katajamäki kartoittaa tekijän identiteettiä pääkirjoituksissa. Katajamäen (2018: 18) mukaan taloussanomalehdille tyypillistä on ottaa kantaa ajankohtaiseen ja yhteiskunnalliseen aiheeseen. Samat piirteet toistuvat pääkirjoituksissa talousdiskurssin ulkopuolellakin. Sen sijaa leimallista taloussanomalehdille on esittää tapahtumat kehityskulkuna, ja tämä sama piirre näkyy lehtien

pääkirjoituksissa (mts. 17). Oman tutkimukseni kannalta nimenomaan Katajamäen pääkirjoituksia koskevat huomiot ovat hyödyllisiä.

Toisin kuin edellä esitellyissä Heikkisen ja Katajamäen tutkimuksissa, oma aineistoni ei edusta selkeästi mitään diskurssia tai diskurssiyhteisöä. Aineistoni pääkirjoitukset ovat ilmestyneet kuudessa eri sanomalehdessä, ja tekstien aihepiirit vaihtelevat. Tutkimukseni kohteena eivät ole siis valikoidun lehden kirkosta luomat representaatiot tai kirkon representaatiot ennalta määritellyssä diskurssissa.

Pääkirjoitus on representaatioiden tutkimisen kannalta hedelmällinen tekstilaji, sillä vaikka se tekstinä muistuttaa usein uutista esimerkiksi ajankohtaisen aiheensa vuoksi, pääkirjoitus edustaa ennen kaikkea lehden kantaa ajankohtaiseen aiheeseen (Huovila 2001: 5). Kuten Heikkinen (1999: 276) määrittelee, tyypillisesti pääkirjoitus on tekstilajina mielipidekirjoitus, jossa pyrkimyksenä on paitsi välittää poliitikkojen ja kansan tuntoja, myös osallistua päätöksentekoon ja keskusteluun itsenäisenä kannanottona. Lehti pyrkii vaikuttamaan pääkirjoituksensa kautta. Vaikuttaminen voi näyttäytyä ajankohtaisen aiheen taustoittamisena tai arviointina tavalla, joka ei uutisissa olisi mahdollista. (Katajamäki 2003: 190.)

Aineistooni kuuluvista sanomalehdistä ainakin Helsingin Sanomat ja Aamulehti ilmoittavat vuonna 2020 verkkosivuillaan pääkirjoitusten edustavan koko lehden virallista kantaa. Helsingin Sanomilla asiasta mainitaan erikseen jokaisen pääkirjoituksen yhteydessä, Aamulehti korostaa asiaa sanomalehden linjan määrittelyn yhteydessä (Aamulehden linja 2020). Jyrki Pietilä (2008) on tutkinut suomalaista sanomalehtijournalismia ja sen kehitystä, ja Pietilän (2008: 561) mukaan tekstilajina pääkirjoitus erottuu muusta sanomalehtijournalismista sillä, ettei se henkilöidy kirjoittajaansa vaan edustaa kollektiivisemmin lehden toimitusta. Heikkilä (1999: 18) toteaa, että pääkirjoituksen takaa voi löytyä anonyymien toimittajien sijaan kokonainen toimittajaryhmä. Tästä syystä en tutkimuksessani pidä perusteltuna ottaa huomioon pääkirjoituksen kirjoittajaa, vaikka tekijä joissain tapauksissa olisi tekstin yhteyteen erikseen nimettykin.

Tutkimukseni aineistona pääkirjoitukset täyttävät Norman Fairclough'n (1997: 50) kriittiselle diskurssintutkimukselle asettaman vaateen siitä, että tutkimusaineiston tulisi samaan aikaan edustaa sekä median vaihtelevia että vakaita osa-alueita. Pääkirjoitus on perinteinen mielipideteksti, jonka kirjoittaa lehden valitsema toimittaja tai ryhmä, ja joka ilmestyy painettuna tai digitaalisena tietyssä sanomalehdessä. Useimmiten pääkirjoituspalstan paikka on sanomalehden alkusivuilla, ja tekstin pituudelle on saatettu määritellä ennalta tietty merkkimäärä. Tekstilajina pääkirjoituksen voi siis tunnistaa jo sen vakiintuneiden toimitustapojen ja visuaalisuuden perusteella (Katajamäki 2003: 181–182). Pääkirjoituksen tilannekontekstiin eli kielenkäyttötilanteeseen kuuluvat myös osallistujaroolit jotka voivat pysyä tai muuttua

(Pietikäinen & Mäntynen 2009: 33). Omassa aineistossani osallistujaroolit ovat melko selkeät ja pysyvät: toimittaja tekstin tuottajana ja lukijat vastaanottajina. Pääkirjoituksessa vuorovaihtus on yksisuuntaista, joten tilannekonteksti ei muotoudu keskustelunomaiseksi.

Edellä kuvattu tilannekonteksti yksilöityy ja varioi kunkin kirjoituksen kohdalla, kun otetaan huomioon pääkirjoituksen julkaisualustana oleva sanomalehti. Esimerkiksi Aamulehti profiloituu Pirkanmaan alueen sanomalehdeksi, jolloin tekstissä saattavat näkyä nimenomaan Tampereella ajankohtaiset aiheet. Toisaalta pääkaupunkiseudulla ilmestyvä Helsingin Sanomat on Suomen luetuin päivälehti (Lukijamäärät 2018), ja sen uutisten ja pääkirjoitusten vaikutus on valtakunnallisesti laajaa pääkaupunkiseudun ulkopuolellakin. Sen sijaan Maaseudun Tulevaisuus on aineiston lehdistä ainut, joka ei ole profiloitunut minkään alueen pää-äänenkantajaksi. Lehteä kustantaa kuitenkin avoimesti maaseutuun liittyvien sisältöjen tuottaja Viestilehdet Oy (Viestilehdet 2020).

Kun otetaan huomioon lehden alueellisuuden lisäksi tieto siitä, että maaseudulla kirkon jäsenyys on yleisempää kuin kaupungeissa (Salomäki 2014: 19), siirrytään pääkirjoitusten tilannekontekstissa lähietäisyydeltä eli mikrotasolta vähitellen kohti makrotasoa, sosiokulttuurista ja yhteiskunnallista kontekstia. Viimeistään tämän laajemman näkökulman huomioiminen vie pääkirjoituksen tutkimisen kohti kriittistä diskurssintutkimusta. Pääkirjoitukset pystyvät muun joukkotiedotuksen tapaan vaikuttamaan tietoon, uskomuksiin ja arvoihin sen mukaan, miten ne asiat esittävät (Fairclough 1997: 10). Tilannekontekstia määrittelemällä voidaan hahmottaa, miten kieli tilanteessa toimii, minkälaisia toimijoita kielenkäyttötilanteessa rakentuu ja mitkä asiat tilanteessa ovat mahdollisia ja toisaalta mahdottomia (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 31–32).

Seuraavassa luvussa esittelen lisää tutkimukseni taustateorioita, kriittistä diskurssintutkimusta ja systeemis-funktionaalista kieliteoriaa, sekä avaan tarkemmin tutkimusmenetelmäni olevia kokemuksellista- ja interpersoonaista metafunktiota.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys muodostuu kriittisestä diskurssintutkimuksesta ja systeemis-funktionaalista kieliteoriasta. Molemmat teoriat perustuvat *funktionaalille kielikäsitteelle*, jossa kieli nähdään sosiaalisena ilmiönä ja vuorovaikutuksen välineenä, eikä kielen merkityksiä ole perusteltua tutkia erillään sen käyttötilanteista (Luukka 2000: 139–140).

Seuraavissa alaluvuissa käsitelen tarkemmin kriittistä diskurssintutkimusta, representatation ja diskurssin käsitteitä, systeemis-funktionaalista kieliteoriaa ja tutkimusmenetelmänäni olevia kokemuksellista- ja interpersoonaista metafunktiota.

2.1 Kriittinen diskurssintutkimus

2.1.1 Diskurssi, diskurssit ja kriittisyys diskurssintutkimuksessa

Diskurssi on käsitteenä monitieteinen ja -tulkintainen. Lingvistiikassa diskurssilla tarkoitetaan yleisimmin vuorovaikutusta ja sosiaalista toimintaa. Yhteiskuntatieteissä käsitettä on käytetty kuvaamaan todellisuutta sosiaalisena konstruktiona, tapana rakentaa sosiaalisia käytänteitä ja tietoa. (Luukka 2000: 134–135.) Norman Fairclough (1997: 31) näkee omassa kriittisessä diskurssintutkimuksessaan näiden kahden merkityksen limittyvän toisiinsa: Diskurssi tarkoittaa vuorovaikutusta sosiaalisissa tilanteissa, mutta samalla se on yhteiskunnallinen vallan väline. Tässä tutkimuksessa käytän diskurssin käsitettä Fairclough'n määrittelemällä tavalla. Yksikössä *diskurssilla* tarkoitetaan siis lähinnä teoreettista lähestymistapaa, jossa kieli ymmärretään kokonaisuutena sosiaalisena toimintana. Monikossa *diskurssit* ovat vakiintuneita kulttuurisia merkityksellistämisen keinoja, joita käytetään kiteytyneesti erilaisista ilmiöistä puhuttaessa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 24–27.) Omassa kriittisessä *diskurssintutkimuksessa*ni tällaisia *diskurssseja* ovat muun muassa hyväntekeväisyysdiskurssi ja poliittinen diskurssi.

Diskurssintutkimus on siis monitieteinen tutkimussuuntaus, jossa tavoitteena on hahmottaa sosiaalisten rakenteiden, tilanteiden ja ilmiöiden suhde kieleen. Siksi diskurssintutkimuksessa huomio kiinnitetään kielen ja kontekstin yhteyteen: Kielen merkitykset rakentuvat käyttötilanteiden mukaan, ja sama kielellinen ilmaus voi saada useampia merkityksiä eri kontekstissa. Kieli ei niinkään kuvaa todellisuutta, vaan se luo sitä kontekstinsa puitteissa. Olennaista on keskittyä tekstien lisäksi yhteiskunnan rakenteisiin, valtasuhteisiin, instituutioihin ja kielellisiin

toimijoihin. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 12–15.) Lingvistisessä diskurssianalyysissä kieli nähdään rakenteisiin ja ilmiöihin vaikuttavana tekijänä. Yhteiskuntatieteellisessä diskurssintutkimuksessa kieltä tarkastellaan sosiaalisten rakenteiden tuotoksena, ja kieli on enemmänkin väline rakenteiden ja ilmiöiden tutkimiseen. (Pietikäinen 2009: 12–15.) Kielen dialektinen vuorovaikutus tarkoittaa diskurssintutkimuksessa sekä yhteiskuntatieteellisen että lingvistisen näkemyksen huomioonottamista: Kieli on paitsi yhteiskunnallinen tuotos, myös yhteiskunnallinen vaikuttaja. Diskurssianalyysi muuttuu kriittiseksi diskurssintutkimukseksi, kun tutkijan huomio kiinnittyy jännitteeseen näiden kahden näkökulman välillä. (Fairclough 1997: 75–76.)

Fairclough (1992: 64–65) määrittelee kielelle kolme käyttötarkoitusta: identiteettiä muokkaava kieli, sosiaalisten suhteiden välinen kieli sekä uskomusten ja tiedon kieli. Kieli rakentaa todellisuutta ylläpitämällä ja uusintamalla kaikkiin näihin kielen aspekteihin liitettyjä merkityksiä, mutta se voi lisäksi luoda niille uusia merkityksiä. Identiteettien, sosiaalisten suhteiden, uskomusten ja tiedon uudelleen merkityksellistäminen tarkoittaa, että kielellä on valtaa muuttaa yhteiskuntaa. (Mp.)

Kriittisessä diskurssintutkimuksessa kiinnitetään huomiota juuri kielen yhteiskunnalliseen vaikutukseen. Kullekin yhteisölle muodostuvat sille ominaiset kielenkäyttötavat, diskursiiviset käytännöt. Nämä käytännöt asettuvat puolestaan diskurssijärjestykseen, jossa toiset diskurssit voivat olla muita vallitsevampia. Tiedotusvälineillä on huomattava valta määritellä uudelleen diskurssijärjestystä ja sen rajoja, ja estää vallassa olevien ryhmien mahdolliset pyrkimykset ylläpitää tiettyä diskurssijärjestystä. (Fairclough 1997: 77.) Esimerkki vallassa olevien ylläpitämästä vahingollisesta diskurssijärjestyksestä on Myanmarin hallinto ja rohingya-muslimien tilanne. Maan johto kielsi pitkään rohingya-muslimeita kohtaan suunnatun etnisen vainon, mutta tiedotusvälineet ja ihmisoikeusjärjestöt ympäri maailman nostivat asiaa esiin ja pyrkivät siten muuttamaan maassa vallalla ollutta diskurssia ja diskurssijärjestystä. Omassa tutkimuksessani diskurssijärjestys voisi näkyä esimerkiksi siten, että pääkirjoitukset nostaisivat säännönmukaisesti esiin pelkästään kirkosta eroavien määrää ja ylläpitäisivät vallalla sekularisaation diskurssia. Samaan aikaan kirkkoon liittyvien määrä jätettäisiin mainitsematta, jolloin uskonnollinen diskurssi ja yhteisöllinen diskurssi jäisivät diskurssijärjestyksessä sivuun.

Koska kielellä voi vaikuttaa, kielenkäyttäjällä on valtaa (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 14). Kriittisyys diskurssintutkimuksessa tarkoittaa, että tutkija olettaa jonkin alistussuhteen olemassaolon ja tekee näkyviksi siihen liittyvät vallan paikat, valtasuhteet, ideologiat ja diskurssit. Välittömän viestintätilanteen lisäksi tutkimuksessa on huomiotava laajempi tilannekonteksti, yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti (Fairclough 1997: 71). Valtasuhteiden, ideologioiden ja diskurssien näkyväksi tekeminen ja siten mahdollisen yhteiskunnallisen muutoksen

aikaansaaminen on kriittisen diskurssintutkimuksen yhteiskunnallinen tavoite, joka erottaa sen muista diskurssianalyyseistä. Esimerkiksi feministinen tutkimus voi olla kriittistä diskurssintutkimusta, sillä siinä tarkastellaan vähemmistössä olevaa tai syrjittyä ryhmää ja sen suhdetta yhteiskuntaan. (Pietikäinen 2000: 193; Jokinen ym. 1999: 86.)

Funktionaaliseen kielikäsitteeseen kuuluu kielen hahmottaminen resurssina ja valintojen joukkona. Kriittisessä diskurssintutkimuksessa myös tekstit nähdään täynnä vaihtoehtoja: Tekstiin valikoituvat vaihtoehtojen joukosta tietty sanasto, kielioppimuodot, lajityypit ja diskurssit. Valinnat ovat yleensä tiedostamattomia, ja ne kertovat yksittäisen toimijan omien päämäärien sijaan enemmän tekstin kontekstista. Konteksti asettaa valinnoille myös rajoituksia erilaisin yhteiskunnallisoin normein, instituutionaalisiin rutiineihin sekä arvojen ja muiden kielenkäyttäjien kautta (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 17). Fairclough (1997: 30) on soveltanut analyysimenetelmää tutkiessaan median kielellistä ja diskursiivista valtaa ja sen roolia osana sosiokulttuurisia muutoksia. Hän alleviivaa tiedotusvälineiden vaikutusta siinä, miten valikoivasti niissä kuvataan maailmaa, minkälaisia sosiaalisia identiteettejä ne välittävät ja minkälaisia arvoja ne tuovat esille (mp.).

Kuten edellä totean, kriittinen diskurssintutkimus saa usein sytykkeensä epätasa-arvosta tai muusta yhteiskunnallisesta ongelmasta (Solin 2012: 558). Diskurssintutkimus, kriittinenkään sellainen, ei silti välttämättä vaadi tutkijalta vahvoja etukäteisoleluksia, vaan tutkimuksen kriittisyys voi nousta esiin analyysivaiheen ja tutkimustulosten myötä (Jokinen ym. 1999: 87). Oma tutkimukseni käsittelee tiedotusvälineiden kielellistä ja diskursiivista valtaa, sillä aineistoni koostuu sanomalehdissä ilmestyneistä pääkirjoituksista. Tutkimukseni lähtötilanteessa en oleta löytäväni räikeitä epäkohtia siinä, miten kirkkoa teksteissä representoidaan, sillä Suomen evankelis-luterilainen kirkko ei ole selvästi syrjitty tai vähemmistössä oleva ryhmä suomalaisessa yhteiskunnassa. Tiedostan kuitenkin median vallan siinä, miten kirkkoa kuvataan ja minkälaisia kielellisiä valintoja pääkirjoituksissa tehdään.

2.1.2 Representaatio diskurssintutkimuksessa

Diskurssin käsitteen rinnalla diskurssintutkimuksessa puhutaan usein *representaatiosta*. Representaatio tarkoittaa uudelleen esittämistä: kielen avulla kuvataan ilmiöitä, asioita ja toimijoita. Nämä kuvaukset eivät synny tyhjiössä, vaan ne ovat vahvasti sidoksissa kontekstiinsa. Representaatiot saavat merkityksensä aiemmista representaatioista, joiden päälle ne rakentuvat, mutta

samalla ne ovat ainutlaatuisia. Representaatio luo kuvaa todellisuudesta, mutta vain tietystä näkökulmasta ja tietyin keinoin. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 56–57.)

Omassa tutkimuksessani pääkirjoitusten diskursiivinen valta näyttäytyy paitsi diskurssien, myös representaatioiden kautta. Fairclough'n (1997: 136–137) mukaan representaatioita tutkittaessa on otettava huomioon, etteivät ne ole pelkästään todellisuuden heijastamista, vaan että niiden taustalla vaikuttavat tekstin tekijä, tekstin päämäärä ja tekstin tuottamisen eri vaiheissa tehdyt valinnat. Representaation esittäjällä on valtaa valita vaihtoehtojen joukosta paitsi tekstiin sisältyvät, myös sen ulkopuolelle jäävät asiat (mp.). Representaatioilla on mahdollista vahvistaa olemassa olevia representaatioita niitä toisintamalla, mutta myös muuttaa vallalla olevia käsityksiä representaatioita muokkaamalla (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 62). Pääkirjoitusten kirjoittajilla on mahdollisuus esittää kirkko totutulla tavalla yhteiskunnassa toimivana instituutionaalisen auttajana, tai muuttaa representaatiota tuomalla kuvaukseen mukaan esimerkiksi uskonnolliselle yhteisölle tyypillisiä piirteitä.

Tutkin evankelis-luterilaisen kirkon representaatioita ja pääkirjoitusten diskursseja osana niiden alkuperäistä tekstikontekstia. On kuitenkin syytä huomioida, että representaatioiden tilannekontekstina ovat vuonna 2016 ilmestyneet sanomalehdet, joita luen ja tulkitsen vuosia myöhemmin. Kuten edellä mainitsen, representaatiot saavat merkityksensä aiemmista representaatioista, joiden päälle ne rakentuvat. Esimerkiksi kirkon representaatio saattaa näyttäytyä vuonna 2020 erilaisena kuin vuonna 2016, sillä sen päälle on rakentunut paljon uutta: pääkirjoituksissa olevat piispat ovat eläköityneet, tasa-arvoinen avioliittolaki on edennyt aloitteesta käytäntöön ja kirkon jäsenmäärän lasku on jatkunut. Tutkijana olen tietoinen myös omasta roolistani ja ajallisesta kontekstistani representaatioiden tulkitsijana, ja pyrin ottamaan tämän tutkimustuloksissani huomioon.

Representaatio ja diskurssi ovat käsitteenä samankaltaisia: ne rakentuvat aiempien esitystapojen päälle (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 57), ja ne molemmat heijastavat kielessä tehtävien valintojen mukaista kuvaa maailmasta (Fairclough 1997: 136). Fairclough'n (2003: 124) mukaan diskurssit representoivat maailmaa ja maailma näyttää erilaiselta erilaisten diskurssien valossa. Jokainen erillinen representaatio ei kuitenkaan ole erillinen diskurssi. Diskurssit ovat representaatioita laajempia näkökulmia, enemmänkin representoimisen tapoja. (mp.)

Kielellä luodaan siis representaatioita, jotka muodostuvat tekstin tuottajan tekemistä valinnoista ja valitsematta jättämisistä. Toistuvien kielellisten piirteiden taustalla voidaan hahmottaa myös laajempi kokonaisuus, diskurssi, joka heijastaa tekstin taustalla vaikuttavaa ideologiaa. Representaatio ja diskurssi ovat käsitteinä osittain päällekkäisiä juuri siksi, että representaatioiden rakentumiseen vaikuttavat myös diskurssit.

2.2 Systemis-funktionaalinen kieliteoria

2.2.1 Systemis-funktionaalinen kieliteoria viitekehystenä

Tutkimukseni toinen teoreettinen viitekehys on M. A. K. Hallidayn (1925–2018) systemis-funktionaalinen kieliteoria. Kriittisen diskurssintutkimuksen tavoin SF-teoria on monitieteistä, ja siinä yhdistyvät kielitieteen lisäksi sosiologia, antropologia ja semiotiikka (Luukka 2002: 89). Fairclough'n (1995: 29–30) mukaan Hallidayn teorian monifunktionen kielikäsitys mahdollistaa sen, että kielen analyysi voidaan yhdistää analyysiin uskomuksista, ideologioista, sosiaalisista suhteista ja vallasta. SF-teoria on vaikuttanut monitieteiseen diskurssintutkimukseen (Shore 2012a: 131), ja kriittisessä diskurssintutkimuksessaan Hallidayn teoriaa käyttää muun muassa Norman Fairclough (ks. Fairclough 1997). Tähän diskurssintutkimuksen ja systemis-funktionaalisen kieliteorian toimivaan yhdistelmään olen omassakin tutkielmassani päätenyt.

Nimensä mukaisesti systemis-funktionaalisisessa kieliteoriassa otetaan huomioon sekä kielen *systemisyys* että *funktionaalisuus*. *Systemisyys* tarkoittaa Hallidayn teoriassa kielivalintoja, joita kielenkäyttäjä tekee tiedostaen tai tiedostamattaan. Valinnat muodostavat systeemi-verkon, joka puolestaan jäsentää kieltä. Kielen käyttäjälle tämä laaja systeemiverkosto muodostaa kieliresurssin, merkityspotentiaalnin. (Halliday & Matthiessen 2014: 22–23.) Systemisyys ei tarkoita SF-teoriassa sääntöjen ja kielioppien määräämää rakennelmaa, vaan systeemi-verkosto ja merkityspotentiaali syntyvät vuorovaikutustilanteissa (Luukka 2002: 104–105). Tällöin kielisysteemi ja kielenkäyttö – systemisyys ja funktionaalisuus – eivät ole toisistaan erotettavissa (Shore 2012b: 158).

Funktionaalisuus viittaa SF-teoriassa funktionaaliseen kielikäsitykseen, joka yhdistää molempia tutkimukseni taustateorioita. Luukan (2000: 137–138) mukaan funktionaalisuus tarkoittaa, että ihmiset jakavat kielen sisään rakennettuja merkityksiä, ja että nuo merkitykset rakentuvat vasta vuorovaikutustilanteissa. Kieli muodostuu sen mukaan mitkä sen käyttötarpeet, funktiot, ovat (mp.). Koska kielessä tapahtuu muutoksia sen käyttäjän ja käyttötilanteiden mukaan, kontekstin käsite on SF-teoriassa – kuten kriittisessä diskurssintutkimuksessa – merkittävä.

Toinen merkittävä tilanteisuuden liittyvä käsite Hallidaylla on *rekisteri*. Rekisterillä tarkoitetaan eri tilanteissa käytettyjä sanastollisia ja kieliopillisia valintoja. (Halliday 1978: 110–111.) Susanna Shore (2012a: 134–135) käyttää rekisterin havainnollistamisessa esimerkkinä lääkärin vastaanottoa ja mielipidekirjoitusta: Kummassakin tilanteessa hyödynnettävä kielen

potentiaali, rekisteri, on tunnistettava. Se, kummasta tilanteesta on kyse, paljastuu helposti lyhyenkin tekstikatkelman perusteella (mp.).

Konteksti jakautuu SF-teoriassa kolmeen osaan eli rekisterimuuttujaan: ala, osallistujaroolit ja ilmenemismuoto. Alalla tarkoitetaan tilanteessa tapahtuvaa sosiaalista toimintaa, johon teksti kuuluu (luennoiminen, tiedottaminen). Osallistujaroleilla tarkoitetaan tilanteessa olevia sosiaalisia rooleja (luennoitsija, asiakas) ja kielellisiä rooleja (kyseenalaistaja, kuuntelija). Ilmenemismuoto viittaa kielen ilmenemiseen esimerkiksi puhuttuna tai kirjoitettuna, mutta myös kielen retoriikkaan. Rekisterimuuttujat ovat yksistään melko abstrakteja, mutta Halliday liittää nämä kolme muuttujaa osaksi kolmea *metafunktio*: ala reaalistuu *ideationaalisen metafunktion*, osallistujaroolit *interpersoonaisen metafunktion* ja ilmenemismuoto *tekstuaalisen metafunktion* kielivalinnoissa. (Halliday 1978: 47, 143–145; Shore 2012a: 135, 148–149.)

Kuten edellä on todettu, kieli kantaa merkityksiä ja merkitykset rakentuvat vuorovaikutustilanteissa. Pietikäinen ja Mäntynen (2009: 68) toteavat, että kielenkäyttöä voidaan tarkastella funktionaalisesti erilaisten kielelle muodostuvien tehtävien kautta. Nämä tehtävät ovat viestinnällinen tehtävä, maailman kuvaaminen eli representoiminen sekä sosiaalisten suhteiden ja identiteettien luominen. Kaikki tasot ovat kielessä läsnä samanaikaisesti, mutta eri näkökulmista tarkastelemalla voidaan kiinnittää huomiota kuhunkin tehtävään vuorollaan. SF-teorian metafunktiot tarjoavat välineet kielen tarkasteluun. (Mp.)

Ideationaalinen eli representatiivinen metafunktio representoi eli kuvaa kokemusmaailmaa. Halliday jakaa ideationaalisen metafunktion vielä kahtia, kokemukselliseen ja loogiseen metafunktiioon. (Halliday & Matthiessen 2014: 30.) Kokemuksellinen metafunktio kiinnittää huomion kokemusmaailman rakentumiseen esimerkiksi leksikaalisilla valinnoilla ja kuvaavilla lausetyypeillä. Looginen metafunktio keskittyy tapahtumien hahmottamiseen lause- ja lauseketasolla. (Shore 2012a: 147.) Jos ideationaalinen metafunktio heijastaa kieltä, *interpersoonainen metafunktio* on kieltä käytännössä. Sen avulla voidaan tutkia vuorovaikutussuhteita ja erilaisia rooleja osana sosiaalista kanssakäymistä. (Halliday & Matthiessen 2014: 30.) Metafunktion menetelminä ovat esimerkiksi modaaliset lausetyypit ja muut modaaliset valinnat, joilla kielen sävyjä voidaan tuoda näkyviksi (Shore 2012a: 147–148). *Tekstuaalinen metafunktio* kiinnittyy tekstin kielioppiin ja rakenteeseen. Se poikkeaa ideationaalisesta ja interpersoonaisesta metafunktiosta siinä, että se keskittyy tekstin sisäiseen koheesioon eikä tekstinulkoiseen maailmaan. (Halliday & Matthiessen 2014: 30–31.)

Seuraavassa luvussa avaan kokemuksellisen- ja interpersoonaisen metafunktion menetelmällistä käyttöä. Esittelen aineistoesimerkkien kautta leksikaalisten valintojen – erityisesti nimeämisten – ja verbin prosessityyppien analyysiä, sekä modaalisia valintoja ja -lausetyyppejä.

2.2.2 Kokemuksellinen metafunktio ja interpersoonainen metafunktio

Tutkimuksessani lähestyn aineistoa ideationaaliseen metafunktiioon kuuluvan kokemuksellisen metafunktion sekä interpersoonaisen metafunktion kautta. Kokemuksellinen metafunktio kuvaa kontekstin alaa, eli kokemus- ja mielikuvitusmaailman tapahtumia, tiloja, toimintoja ja niihin liittyviä olioita ja olosuhteita. Interpersoonainen metafunktio keskittyy sosiaalisten suhteiden ja suhtautumisen kuvaamiseen. Keskityn analyysissäni tutkimaan kokemusmaailman rakentumista pääkirjoitusten sisältösanojen, erityisesti kirkon nimeämisten, kautta sekä eksperimentiaalisuuden, erityisesti verbin prosessityyppien, avulla. Suhtautumista tutkin kiinnittämällä huomiota modaalisuuteen lausetyypeissä ja muissa kielellisissä valinnoissa. (Shore 2012a: 146–147).

Pääkirjoitusten leksikaalisissa valinnoissa kiinnitän erityistä huomiota kirkon nimeämisiin. Kirkosta käytetään erilaisia nimityksiä, kuten *Suomen evankelis-luterilainen kirkko*, *evankelis-luterilainen kirkko*, *luterilainen kirkko* tai *kirkko*. Kirkkoon viittaavat usein sen alueellisten osien nimitykset, kuten *Jyväskylän seurakunta*, *tuomiokirkkoseurakunta* tai *seurakuntayhtymä*. Myös kirkon herätysliikkeiden tai hallinnollisten elinten nimiä käytetään joissain tapauksissa semanttisesti kirkon synonyymeinä, esimerkiksi *evangelisluterilaisen kirkon vanhat herätysliikkeet*, *heränneet eli körttiläiset*, *kirkolliskokous*, *kirkkohallitus* tai *tuomiokapituli*. Suomen luterilainen kirkko sisältyy joihinkin kattonimityksiin, kuten *uskonnot*, *läntinen kristikunta* ja *kristityt*. Valituilla nimeämisen tavoilla kirjoittaja vahvistaa tai muuttaa olemassa olevia representaatioita. Nimeämisten kautta näkyy konkreettisesti kirjoittajan valta valita tekstiin ja representaatioon sisältyvät ja sen ulkopuolelle jäävät asiat (Fairclough 1997: 136).

Fairclough'n (1997: 144) mukaan kielen toiminta voidaan jakaa tekoihin, tapahtumiin, asi-antiloihin, mentaaliseen toimintaan tai sanalliseen toimintaan. Eksperientiaalisissa eli ulkoista ja sisäistä maailmaa kuvaavissa lausetyypeissä tarkastelu keskittyy lauseen predikaattiverbiin ja sen lauseenjäseniin (Shore 2012b: 164). Pääkirjoitusten verbivalintoja tarkastelemalla tutkin, minkälaista toimintaa kirkon yhteydessä kuvataan ja minkälainen toimijuus kirkolle teksteissä annetaan: Onko kirkko aktiivinen toimija vai enemmän toiminnan kohteena?

Halliday jakaa systeemis-funktionaalissa teoriassa lausetyypit funktioiden mukaan verbin prosessityyppisiin, kolmeen pääprosessityyppiin ja kolmeen väliprosessityyppiin. Verbeistä määrällisesti yleisimpiä ainakin englannin kielessä ovat materiaaliset- ja relationaaliset prosessit. *Materiaalinen* pääprosessityyppi kuvaa maailmaan osallistumista, tekoja ja tapahtumia. Materiaalisen prosessityypin verbissä on aina tekijä, usein myös kohde. (Halliday & Matthiessen 2014: 214–215; Shore 2012b: 164–165.)

- (1) Tulevaisuuden kirkko **levittää** innovaatioita (Helsingin Sanomat 7.11.2016)
 (2) Uskonnollisuuden kenttä **muuttuu** Suomessakin (Helsingin Sanomat 6.7.2016)

Esimerkit (1) ja (2) ovat aineistosta otettuja pääkirjoitusten otsikoita, joissa käytetään materiaalista prosessityyppiä. Esimerkissä (1) predikaattiverbinä on transitiivinen siirtämisverbi *levittää*. Lauseen subjektina oleva *tulevaisuuden kirkko* siirtää metaforisesti objektina olevia *innovaatioita* paikasta toiseen. (VISK § 476.) Esimerkissä (2) kerrotaan tapahtumasta, jossa subjektina olevaa *uskonnollisuuden kenttä* muuttuu. Predikaattiverbinä oleva *muuttuu* kertoo tilan tai ominaisuuden muutoksesta, ja toisessa yhteydessä verbin voisi tulkita myös mentaaliseksi prosessiksi (esim. *Ulkomailla ollessaan hän muuttui*). Tässä tapauksessa kyse on Suomessa tapahtuvista, lähinnä institutionaalisista uskonnollisista muutoksista, jolloin muutos on konkreettinen tapahtuma. Esimerkissä (2) verbi on intransitiivinen, sillä se saa täydennykseen subjektin lisäksi adverbiaalitäydennyksen *Suomessakin*, mutta ei objektia. (VISK § 459.)

Kun materiaallinen prosessi kuvaa tapahtumia ulkopuolelta, *mentaallinen* pääprosessityyppi kuvaa henkilökohtaisia havaintoja, tunteita ja kokemuksia (Halliday & Matthiessen 2014: 214). Mentaalisessa prosessissa toimija on usein rooliltaan kokija ja aistija. Esimerkki (3) on niin ikään aineistosta valikoitu otsikko:

- (3) Kirkko **kaipaa** kiistoihin sopuisia ratkaisuja (Keski-suomalainen 24.12.2016)

Subjektina olevan *kirkko* on toimijana kokija, jonka kuvataan *kaipaavan*. Kielitoimiston sanakirja luonnehtii kaivata-verbin tarkoittavan ikävöintiä, suremista tai tarvitsemista, vaatimista, jonkun tarpeessa olemista (KS s.v. *kaivata*). Predikaattiverbi kuvaa siis mentaalille prosessityypille ominaisesti tunnetta ja kokemusta.

Relationaalinen pääprosessityyppi näyttäytyy usein olla-verbinä, sillä se kuvaa erilaisia suhteita olioiden tai olosuhteiden välillä (Halliday & Matthiessen 2014: 214). Relationaaliset prosessit voidaan jakaa olosuhteista kertoviin (esim. *Koira on puistossa*), luonnehtiviin ja identifioiviin lauseisiin. Esimerkissä (4) kyse on luonnehtivasta tyypistä, sillä subjektia *kirkollinen Kanttila* luonnehditaan *hyväksi vaihtoehdoksi*. Esimerkki (5) sen sijaan edustaa identifioivaa lausetyyppiä, sillä siinä *kirkko* ja *viimeinen turvapaikka* samaistetaan toisiinsa. On myös tulkintakysymys, kumpi lauseessa on subjekti ja kumpi predikatiivi. Molempia esimerkkejä (4 ja 5) yhdistää lisäksi relationaalille prosessityypille ominainen olla-verbi. (Shore 2012b: 165.)

- (4) Kirkollinen Kanttila **olisi** yksi hyvä vaihtoehto (Savon Sanomat 22.9.2016)
 (5) Kirkko viimeinen turvapaikka (Kaleva 23.11.2016)

Väliprosessityypit ovat Hallidayn mukaan *behavioraalinen*, fysiologista tai psykologista käytöstä kuvaava lausetyyppi, *verbaalinen* eli puhumista kuvaava tyyppi sekä *eksistentiaalinen*, tapahtumaa tai tulevaa tapahtumaa kuvaava lausetyyppi. (Halliday & Matthiensen 2014: 214–215; Shore 2012b: 164–165.)

Verbin prosessien jako on prototyypinen ja prosessien rajat ovat häilyviä. Jotkut lausetyypit voivat täyttää useamman prosessityypin tunnusmerkit, ja tällöin aineiston luokittelussa tulee ottaa huomioon analyysin tavoite ja luonne. (Shore 2012b: 166.) Shore (mp.) korostaa, että Hallidayn SF-teoria on luotu englannin kielen pohjalta, jolloin sen soveltaminen suomen kieleen on tutkijan tulkittavissa ja vastuulla. Omassa tutkimuksessani keskityn selkeyden vuoksi kolmeen pääprosessityyppiin: materiaaliseen, mentaaliseen ja relationaaliseen. Valintani ei sulje pois sitä, että jotkut käsittelemistäni verbiprosesseista voitaisiin tulkita myös väliprosessityyppien kautta.

Interpersoonainen metafunktio keskittyy kielessä ilmaistavaan suhtautumiseen ja osana sitä erityisesti modaalisuuteen. Iso suomen kielioppi (§ 1551) määrittelee, että modaalisuudessa *on kyse asiantilan todenmukaisuutta ja toteutumismahdollisuuksia koskevista arvioista*. Kielen käyttäjä ilmaisee modaalisilla valinnoillaan esimerkiksi välttämättömyyttä, todennäköisyyttä, pakollisuutta tai luvallisuutta. Modaalisuus voidaan jakaa *episteemiseen, deonttiseen ja dynaamiseen modaalisuuteen*. Episteeminen modaalisuus ilmaisee vaihtoehtojen olemassaoloa, mahdollisuuksia tai välttämättömyyttä. Deonttinen modaalisuus lupaa tai velvollisuutta, ja dynaaminen modaalisuus ulkoisista tai sisäisistä edellytyksistä johtuvaa mahdollisuutta tai velvollisuutta. (Mp.)

Tässä tutkimuksessa keskityn modaalisuuteen tarkastelemalla erityisesti suhtautumista ilmentäviä sanavalintoja, kuten modaalisia adverbija (todennäköisesti, ilmeisesti, luultavasti) ja partikkeleita (varmaan(kin), ehkä, kenties) sekä modaaliverbejä ja modaalisia lausetyyppejä. *Interrogatiivi-* eli *kysymyslauseita*, *imperatiivi-* eli *käskylauseita* sekä *eksklamatiivi-* eli *huudahduslauseita* pääkirjoitusaineistossani ei kirkon yhteydessä juuri esiinny. Modaalisista lausetyypeistä tutkimukseni kannalta olennaisin on *deklaratiivi-* eli *väitelause*.

Deklaratiivinen eli väitelause kuvaa ensisijaisesti asiantilaa, eikä sillä ole muihin lausetyyppeihin verrattavaa prototyypistä funktiota. Väitelauseen funktio tarkentuu sen käyttötilanteen mukaan. (VISK § 887). Väitelause on pääkirjoitusaineistossani tyypillisin ja yleisin modaalinen lausetyyppi, sillä verrattuna muihin lausetyyppeihin, deklaratiivisen lauseen avulla kirjoittajat voivat kertoa tapahtumista ilman epätietoisuutta, kehotusta tai affektisuutta ilmaisevaa suhtautumista. Väitelauseeseen liittyvä modaalisuus syntyy usein siihen liitettyjen modaalisten adverbien tai partikkeleiden vaikutuksesta:

(6) Uskonto ei **vielä** kadonnut**kaan** (Kaleva 10.7.2016)

Esimerkissä (6) episteemistä modaalisuutta ilmaisevat partikkeli *vielä* ja liitepartikkeli -*kAAn*. Ilman modaalisia partikkeleita väitelause olisi yksiselitteinen tosi tai epätosi (vrt. *Uskonto ei kadonnut.*), mutta modaalisilla sanavalinnoilla Kalevan otsikon sävy muuttuu ehdottomasta vaihtoehtoja ja muita mahdollisuuksia sisältäväksi.

Deklaratiivinen väitelause voi sisältää modaalisia sävyjä myös erilaisten modaaliverbien tai modusten kautta:

(7) – – kristittyjen ja roomalaiskatolisen kirkon **pitäisi pyytää anteeksi** homoseksuaaleilta sitä, kuinka kirkko on heitä kohdellut. (Aamulehti 28.6.2016)

Verbi *pitää* on yleinen nesessiiviverbi, jolla ilmaistaan yleensä velvollisuutta tai olosuhteiden pakkoa (VISK § 1573). Jos esimerkissä (7) moduksena olisi konditionaalinen sijaan indikaatiivi, väitelause edustaisi selkeästi velvollisuutta ilmaisevaa deontista modaalisuutta. Esimerkissä verbin on kuitenkin konditionaalissa, mikä erityisesti *pitää*-verbin kohdalla lisää tulkintaa episteemisen modaalisuuden sävyjä (VISK § 1575). Kirkon moraalisen velvoitteen (*pitää pyytää anteeksi*) voidaan tulkita lieventyvän mahdollisuuteen ja suositeltavaan vaihtoehtoon (*pitäisi pyytää anteeksi*).

3 ANALYYSI

3.1 Representaatiot

Analyysissäni tutkin, minkälaisia representaatioita Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta piirtyy aineistoni pääkirjoituksissa. Hyödynnän analyysissä systeemis-funktionaalisen kieliteorian kokemuksellista- ja intersubjektuaalista metafunktiota, ja kiinnitän representaatioiden muodostumisessa huomiota leksikaalisiin valintoihin, erityisesti nimeämisiin; verbin prosessityyppihin sekä modaalisiin sanavalintoihin ja modaaliverbeihin.

Tässä luvussa hahmottelen kolme laajaa kirkon representaatioita, jotka erottuvat aineistosta. Representaatiot eivät ole yksiselitteisiä tai tarkkarajaisia, ja ne voivat olla keskenään päällekkäisiä. Yksi pääkirjoitus voi tuottaa enemmän kuin yhdenlaisia representaatioita, ja toisaalta samat kielen piirteet voivat perustella useampaa representaatiota. Jokaisessa representaatioissa on kuitenkin toisiinsa kytköksissä olevia tapoja, tyypillisiä kielen piirteitä, joiden perusteella representaatioiden rajat piirtyvät. Vaikka analyysini keskittyy lähinnä mikrotason kielen piirteisiin, uskon valintojen heijastavan makrotasolla laajaa kuvaa suomalaisesta yhteiskunnasta ja evankelis-luterilaisesta kirkosta osana sitä.

Löytämäni representaatiot ovat *yhtenäinen kirkko*, *haastettu kirkko* sekä *kirkko osana yhteiskuntaa*. Käsittelen representaatiot yksitellen, ja perustelen löytöjäni pääasiassa kokemukselliseen metafunktioon liittyvien nimeämisten ja prosessityyppien avulla.

3.1.1 Yhtenäinen kirkko

Yhtenäinen kirkko on representaatio, jossa evankelis-luterilainen kirkko näyttäytyy pääasiassa ehyenä, yhtenä kirkkona. Evankelis-luterilainen kirkko nähdään moninaisena sekä mielipiteellisesti että alueellisesti, mutta vaikka moniäänisyyttä on, kirkon nimissä tapahtuvat kannanotot ovat yksimielisiä ja selkeitä. Yhtenäisen kirkon ääntä edustavat erityisesti erilaiset hallintoelimet tai johtavassa asemassa olevat henkilöt. Tähän representaatioon yhdistyy myös kirkon aktiivinen toimijuus, ja kirkko on esimerkeissä subjektina tai adverbiaalina, ei objektina. Verbin prosessityypit ovat pääsääntöisesti materiaalisia tai relationaalisia. Modalisuus näyttäytyy yhtenäisyyttä koskevana velvollisuutena.

Vesa Heikkinen (1999: 146–147) toteaa poliittisia pääkirjoituksia tutkivassa väitöskirjassaan, että poliittisessa diskurssissa yksilö usein hämärtyy, ja aktiiviseksi toimijaksi nousee ryhmä. Esimerkiksi poliittiset saavutukset ja toisaalta poliittinen vastuu epäonnistumisista luetaan usein yksittäisen kansanedustajan sijaan koko puolueen ansioksi tai syyksi. Kielellisesti tämä yksilöiden häivyttäminen onnistuu, kun ryhmän toimintaan viitataan kollektiivisubstantiiveilla. (Mp.) Sama ilmiö toteutuu oman aineistoni pääkirjoituksissa, kun evankelis-luterilaisen kirkon jäsenet, hallinto ja herätysliikkeet niputetaan yhteen, ja kokonaisuudesta käytetään kollektiivisubstantiivina *kirkko*. *Kirkon* toimintaa kuvataan kuin yksilön toimintaa ja se näyttäytyy yhtenäisenä ja yksimielisenä, vaikka samalla *kirkko* pitää sisällään kaikki sen yksittäiset jäsenet ja ryhmittymät mielipiteineen. Esimerkiksi Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa (2.7.2016) kerrotaan Helsingin piispa Irja Askolan osallistuneen Helsinki Pride -tapahtumaan. Vaikka samassa pääkirjoituksessa mainitaan myöhemmin, että seksuaali- ja sukupuoli oikeudet aiheuttavat edelleen ristiriitoja kirkon sisällä, kirjoitus on otsikoitu yksiselitteisesti *Kirkko mukana Pridessa*. Piispan mukanaolo ja osallistuminen riittää tulkitaan siitä, että koko *kirkko* on kollektiivisesti mukana tapahtumassa, ja tällöin kirkon moniäänisyys jää toissijaiseksi.

- (8) Toisaalta välillinen vaali vähentää seurakuntalaisten mahdollisuutta vaikuttaa seurakuntansa asioihin, mikä on **kansankirkossa** ongelmallista. (Helsingin Sanomat 7.8.2016)
- (9) **Yhteinen kirkko** on avara, ja sen opetuksessa painottuu joustavuus ja suvaitsevaisuus. (Savon Sanomat 9.7.2016)
- (10) Vielä sukupolvi tai kaksi sitten **konservatiivit** tukivat kirkon johtoa – – Nyt **kirkkoa itseään** pidetään yhteiskunnallisesti niin kantaaottavana, että se ei miellytä olojen säilyttämistä kaipaavaa kansanosaa. (Helsingin Sanomat 25.12.2016)

Kirkon yhtenäisyys korostuu, kun nimeämisissä *kirkon* yhteyteen lisätään sen kokonaisuutta alleviivaava määräite. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa (7.8.2016) kritisoidaan kirkkoherran vaalin välillistä vaalitapaa, sillä se vähentää seurakuntalaisten vaikuttamismahdollisuuksia kirkossa. Tekstiin (esimerkki (8)) on valittu kollektiivisubstantiivi *kansankirkko*, joka terminä tarkoittaa kirkkoa, jolla on lain perusteella erityisasema ja johon valtaosa kansasta kuuluu (KS s.v. *kansankirkko*). Tällä leksikaalisella valinnalla kirjoittaja korostaa evankelis-luterilaisen kirkon jäsenten lukumäärää ja toisaalta kirkon yhteiskunnallisesti merkittävää asemaa.

Esimerkissä (9) Savon Sanomien pääkirjoituksen (9.7.2016) kirjoittaja täsmentää substantiivina *kirkko* adjektiivilla *yhteinen*. Kielitoimiston sanakirja määrittelee *yhteisen* tarkoittavan jotain, joka on samaan aikaan kahden tai useamman omistuksessa tai joka koskee kahta tai useampaa (KS s.v. *yhteinen*). Uskonnollisista kesäjuhlista, herätysliikkeistä ja muista kirkon sisällä vaikuttavista ryhmistä kertovassa kirjoituksessa *yhteinen kirkko* alleviivaa evankelis-luterilaista kirkkoa niiden kaikkien kattojärjestönä.

Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa kirkko-sanaa täydennetään kontrastoivalla *itse*-sanalla (esimerkki (10)). Kontrastoiva *itse*-sana tuo esille, että puheena oleva tarkoite ei ole ainoa vaihtoehto, mutta että valittu vaihtoehto on kontekstin kannalta muita keskeisempi (VISK § 768). Pääkirjoituksessa tuodaan siis esille, että *kirkkoa itseään* pidetään yhteiskunnallisesti kantaaottavana, ei siis aiemmin tekstissä mainittuja kirkon *konservatiiveja* tai muita ryhmiä tai kirkon jäseniä.

Yhtenäisen kirkon representaatiossa kirkon hallinto ja johtavissa asemissa olevien henkilöiden lausunnot korostuvat. Kirkon nimissä tehdyt kannanotot vahvistavat kuvaa yhtenäisestä kirkosta, jolla on yksi virallinen mielipide. Erityisesti yhteiskunnallisesti mutkikkaissa tilanteissa kirkko näyttäytyy yhtenäisenä johtavien henkilöiden antamien kannanottojen vuoksi. Aineistossani Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa lausunnoillaan edustavat Kallion kirkkoherra Teemu Laajasalo, arkkipiispa Kari Mäkinen ja Helsingin piispa Irja Askola. Lisäksi Luterilaisen Maailmanliiton puheenjohtaja piispa Munib Younan ja pääsihteeri Martin Junge edustavat koko luterilaista kirkkoa katolisen kirkon paavin kanssa järjestetyssä reformaation juhluvuoden tapaamisessa.

- (11) Evankelisluterilaisen kirkon sisällä yhteiskunnallinen osallistuminen herättää myös kriittistä keskustelua. **Laajasalon mukaan** maailman poliittinen tilanne voi olla huomattavan monimutkainen ja vaikea, mutta **moraalisesti tilanne on kirkas ja yksinkertainen.** (Savon Sanomat 26.10.2016)
- (12) Kirkon piirissä **arkkipiispa Kari Mäkistä** on syytä kiittää kantaaottavista lausunnoista. Niistä on tulkittavissa, että **kirkko ei sulje oviaan** kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneilta ja hädässä olevilta. (Kaleva 23.11.2016)

Esimerkissä (11) Savon Sanomien pääkirjoitus tuo ensin esiin, ettei evankelis-luterilaisessa kirkossa olla täysin yksimielisiä sen yhteiskunnallisesti aktiivisesta roolista. Tällä huomiolla kirjoittaja tuo esiin kirkon moniäänisyyden. Heti tämän jälkeen kirjoittaja kuitenkin lainaa Kallion kirkkoherra Teemu Laajasaloa, jonka mielestä poliittisesti mutkikas aihe ei tee asioista moraalisesti monimutkaisia. Kopulalause ja olla-verbi edustavat relationaalista prosessityyppiä, jolla kuvaillaan usein ominaisuuksia ja olemassaoloa. Tässä esimerkissä kopulalause luonnehtii asiantilaa, *tilanne on kirkas*. Iso suomen kieliopin mukaan tilan ilmauksissa tyypillistä on staattisuus, ei muutos tai liike (VISK § 1502). Verbin indikatiivin presens (*tilanne on kirkas*) ei tarjoa vaihtoehtoista asiantilaa, kuten vaikka konditionaali tekisi (vrt. *tilanne olisi kirkas*). Kirkolle ei näy tekstissä Laajasalon lausunnon perusteella olevan muita vaihtoehtoja kuin osallistua yhteiskunnan toimintaan, mikäli se haluaa toimia moraalisesti oikein.

Esimerkissä (12) mainitun arkkipiispa Kari Mäkisen voi nähdä edustavan kirkon virallista kantaa jo asemansa perusteella, sillä arkkipiispa edustaa kirkkoa kotimaassa ja ulkomailla ja toimii kirkon merkittävien elinten (kirkolliskokous, kirkkohallitus, piispainkokous)

puheenjohtajana (Arkkipiispan tehtävät 2020). Jos siis kirkon piiristä joku ottaa koko organisaation puolesta kantaa ajankohtaisiin asioihin, se on yleensä arkkipiispa.

Kirjoittajan mukaan Mäkisen lausunnoista on pääteltävissä, että *kirkko ei sulje oviaan kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneilta ja hädässä olevilta*. Lausunto asettuu vastakkain sisäministeri Paula Risikon ja kansliapäällikkö Päivi Nergin näkemysten kanssa. Pääkirjoituksessa kerrotaan molempien toivovan kirkolta viranomaisten kanssa yhdenmukaista toimintaa, jollaista esimerkiksi laittomasti maassa olevien hätämajoitus ei ole. Tekstissä käytetään aktiivista materiaalisesta prosessityyppin verbiä *sulkea* sen kieltomuodossa. Iso suomen kieliopissa luonnehditaan, että kieltomausta käytettäessä odotuksenmukaisempaa olisi yleensä kielletylle asiantilalle vastakkainen asiantila. Tähän odotukseen vaikuttavat sekä konteksti että muu kulttuurinen tietämys asiasta (VISK § 1616). Esimerkin (10) kohdalla olisi siis odotuksenmukaisempaa, että kirkko *sulkee ovensa kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneilta*. Tätähän ministeriö pääkirjoituksen mukaan kirkolta erikseen toivoo, ja yhteiskunnallisten tehtäviensä vuoksi kirkon voisi olettaa toimivan valtion päätösten mukaan. Kirjoittaja kertoo, että arkkipiispa Mäkisen mukaan kirkko *ei* kuitenkaan *sulje* oviaan, mikä viestiin paitsi kaikille avoimesta kirkosta, myös yhteiskunnallisesti kantaaottavasta toiminnasta.

Esimerkissä (13) yhtenäistä kirkko edustaa Helsingin piispa Irja Askola:

(13) **Helsingin piispa Irja Askola toivotti tapahtuman osallistujat tervetulleiksi** Helsinkiin ja **kirkkoihin**.
(Helsingin Sanomat 2.7.2016)

Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa kerrotaan seksuaali- ja sukupuolioikeuksia puolustavasta Helsinki Pride -tapahtumasta ja mainitaan, että *Helsingin piispa Irja Askola toivotti osallistujat tervetulleiksi* Helsingin lisäksi myös *kirkkoihin* (esimerkki (13)). Koska piispa johtaa omaa hiippakuntaansa yhdessä tuomikapitulin kanssa, Helsingin piispan tervetuloitovotus viestittää vähintään Helsingin seurakuntien toivottavan osallistujat tervetulleiksi. *Tervetulleiksi toivottaminen* edustaa aktiivista materiaalista verbityyppiä, jolla kuvataan konkreettista maailmaan osallistumista. Piispa Askola on aktiivinen toimija, joka paitsi osallistuu itse Helsinki Pride -tapahtumaan omassa kirkollisessa roolissaan, myös toivottaa kaikki tapahtumaan osallistuvat tervetulleiksi kirkkoihin. Tämä aktiivinen osallistuminen näyttää heijastuvan pääkirjoituksen otsikkoonkin. Kuten luvun alussa mainitsen, vaikka tekstissä tuodaan esiin seksuaali- ja sukupuolioikeuksien aiheuttavan kirkossa ristiriitoja, pääkirjoitus on otsikoitu yksiselitteisesti *Kirkko mukana Pridessa* (Helsingin Sanomat 2.7.2016). Otsikoissa on tavallista jättää lauseessa predikaattina oleva olla-verbi ytimekkyuden vuoksi kirjoittamatta. Asiayhteydestä on kuitenkin pääteltävissä, että kirkko *on* mukana Pridessa.

Olla-verbi näyttäytyy tässä yhteydessä relationaalisen prosessityypin sijaan materiaalisena verbityyppinä. Relationaalisena tyyppinä *olla* kuvaa omistusta, ominaisuuksia tai sijaintia. Sen sijaan tässä tapauksessa *olla mukana* edustaa verbiliittona materiaalista prosessityyppiä, jolla kuvataan esimerkiksi materiaaliseen maailmaan osallistumista. *Olla mukana* -verbiliitto on aspektiltaan tarkoituksenmukaista toimintaa, sillä toiminta vaatii subjektilta tietoista ponnistelua (VISK § 1519). Teksti representoi kirkkoa, joka on aktiivisesti mukana Helsinki Pride:ssä.

Esimerkissä (13) kirkon yhtenäisyys ei kuvaudu esimerkiksi kirkolliskokouksen päätösten taakse asettumisena. Evankelis-luterilaisessa kirkossa keskustelua herättää suhtautuminen seksuaalivähemmistöihin, sillä tasa-arvo ja perinteisessä avioliittokäsityksessä pitäytyminen vaikuttaa osan seurakuntaväen mielestä ristiriitaiselta (Kirkko ja kaupunki 29.8.2016). Piispa Irja Askolan osallistuminen Helsinki Pride -tapahtumaan voi näyttäytyä kirkon edustaman lähimmäisenrakkauden mukaisena tekona ja kannanottona, mutta myös kirkon perinteistä avioliittokäsitystä vastaan asettumisena. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa näkemys on kuitenkin se, että piispan osallistuminen tarkoittaa *kirkon* osallistumista.

Toisin kuin esimerkissä (13), esimerkissä (14) kirkon kanta määräytyy kirkon virallisilla päätöksillä:

(14) **Kirkon** olisi kypsintä hakea ratkaisut sopuisasti ja **kirkolliskokouksen** käsittelyn kautta. (Keskisuomalainen 24.12.2016)

Keskisuomalaisen pääkirjoituksessa (24.12.2016) mainitaan *kirkolliskokous*, evankelis-luterilaisen kirkon ylin päättävä elin. Kirkolliskokous ei kollektiivisubstantiivina kata suoraan kaikkia kirkon jäseniä, mutta valtion hallinnon lailla se muodostetaan demokraattisesti äänestämällä edustamaan koko yhteisöä. Kirkolliskokouksella on valta muun muassa uudistaa evankelis-luterilaisen kirkon oppia, ja täten sen päätökset toimivat kirkon äänenä. Keskisuomalaisen pääkirjoituksessa on aiemmin mainittu tasa-arvoisen avioliittolain herättävän kirkossa keskenään eriäviä mielipiteitä, ja näihin mielipiteisiin ratkaisu – eli koko kirkon virallinen kanta asiaan – voitaisiin kirjoittajan mukaan saada sopuisimmin kirkolliskokouksen kautta (esimerkki 14).

Edellä olen todennut yhtenäisen kirkon representaation muodostuvan leksikaalisilla valinnoilla kirkon kokonaisuuden korostamisesta (esimerkeissä (8)–(10)) sekä kirkon hallinnon ja johtavissa asemassa olevien nimeämisestä ja heidän kantaaottavista lausunnoistaan (esimerkeissä (11)–(14)). Seuraavissa esimerkeissä keskityn verbin prosessityyppien analyysiin, ja kirkon aktiiviseen rooliin osana yhtenäisen kirkon representaatiota.

- (15) **Kirkko on kyennyt säilyttämään jäsenistöään** huomattavasti paremmin kuin poliittiset puolueet tai monet sotien jälkeisen yhteiskunnan vahvat liikkeet, kuten nuorisoseuraliike ja osuuskuntaliike. (Helsingin Sanomat 7.11.2016)
- (16) **Evangelisluterilaisen kirkon asema on kansalaisten parissa vahva. Kirkkoon kuuluu 3,999 miljoonaa suomalaista. Se on 72,9 prosenttia kansalaisista.** (Keskisuomalainen 24.12.2016)

Esimerkissä (15) Helsingin Sanomien pääkirjoituksen kirjoittaja käyttää kollektiivisubstantiivina *kirkko*, mikä vahvistaa kuvaa yhtenäisestä kirkosta. Kirkon jäsenistön säilyttäminen ei näyttäydy tässä esimerkissä kirkkohallituksen tai piispojen asettaman työryhmän ansiona, vaan rooliltaan aktiivisen kirkon saavutuksena. Liittomuotoinen predikaatti *on kyennyt säilyttämään* edustaa materiaalista verbin prosessityyppiä, sillä se kuvaa konkreettista maailmaan osallistumista. *Kyetä* määritellään Kielitoimiston sanakirjassa pystymiseksi ja jaksamiseksi, mutta myös osaamiseksi (KS s.v. *kyetä*). Sen, että kirkko kykenee säilyttämään jäsenistöään, voi tulkita vaativan myös osaamista ja taitoja. Yhtenäisen ja aktiivisen kirkon representaatio syntyy, kun *kirkko* on tekstissä subjektina ja predikaatti on finiittiverbi. Toiminnan tarkoituksellisuus ja aktiivisuus hämärtyisivät, jos predikaatti olisi passiivissa ja kirkko muuttuisi subjektista tapahtumapaikaksi (vrt. *Kirkossa on kyetty säilyttämään jäsenistöä*).

Kirkkoa ja erityisesti sen asemaa kuvataan kopulalauseella esimerkissä (16). Verbin prosessityyppi on relationaalinen ominaisuuksia kuvaavan luonteensa vuoksi. *Evangelisluterilaisen kirkon asemaa* luonnehditaan Keskisuomalaisen pääkirjoituksessa adjektiivilla *vahva*. *Vahva* tarkoittaa paitsi kestäväää, vankkaa ja varmaa, myös lukumäärältään runsasta (KS s.v. *vahva*). Koska pääkirjoituksen seuraavat virkkeet kertovat kirkon suhteellisen suuresta jäsenmäärästä, kirkon aseman tarkoitetaan esimerkissä oletettavasti olevan nimenomaan lukumäärällisesti vahva.

Representaation kannalta on perusteltua huomioida esimerkistä (16) myös toinen ja kolmas virke. Toisessa virkkeessä lauseen subjektina toimii *3,999 miljoonaa suomalaista*, jotka *kuuluvat kirkkoon*. Kolmannessa virkkeessä tämä *3,999 miljoonaa suomalaista* havainnollistetaan kehystämällä se prosenttiluvuksi: *Se on 72,9 prosenttia kansalaisista*. Predikaattina oleva *kuuluvat* edustaa materiaalista prosessityyppiä, sillä se kuvaa aktiivista osallistumista ja tekemistä. *Kuulua* tarkoittaa sanana tässä yhteydessä olemista kirkon osana tai jäsenenä (KS s.v. *kuulua*). Näissä lauseissa kirkko ei ole subjekti vaan adverbialitädennys, jolla määritellään kuulumisen puitteet (VISK § 982).

Esimerkissä (15) kirkko näyttäytyy aktiivisena, koska se on tekijänä materiaallisen verbi-prosessin yhteydessä. Vaikka esimerkissä (16) kirkko ei relationaalisen prosessityypin perusteella näytä aktiiviselta toimijalta, kirkkoon kuuluvat kansalaiset näyttävät. Kirkko muodostuu aktiivisesti siihen kuuluvista jäsenistä, mikä vahvistaa representaatiota yhtenäisestä ja

aktiivisesta kirkosta. Tämä representaatio näkyy tutkimukseni aineistossa erityisesti silloin, kun kyse on kirkon jäsenmäärän kasvusta tai pysymisestä samana. Jos kirkon jäsenmäärä vähenee, se näkyy verbiprosesseissa passiivisuutena (kts. seuraava alaluku).

Esimerkki (17) kuvaa niin ikään relationaalista prosessityyppiä, jossa kirkko ei subjektina liity toimintaa kuvaavaan predikaattiin, mutta näyttäytyy silti semanttiselta rooliltaan aktiivisena:

(17) **Yhteinen kirkko on avara**, ja sen opetuksessa painottuu joustavuus ja suvaitsevaisuus. (Savon Sanomat 9.7.2016)

Savon Sanomista otetussa esimerkissä (17) verbin prosessityyppi on relationaalinen, sillä se kuvaa olemassaoloa ja ominaisuuksia. *Yhteinen kirkko on avara* on kopulalause, jonka avulla luonnehditaan kirkon ominaisuuksia. Kopulalause kuuluu aspektiltaan tilalauseisiin, joihin Iso suomen kieliopin mukaan liittyy usein pysyvyys ja liikkumattomuus. Esimerkissä (17) luterilainen kirkko ei näyttäydy aktiivisena toimijana, mutta ei myöskään passiivisena. Ennemmin se kuvautuu vakaana ja pysyvänä, ominaisuuksiltaan avarana.

Yhtenäisen ja moniäänisen kirkon representaatiota vahvistavat myös *joustavuus* ja *suvaitsevaisuus*, jotka pääkirjoituksen mukaan näkyvät kirkon opetuksessa. Suvaitseva eli avaramielinen (KS s.v. *suvaitseva*) on vastakohta umpimieliselle, ja joustavaa voidaan käyttää luonnehdintana esimerkiksi sujuvasta tilanteeseen sopeutumisesta (KS s.v. *joustavasti*). Esimerkissä (17) luonnehdittu avara ja yhtenäinen kirkko ei näytä olevan pysyvyydessään jämähtänyt, vaan tarpeen mukaan liikkuva ja mieleltään avara.

Savon Sanomien (9.7.2016) pääkirjoitus jatkuu velvollisuutta ilmaisevalla virkkeellä:

(18) Kaikkien **on mahduttava** saman katon alle. (Savon Sanomat 9.7.2016)

Esimerkissä (18) kirkon avaruutta kuvataan jäsenten mahtumisella saman katon alle. Materiaalinen prosessiverbi *mahtua* ilmaistaan kuitenkin nesessiivisellä verbirakenteella *on mahduttava*, jolloin lauseen sävy muuttuu toteavasta velvollisuutta tai väistämättömyyttä kuvaavaksi deonttiseksi modaalisuudeksi (VISK § 1581). Lauseessa subjektina ovat *kaikki* (jäsenet) ja adverbiaalitäydennyksenä *saman katon alle* eli evankelis-luterilainen kirkko. Edellisen esimerkin (17) kirkko koskeva luonnehdinta kirkosta *avarana* vaikuttaa lauseen tulkintaan siten, että vaikka kirkko ei ole lauseessa tekijänä, mahtumisen vaatimus näyttää kohdistuvan siihen. Tämä vaatimus vahvistaa representaatiota yhtenäisestä – tai ainakin yhtenäisyyteen pyrkivästä – kirkosta.

Vaikka keskityn tässä tutkimuksessa evankelis-luterilaisen kirkon representaatioihin, yhtenäisen kirkon representaatio näkyy aineistossa myös kirkkokuntarajoja ylittävänä kristillisyytenä:

(19) Vieraillessaan Ruotsissa lokakuun lopussa paavi Franciscus toimitti ekumeenisen jumalanpalveluksen **Luterilaisen maailmanliiton puheenjohtajan piispa Munib Younanin ja pääsihteeri Martin Jungen** kanssa. (Helsingin Sanomat 25.12.2016)

Luterilainen maailmanliitto on kansainvälinen luterilaisten kirkkojen kattojärjestö, johon myös Suomen evankelis-luterilainen kirkko kuuluu (LWF). Esimerkissä (19) liiton puheenjohtaja piispa Munib Younan ja pääsihteeri Martin Junge edustavat liittoon kuuluvia luterilaisia kirkkoja ekumeenisessa jumalanpalveluksessa. Heidän osallistumisensa jumalanpalveluksen toimittamiseen representoi myös Suomen luterilaisen kirkon osallisuutta tapahtumassa. Erityisesti puheenjohtajan voi tässä esimerkissä nähdä edustavan liiton ääntä samalla tavoin kuin arkkipiispa edustaa kirkkoa Suomessa ja ulkomailla. Vaikka Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa ei esimerkissä (19) erikseen nimetä, se sisältyy Luterilaiseen maailmanliittoon ja esimerkki luo siten kuvaa kansainvälisesti yhtenäisestä luterilaisesta kirkosta.

Tekstin voi nähdä representoivan luterilaista kirkkoa laajempaakin, yhtenäistä, läntistä kristikuntaa. Sana *ekumenia* tarkoittaa pyrkimystä kristillisten kirkkojen lähentymiseen (KS s.v. *ekumenia*). Luterilaisten pappien ja katolisen paavin yhdessä *toimittama* ekumeeninen jumalanpalvelus on aktiivista toimintaa kirkkojen yhtenäisyyttä kohti. *Toimittaa* on materiaalisen prosessityypin verbi, joka tässä yhteydessä kuvaa konkreettista osallistumista maailmaan. *Toimittaa* on myös kolmipaikkainen transitiiiverbi, jonka täydennyksinä esimerkissä (18) ovat *paavi* (subj.) ja *jumalanpalvelus* (obj.). Kolmas täydennys on tekstissä jäänyt ilmaistematta, sillä se on kontekstin perusteella ennustettavissa tai sisällön kannalta merkityksetön (VISK § 447): Jumalanpalvelus toimitetaan tavallisesti *seurakunnalle* (NP) tai *seurakuntalaisille* (NP). Yhtenäisen kirkon representaation kannalta merkittävä on kuitenkin verbin valinnainen määrite, jossa kerrotaan kenen kanssa paavi on jumalanpalveluksen toimittanut. Katolisen ja luterilaisten pappien yhdessä toimittama jumalanpalvelus on aktiivinen teko. Kirkon yhtenäisyys representoituu tässä esimerkissä siis paitsi koko luterilaisen kirkon yhteytenä, myös ekumeenisesti katolisen ja luterilaisen kirkon rajat ylittävänä jumalanpalvelusyhteytenä.

3.1.2 Haastettu kirkko

Haastetun kirkon representaatiossa tuodaan esiin evankelis-luterilainen kirkko, joka kohtaa haasteita. Niitä ovat alati vähenevä jäsenmäärä ja uskonnon merkityksen väheneminen erityisesti läntisessä Euroopassa, mutta myös kirkon sisällä oleva hajaannus yhtäältä liberaaleihin ja konservatiiveihin, toisaalta kasvava juopa emokirkon ja virallisten herätysliikkeiden välillä. Hajaannus näkyy leksikaalisissa valinnoissa, joissa kirkko ja siihen kuuluva liike saatetaan nimetä toisistaan erillisiksi. Representaatiossa korostuvat mentaalinen ja materiaallinen prosessityyppi, joissa haastettu kirkko näyttäytyy passiivisena ja toiminnan kohteena, toisaalta herätysliikkeiden kautta välillisesti aistijana ja kokijana. Haastetun kirkon representaatiossa modaalisuus näyttäytyy nesessiivirakenteina ja episteemistä modaalisuutta ilmentävinä modaalisina sanavalintoina.

Herätysliikkeet kuuluvat evankelis-luterilaiseen kirkkoon (kts. luku 1.3), mutta toisinaan ne ovat pääkirjoituksissa niin itsenäisiä, että ne näyttäytyvät kirkosta erillisinä. Tästä esimerkkinä on Kalevan pääkirjoitus (30.6.2016), jossa kerrotaan hengellisistä kesäjuhlista:

- (20) Profiilia korotetaan sen sijaan suhteessa toisiin liikkeisiin tai **kirkkoon, jonka kehitystä ja tilaa kommentoitaneen** jälleen monessa tapahtumassa huolestuneesti. (Kaleva 30.6.2016)
- (21) Sisäisistä erimielisyyksistä **kärsivät** tällä hetkellä vakavimmin **esikoislestadiolaiset**. Liikettä **repivät** näkemyserot siitä, miten Suomessa **pitäisi suhtautua – – yhteistyöhön evankelis-luterilaisen kirkon kanssa**. (Kaleva 30.6.2016)

Esimerkissä (20) nimetään selkeästi *kirkko*, mutta se rinnastetaan virkkeessä herätysliikkeisiin. Vaikka rinnastuskonjunktio *tai* kertoo lausekkeiden syntaktisesta samanarvoisuudesta (VISK § 817), tässä esimerkissä rinnastus luo kuvan myös semanttisesta samanarvoisuudesta. Tekstin perusteella profiilin korottaminen suhteessa kirkkoon ei eroa sen korottamisesta suhteessa muihin herätysliikkeisiin. Se, että herätysliikkeet mahdollisesti kommentoivat *kirkon kehitystä tai tilaa huolestuneesti*, vahvistaa niiden erillisyyttä suhteessa kirkkoon. Lauseessa *kirkon kehitys ja tila* on objektina. Nimetty kirkko on esimerkissä (20) passiivisena toiminnan kohteena, jota liikkeet ikään kuin ulkopuolelta kommentoivat.

Materiaalisen prosessityypin predikaattiverbinä olevat *korottaa* ja *kommentoida* ovat esimerkissä (20) passiivissa. Passiivilauseella kuvataan tilanteita aktiivilauseetta yleisemmin (VISK § 1315). Esimerkissä (20) valinta johtuu todennäköisesti pääkirjoituksen tulevia kesäjuhlia ennakoivasta tilannekuvauksesta: kirjoittaja olettaa asioiden tapahtuvan kuvaamallaan tavalla. Passiivimuodosta huolimatta teksteistä on semanttisesti pääteltävissä, että

pääkirjoituksessa korottamisen ja kommentoinnin tekijät ovat kesäjuhlia järjestävät, nimeämättä jätetyt herätysliikkeet.

Verbi *kommentoida* on passiivin lisäksi potentiaalimuodossa (*kommentoitaneen*). Potentiaalia käytetään tyypillisesti esimerkiksi uutisteksteissä, joissa tarkoituksena on esittää virallinen arvio tai ennuste tulevista tapahtumista (VISK § 1597). Esimerkissä (20) potentiaali edustaa episteemistä modaalisuutta, eli kirjoittaja osoittaa pitävänsä omaa arvioitaan kesäjuhlien tapahtumista todennäköisenä.

Esimerkki (21) on jatkoa samasta Kalevan pääkirjoituksesta. Lestadiolaiseen herätysliikkeeseen kuuluvan esikoislestadiolaisuuden kuvaillaan *kärsivän* sisäisistä erimielisyyksistä. *Kärsiä* edustaa verbinä mentaalista prosessityyppiä, sillä se kuvaa sisäisiä tunteita ja kokemuksia. Esimerkin toisen lauseen predikaatin *repivät* voi niin ikään tulkita olevan mentaalinen prosessiverbi, sillä verbi jatkaa sisäisten erimielisyyksien kokemusten kuvaamista. Kirkkoon suhtautuminen vaihtelee kirjoittajan mukaan liikkeen sisällä, ja ristiriitaa kuvataan tunteikkaasti. Mentaalisen prosessin toimijat näyttäytyvät aistijoina ja tunteiden kokijoina. Esimerkiksi mentaalisen prosessityypin käyttö viestii ristiriitojen ja moniäänisyyden olevan haaste, joka uhkaa paitsi kirkon yhtenäisyyttä, myös herätysliikkeiden sisäistä yksimielisyyttä.

Esimerkissä (21) kuvataan, etteivät herätysliikkeessä kaikki eivät koe kirkon linjauksia omikseen. Kirjoittaja ei viittaa kuitenkaan suoraan herätysliikkeeseen, vaan käyttää lauseessa nollasubjektia. Nollapersoonaa käytetään usein modaaliverbien kanssa (VISK § 1352), kuten myös esimerkiksi (21). *Miten pitäisi suhtautua* ilmaisee deonttista modaalisuutta, sillä nesessiiviverbi *pitää* kuvaa velvollisuutta, mutta samalla konditionaali tuo verbiin episteemisen modaalisuuden sävyjä. Esikoislestadiolaisten voi tulkita yhtäältä kokevan velvollisuutta suhteessa luterilaiseen kirkkoon, mutta toisaalta suhtautumistavoissa on mahdollista valita eri vaihtoehtojen välillä. Vaikka passiivimuotoinen verbi ei syntaktisesti saa subjektia, kirkko näyttäytyy lauseessa passiivisena kohteena, johon suhtautumista esikoislestadiolaiset pohtivat.

Kirkon hajaannusta kuvataan myös herätysliikejaon ulkopuolella. Esimerkeissä (22) ja (23) kirkon sisäiset mielipide-erot näkyvät suhtautumisena kirkon oppiin:

(22) Samaa sukupuolta olevia **ei kirkossa vihitä**. **Kirkon liberaalisiivessä** on **ilmeisesti** valmistauduttu nostamaan asia kiistan esille. (Keskisuomalainen 24.12.2016)

Tasa-arvoinen avioliittolaki nousee teemana esiin aineistoni pääkirjoituksissa. Vuonna 2017 voimaan astunut laki herätti vuonna 2016 keskustelua erityisesti kirkon sisällä siitä, pitäisikö kirkon alkaa vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja lakimuutoksen myötä. Esimerkissä (22) Keskisuomalaisen jouluaaton pääkirjoituksessa todetaan senhetkisen kirkkolain

mukaisesti väitelause: *Samaa sukupuolta olevia ei kirkossa vihitä*. Esimerkissä sana *kirkko* voidaan tulkita sekä rakennuksena että uskontunnustuksen yhdistämänä yhteisönä. Molemmissa tapauksissa *kirkko* toimii kollektiivisubstantiivina Suomen evankelis-luterilaiselle kirkolle. Seuraavassa virkkeessä kirjoittaja tuo esiin, etteivät kaikki kirkon jäsenet ole samaa mieltä valalla olevasta tilanteesta. Kirjoittaja luonnehtii heitä *kirkon liberaalisiiveksi*. Kielitoimiston sanakirja määrittelee sanan *liberaali* vapaamieliseksi tai suvaitsevaiseksi (henkilöksi) (KS s.v. *liberaali*). Tekstissä ei nimetä vastapuolta tälle muutostahtoiselle siivelle, mutta yleisesti käytössä oleva liberaalin vastakohta on konservatiivi. Keski-suomalaisen pääkirjoituksessa konservatiivien sijaan liberaalisiiven vastakohtana näyttäytyy opissaan pitäytyvä kirkko.

Kirjoittaja suhtautuu liberaalisiiven kiistaan valmistautumiseen todennäköisenä tai ainakin mahdollisena tulevaisuuden skenaariona, mutta lieventää silti deklaraatiivilauseen tosi/epätosi-sävyä. Esimerkissä (22) on modaalisuuden kannalta huomioitava adverbi *ilmeisesti*, jolla kirjoittaja luo tekstiin episteemisen modaalisuuden sävyä.

(23) Kirkkoon kuuluvien ja **kirkon oppien mukaisesti uskovien** osuus laskee. (Helsingin Sanomat 6.7.2016)

Vaikka *kirkkoon kuuluvat* ja *kirkon oppien mukaisesti uskovat* mainitaan esimerkissä (23) erikseen, ne eivät välttämättä viittaa erillisiin ryhmittymiin. Rinnastuskonjunktiomerkityksessä *ja* osoittaa, että rinnastetuilla elementeillä on jotain yhteistä (VISK § 1079). Koska kirkosta eroaminen johtuu usein erimielisyydestä kirkon oppien kanssa (Salomäki 2014: 20), voivat esimerkissä (20) nimetyt ryhmittymät edustaa samaa kirkosta eroavien joukkoa. Tämä tulkinta korostaa kirkon jäsenmäärän vähenemistä.

Kirkon oppien mukaisesti uskovat voi pääkirjoituksessa viitata myös konservatiiveihin. Paitsi että *kirkkoon kuuluvien osuus laskee*, myös kirkon oppiin uskovien määrä vähenee. Kirkon haasteisiin ei näytä tekstin mukaan kuuluvan pelkästään vähenevä jäsenmäärä, vaan myös sen oppeihin sitoutumisen väheneminen. Samaa vähentyvää jäsenmäärää ja alueellisia haasteita kuvataan esimerkeissä (24) ja (25):

(24) Suomessa **maallistuminen haastaa luterilaisen kirkon** suurissa kaupungeissa, **erityisesti pääkaupunkiseudulla**. (Helsingin Sanomat 25.12.2016)

(25) Viime vuosina julkisuudessa **tuskin on välttynyt** mielikuvalta, että **Suomen evankelis-luterilainen kirkko etenee kriisistä toiseen ja on voimakkaassa kuihtumiskierteessä**. (Helsingin Sanomat 7.11.2016)

Esimerkissä (24) luterilaiseen kirkkoon kohdistuvat maallistuminen ja alueelliset haasteet. Subjektina lauseessa on *maallistuminen*, jolla tarkoitetaan kirkon ja uskonnon merkityksen

vähennemistä (KS s.v. *sekularisaatio*). Toiminnan kohteena on *luterilainen kirkko*. Lauseen predikaattina on materiaallinen prosessiverbi *haastaa*, jonka merkitys Kielitoimiston sanakirjan mukaan on *kutsua velvoittavasti kilpailemaan t. osallistumaan jhk kanssaan* (KS s.v. *haastaa*). Vaikka kirkko on lauseessa objektina eikä sen rooli lauseessa ole aktiivinen, haastaminen ei verbinä jätä kirkkoa täysin toiminnan ulkopuolelle.

Helsingin Sanomien pääkirjoituksen (7.11.2016) kirjoittaja epäillen olettaa, ettei mielikuva kirkon ahdingosta ole voinut mennä lukijalta ohi. Kieltopartikkeli *tuskin* ilmaisee hyvin suurta epätodennäköisyyttä (VISK § 1614), ja partikkeliä seuraa modaaliverbi *voida*, joka saa modaalisen tulkintansa tilanteesta (VISK § 1566). Esimerkissä (25) modalisuus vaikuttaa dynaamiselta. Se, että lukija olisi välttynyt kirkkoa koskevalta uutisoinnilta, vaikuttaa tekstin perusteella johtuvan fyysisistä rajoitteista enemmän kuin mahdollisuuksista tai moraalisisista esteistä.

Kirjoittaja nimeää kirkon täsmällisesti *Suomen evankelisluterilaiseksi kirkoksi*, joka etenee *kriisistä toiseen* ja on tämän lisäksi vielä *voimakkaassa kuihtumiskierteessä* (esimerkki (25)). Kirkko on lauseessa subjekti ja predikaattiverbinä on materiaallinen prosessiverbi *etenee*. Eteneminen kuvaa tekstissä kuitenkin enemmän tapahtumien etenemistä kuin päämäärätietoista eteenpäin siirtymistä (KS s.v. *edetä*), eikä kirkko näyttäytyä aktiivisena toimijana. Väistämättöä etenemistä korostaa myös sanavalinta *kuihtumiskierre*, joka kuvaa itsestään vaikeutuvaa ja jatkuvaa kuihtumisen tilaa (KS s.v. *kierre*).

3.1.3 Kirkko osana yhteiskuntaa

Kirkko osana yhteiskuntaa -representaatio näkyy erityisesti niissä pääkirjoituksissa, joissa tekstin aiheena ei ole kirkko itse. Representaation kirkko näyttäytyy enemmän kansalaisjärjestönä kuin uskontona, ja sen toimintaa ohjaavat yhteiskunnan lait ja vaatimukset. Yhteiskunnallisen kirkon representaatiota tukevat leksikaaliset valinnat, joissa kirkko rinnastetaan yhteiskunnallisiin toimijoihin ja järjestöihin. Verbiprosesseissa erottuvat materiaallinen ja relationaalinen prosessityyppi. Kirkon toiminta on aktiivista sekä lausetasolla että yhteiskuntatasolla semanttisesti tulkittuna. Relationaalisissa verbiprosesseissa kirkon rooli ei ole erityisen aktiivinen, mutta kirkko ei kuitenkaan asetu suoranaisen toiminnan kohteeksi. Kirkon yhteiskunnallisuus näkyy nesessiivirakenteina ja velvollisuuksia korostavana modalisuutena.

Helsingin Sanomien pääkirjoitus (7.8.2016) nostaa esiin kirkon piirissä olleet syrjäntäky-symykset ja ottaa siten kantaa kirkon rooliin yhteiskunnallisena toimijana:

(26) Julkishallinnollisena toimijana **evangelisluterilaisen kirkon on oltava tarkkana**, ettei se syrji ketään virantäytössä. (Helsingin Sanomat 7.8.2016)

Esimerkissä (26) kirkkoa luonnehditaan laajennuksella *julkishallinnollinen toimija*. Oletan kirjoittajan viittaavan kirkon julkisoikeudelliseen asemaan, jossa julkinen hallinnollinen tehtävä on annettu kirkon suoritettavaksi, ja hallinnollisuuden vuoksi tehtävää suoritettaessa lain noudattaminen on valvottua ja erityisen merkittävää (Tieteen termipankki 28.3.2020: *Oikeustiede: julkisoikeudellinen yhteisö*). Substantiivin laajennuksella tuodaan esiin kirkon laissa määrätty rooli osana yhteiskuntaa ja siten kirkkoa yhteisönä koskeva lainsäädäntö.

Helsingin Sanomien pääkirjoituksen kirjoittaja käyttää esimerkissä (26) predikaattina nesessiivistä verbiliittoa *on oltava* ilmaistakseen, että kirkolla on pakko tai velvoite toimia tarkasti (VISK § 1581). Vaikka kirkko on lauseessa subjekti, nesessiivisyyden vuoksi se ei näyttäydy toimijana omaehtoisesti aktiivisena. Materiaalinen prosessiverbi osoittaa kyllä aktiivista osallistumista, mutta osallistuminen ei ole subjektin – eli kirkon – päätettävissä tai määrättävissä. Tekstin perusteella näyttää, että osallistumisen pakollisuuden määrittelee kirkon julkishallinnollinen asema ja siten Suomen laki.

Kirkon rooli ja toiminta eivät näyttäydy aktiivisena Savon Sanomien (22.9.2016) pääkirjoituksessakaan:

(27) Minna Canthin kotitalon **Kanttilan päätyminen Kuopion tuomiokirkkoseurakunnan käyttöön** turvaisi kaupungin arvokkaan kulttuuriperintökohteen säilymisen. (Savon Sanomat 22.9.2016)

Tekstissä pohditaan kulttuurisesti arvokkaan Minna Canthin kotitalon Kanttilan kohtaloa Kuopiossa. Esimerkissä (27) kirkko nimetään sen alueellisen osan mukaan *Kuopion tuomiokirkkoseurakunnaksi*. Kirkon rooli kulttuuriperintökohteen säilyttämisessä nähdään merkittävänä, mutta kirkolla itsellään ei esimerkin perusteella näytä olevan aktiivista toimijuutta. *Päätyminen* on verbikantainen substantiivijohdos (VISK § 227) verbistä *päätyä*, jolla kuvaillaan asioiden tuleamista tai joutumista johonkin tulokseen tai tilaan (KS s.v. *päätyä*). Kanttilan päätyminen kirkon omistukseen ei näyttäydy tässä yhteydessä kirkon oman toiminnan tuloksena, vaan enemmän asioiden kulkeutumisena kohti tiettyä lopputulosta.

Tekstissä lauseen subjektina on lauseke Kanttilan päätymisestä kirkolle. Jos kirjoittaja olisi valinnut tuomiokirkkoseurakunnan lauseen subjektiksi, sen rooli pääkirjoituksessa ja Kanttilan turvaamisessa olisi huomattavasti esimerkissä (24) näkyvää roolia aktiivisempi (vrt. *Tuomiokirkkoseurakunta turvaisi kaupungin arvokkaan kulttuuriperintökohteen säilymisen.*)

Esimerkin (27) predikaattiverbinä oleva konditionaalimuotoinen *turvaisi* edustaa materiaalista prosessityyppiä, sillä se kuvaa osallistumista esimerkiksi suojelemalla (KS s.v. *turvata*). Konditionaalilla kuvataan myös modaalisuutta, esimerkiksi intensionaalista asiantilaa (VISK § 1592). Kirjoittaja suhtautuu kirkon omistamaan Kanttilaan mahdollisuutena ja yhtenä suunniteltavissa olevana vaihtoehtona.

Esimerkeissä (28) ja (29) kirkko näyttäytyy aktiivisena toimijana sekä lausetasolla että yhteiskunnallisessa kontekstissa:

(28) Nyt **kirkot sopivat yhteistyöstä** maailman kriisikohteissa sekä pakolaisten auttamisesta. (Helsingin Sanomat 2.11.2016)

(29) Viranomaisille on myös helpotus, kun **kirkko ja vapaaehtoiset ottavat huolehtiakseen** paperittomien huoltamisen. (Kaleva 23.11.2016)

Esimerkissä (28) subjektina olevalla *kirkoilla* viitataan luterilaiseen kirkkoon ja katoliseen kirkkoon. Predikaattina olevalla sopimisella tarkoitetaan esimerkiksi sopimuksen tekemistä tai yksimielisyyteen pääsemistä (KS s.v. *sopia*). Sopiminen edustaa materiaalsen prosessityypin verbiä, sillä se kuvaa tekemistä ja osallistumista. Luterilainen kirkko näyttäytyy esimerkissä rooliltaan aktiivisena sekä suhteessa ekumeeniseen yhteistyöhön katolisen kirkon kanssa, että kehitysavun ja yhteisvastuullisen auttamisen suhteen.

Kalevan pääkirjoituksessa (23.11.2016) kirkko ja vapaaehtoiset ovat aktiivisia toimijoita, jotka materiaalsen prosessiverbin mukaan *ottavat huolehtiakseen* paperittomista huolehtimisen (esimerkki (29)). Kirkko näyttäytyy tässä esimerkissä rooliltaan aktiivisena eikä sen toimintaa ohjaa pakko tai velvollisuus, kuten esimerkissä (26). Kirkko on yksi merkittävistä kolmannen sektorin toimijoista Suomessa, ja kolmannen sektorin toimijoiden tehtäviin kuuluu sosiaalisen hyvinvoinnin valtion osuutta täydentävä toiminta (Saaristo & Jokinen 2010: 210). Pääkirjoituksessa ei sanoteta sitä tosiasiaa, että elleivät viranomaiset ota huolehtiakseen paperittomista, heidän hyvinvointinsa jää yhteiskunnassa kolmannen sektorin hoidettavaksi. Kirkon ja vapaaehtoisten voidaan siis olettaa ottavan paperittomat huolehtiakseen, jos viranomaisten resurssit eivät siihen riitä.

Kirjoittaja rinnastaa *kirkon* ja *vapaaehtoiset* rinnastuskonjunktioilla *ja*, jolloin niiden voi tulkita olevan samantyyppisiä sekä syntaktisesti että semanttisesti (VISK § 1079). Tekstissä ei representoida kirkon luonnetta uskonnollisena yhteisönä, vaan vapaaehtoisiin verrattavana instituutiona, joka viranomaisten helpotukseksi ottaa vastuulleen yhteiskunnallisesti mutkikkaassa tilanteessa olevien paperittomien hyvinvoinnin. Kirkon rinnastaminen yhteiskunnallisiin toimijoihin näkyy myös esimerkeissä (30) ja (31):

- (30) **Kirkon rooli** ihmisten parissa **on pysynyt** vuosikymmenten saatossa **vahvempana kuin** vaikkapa **poliittisten puolueiden** tai monen muun **yhteiskunnallisen instituution jäsenyys**. (Keskisuomalainen 24.12.2016)
- (31) **Kirkko on kyennyt säilyttämään** jäsenistöään huomattavasti **paremmin kuin poliittiset puolueet** tai monet **sotien jälkeisen yhteiskunnan vahvat liikkeet**, kuten nuorisoseuraliike ja osuuskuntaliike. (Helsingin Sanomat 7.11.2016)

Esimerkeissä (30) ja (31) kirkko näyttäytyy elinvoimaisena verrattuna muihin Suomessa vaikuttaneisiin liikkeisiin. Keskisuomalaisen pääkirjoituksessa (24.12.2016) kirjoittaja käyttää predikaattina perfektimuotoa verbistä *pysyä*. Kielitoimiston sanakirja määrittelee pysymisen jatkuvaksi olemiseksi jossain, olla muuttamatta paikkaa (KS s.v. *pysyä*). Tulkitsen tässä yhteydessä predikaatin edustavan relationaalista prosessityyppiä, sillä se kuvaa kirkon olosuhteita. Kirkon rooli ei siis ole muuttunut samoin kuin sen rinnalle nimettyjen *poliittisten puolueiden* tai *monen muun yhteiskunnallisen instituution*. Kirkko näyttäytyy esimerkissä (30) uskonnollisen yhteisön sijaa ennen kaikkea yhteiskunnallisena instituutioon, sillä sitä verrataan *muihin yhteiskunnallisiin instituutioihin*.

Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa (7.11.2016) kirkko on aktiivinen toimija, joka *on kyennyt säilyttämään* jäseniään. *Kyetä* tarkoittaa osaamista, pystymistä tai jonkun tekemistä taitojen tai edellytysten puolesta (KS s.v. *kyetä*). Esimerkissä (30) kirkko rinnastetaan jälleen uskonnollisten yhteisöjen sijaan *poliittisiin puolueisiin* tai *sotien jälkeisiin yhteiskunnan vahvoihin liikkeisiin*. Komparatiivilla ja *kuin*-rakenteella ilmaistaan, että kirkko on säilyttänyt jäsenistönsä muita liikkeitä *paremmin*. Toisin kuin haastetun kirkon representaatiossa, yhteiskuntaa osana olevan kirkon representaatiossa jäsenkato ei ole huolestuttava tai kirkon toiminnan ulottumattomiin karannut asia.

3.2 Diskurssit

Kuten luvussa 2 määrittelen, diskurssit ovat vakiintuneita, kulttuurisia merkityksellistämisen keinoja, ja niitä käytetään erilaisista ilmiöistä puhuttaessa. Diskurssit voivat olla yksiselitteisiä, mutta ne voivat myös limittyä ja sekoittua toisiinsa (Fairclough 1997: 76). Tässä luvussa esittelen aineistossani esiintyviä diskursseja kielenpiirteitä ja niiden merkityksiä analysoimalla. Samalla pyrin ottamaan huomioon, minkälaisia laajempia merkityksiä diskurssit rakentavat.

Pääkirjoituksissa toistuu tekstilajiin kuuluvana teemana ajankohtaisuus ja yhteiskunnallisen kantaaottavuus. Kantaaottavuus näkyy teksteissä aihevalintoina, ja modaalaisia valintoja tarkastelemalla saadaan näkyville kirjoittajien suhtautuminen puheena olevaan aiheeseen. Monet

diskursseista limittyvät toisiinsa erityisesti yhteiskunnallisen tematiikan suhteen, ja toisaalta kirkon yhteydessä näyttäytyvät usein myös uskonnon ja uskonnollisuuden teemat. Pysin myös suhteuttamaan ja yhdistämään representaatioita ja niiden rakentumiseen taustalla vaikuttavia diskursseja toisiinsa. Löytämäni diskurssit ovat *poliittinen diskurssi*, *kirkkopoliittinen diskurssi*, *hyväntekeväisyysdiskurssi*, *uskonnon ymmärtämisen diskurssi* sekä *kulttuurin ja perinteen diskurssi*.

3.2.1 Poliittinen diskurssi

Poliittinen diskurssi näyttäytyy aineistossani sekä yhteiskunnallisesti poliittisena että selkeästi kirkkopoliittisena diskurssina. Käsittelen ensin yhteiskunnallisen *poliittisen diskurssin* (jatkossa poliittinen diskurssi), jonka jälkeen erittelen *kirkkopoliittiseen diskurssiin* kuuluvia piirteitä ja tapoja. Jako edellä mainittuihin diskursseihin ei ole yksiselitteinen, sillä kirkkopoliittisia ja poliittisia aiheita on mahdotonta täysin erottaa toisistaan. Aiheet ovat osittain päällekkäisiä, ja käsittelen esimerkiksi turvapaikanhakijoihin liittyvää pääkirjoitusta sekä poliittisessa että kirkkopoliittisessa diskurssissa. Perustan tässä tutkimuksessa tehdyn jaon siihen, näyttäytyykö teksti suhtautumisen ja näkökulman perusteella poliittisena vai kirkkopoliittisena.

Poliittinen diskurssi tulee esiin erityisesti pääkirjoituksissa, joissa tuodaan selkeästi esiin lehden oma kanta ajankohtaiseen poliittiseen aiheeseen. Tekstissä suhtautuminen aiheeseen näkyy modaalisisina valintoina. Poliittisen diskurssin yhteydessä kirkon roolina on olla esimerkki onnistuneesta politiikasta, tai niissä vedotaan kirkon kannanottoihin oman näkemyksen tueksi. Edellisessä luvussa esittelemistäni representaatioista erityisesti kirkko osana yhteiskuntaa näyttää pohjautuvan poliittisen diskurssin tapaan käsitellä kirkkoa.

Esimerkeissä (32) ja (33) kirkko näyttäytyy hallituksen ja EU:n tekemien sopimusten toteuttajana:

(32) Elinkeinoelämän Keskusliiton EK:n laskelmien mukaan kilpailukyky sopimuksessa on mukana noin 87 prosenttia palkansaajista. Yksityisellä sektorilla sopimusten kattavuus on noin 82 prosenttia. Kuntien, valtion ja **kirkon sopimusaloilla luku on täydet sata prosenttia**. (Helsingin Sanomat 16.6.2016)

(33) Tervanpelastajien keräys rekisteröintimaksurahastoon on kantanut hedelmää. **Kirkkohallitus** ja Suomen kulttuurirahasto **kuuluvat lahjoittajiin**. (Aamulehti 2.8.2016)

Helsingin Sanomien pääkirjoitus *Hallituksen tarjous tepsi kuten pitikin* (16.6.2016) käsittelee pääministeri Sipilän hallituksen kilpailukyky sopimusta ja sen onnistunutta toteutusta. Kirkko ja sen sopimusalat ovat tekstissä kuntien ja valtion ohella niitä, joilla sopimus kattaa

täydet sata prosenttia palkansaajista (esimerkki (32)). *Täysi* määritellään Kielitoimiston sanakirjassa paitsi täysimääräiseksi ja kokonaiseksi, myös perusteelliseksi, perinpohjaiseksi ja täydelliseksi (KS s.v. *täysi*). Se, että lukua voidaan tulkita luonnehdittavan jopa täydelliseksi, korostaa sadan prosentin kattavuuden olevan kirjoittajan mielestä tavoittelemisen arvoista. Kirkko rinnastetaan tekstissä samaan joukkoon julkisen sektorin, kuntien ja valtion kanssa. Tällöin kirkko ja sen sopimusalat asettuvat esimerkiksi sille, mitä kohti yksityisen sektorinkin kannattaisi lehden mukaan pyrkiä.

Esimerkissä (33) Aamulehden pääkirjoituksen (2.8.2016) kirjoittaja alleviivaa tervan merkitystä osana suomalaisuutta, ja rekisteröintimaksurahastoon lahjoittaneet tahot nimetään *tervanpelastajiksi*. Pelastamisella tarkoitetaan Kielitoimiston sanakirjan mukaan jonkun turvaan saattamista, uhkaavasta tilanteesta auttamista tai estämistä jotakuta joutumasta vaaralliseen tilanteeseen tai tuhoon (KS s.v. *pelastaa*). Tekstissä suhtaudutaan tervan rekisteröintivaatimukseen – tai rekisteröintiä vaativaan Euroopan Unioniin – uhkana, johon rahastoon lahjoittaneet tahot estävät tervaa joutumasta. Kirkko tulee pääkirjoituksessa esiin, kun kirkkohallitus mainitaan Suomen kulttuurirahaston rinnalla yhtenä keräykseen lahjoittaneista tahoista. Rinnastukseen kulttuurirahaston kanssa, kirkko näyttäytyy Aamulehden pääkirjoituksessa paitsi kansalliskemikaalin pelastajana, myös esimerkillisenä kulttuurin tukijana.

Aineistoni sanomalehdistä ainoastaan Maaseudun Tulevaisuus ei ole profiloitunut alueelliseksi lehdeksi, vaan sitä kustantaa maaseutuun liittyviin sisältöihin keskittyvä Viestilehdet Oy. Tutkimusaineiston pääkirjoitukset ovat ilmestyneet vuonna 2016, jolloin hallituksen pääministerinä oli keskustan Juha Sipilä. Keskusta on puolueena profiloitunut nimenomaan maaseudun äänenkannattajaksi, onhan puolue rakentunut entisen Maalaisliiton pohjalta (Keskusta 2020). Hallituksen puolelle asettuva Maaseudun Tulevaisuuden pääkirjoitus näyttäytyy entistä poliittisempänä edellä mainittua taustaa vasten:

(34) Juha Sipilän (kesk.) hallituksen keskeisiin lupauksiin kuuluu turhan sääntelyn vähentäminen. **Lupaus on tärkeä.** - - Tuoreimman esimerkin tästä tarjoaa **yllättäen Kirkko**. **Kirkon tiedotuskeskus** kertoi keski- viikkona ruumisarkuille sovitusta laatukriteereistä. – – Lakipykälää ei tarvittu, eikä siten niiden valvojia- kaan. (Maaseudun Tulevaisuus 26.8.2016)

Esimerkissä (34) kirjoittaja ottaa yksiselitteisesti kantaa hallituksen puolesta toteamalla, että turhan sääntelyn vähentämisestä tehty lupaus *on tärkeä*. Suhtautuminen hallituksen toimiin on pääkirjoituksessa myötämielinen, mutta kirkon osallistuminen sääntelyn vähentämiseen näyttää hämmästyttävän kirjoittajaa. *Yllättäen* on adverbiksi luokiteltava verbin infiniittinen

muoto (VISK § 390), jolla kirjoittaja ilmaisee pitäneensä kirkkoa epätodennäköisenä esimerkkinä sääntelyn vähentämisen onnistumisesta.

Kalevan pääkirjoitus *Kirkko viimeinen turvapaikka* käsittelee Suomen turvapaikkapolitiikkaa ja kirkon roolia osana sitä. Poliittinen diskurssi tulee tekstissä esille viimeistään lopussa, kun kirjoittaja lainaa arkkipiispa Kari Mäkistä:

(35) **Arkkipiispa Kari Mäkinen** – – on muistuttanut, että yhteiskunnan eettistä vahvuutta voi arvioida sen perusteella, miten se suhtautuu kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oleviin. **Vielä** arkkipiispan **humaanit ja kristilliset näkemyksen** eivät ole heijastuneet **jatkuvasti kiristyvään turvapaikkapolitiikkaan**. (Kaleva 23.11.2016)

Pääkirjoitus asettaa vastakkain piispan *humaanit ja kristilliset näkemykset ja jatkuvasti kiristyvän turvapaikkapolitiikan* (esimerkki (35)). Kielitoimiston sanakirja antaa humanille synonyymeiksi muun muassa inhimillinen ja ihmisystävällinen (KS s.v. *humaani*), kristilliselle taas oikeudenmukainen ja kunniallinen (KS s.v. *kristillinen*). Vastakkainasettelu luo kuvaa siitä, että Kalevan mukaan Suomen turvapaikkapolitiikka ei ole inhimillistä tai oikeudenmukaista, vaan se kiristyy eli *tiukentuu, koventuu* tai *huonontuu* (KS s.v. *kiristyä*).

Arkkipiispan voi tulkita edustavan Suomessa kristillistä auktoriteettia. Piispan vetoaminen esimerkiksi turvapaikkakysymyksessä osoittaa humania suhtautumista haavoittuvassa asemassa oleviin, mutta toisaalta auktoriteetin avulla kirjoittaja voi myös perustella omaa turvapaikkapolitiittista näkemystään. Pääkirjoitus päättyy ajatukseen, etteivät Mäkisen näkemykset ole *vielä* heijastuneet Suomen politiikkaan. Partikkeli *vielä* sisältää ajatuksen siitä, että joku asia ehkä myöhemmin tapahtuu tai vallitsee (KS s.v. *vielä*), tai ainakin kirjoittaja pitää muutosta mahdollisena. Kalevan pääkirjoitus kritisoi ilmestymisaikansa turvapaikkapolitiikkaa Suomessa.

3.2.2 Kirkkopoliittinen diskurssi

Osassa aineiston pääkirjoituksista kirkkoon liittyviin aiheisiin otetaan kantaa siten, että yleisen yhteiskunnallisen diskurssin sijaan näkökulma pidetään kirkon sisällä. Nimitän tätä diskurssia *kirkkopoliittiseksi diskurssiksi*. Kirkkopoliittisessa diskurssissa kannanotot suuntautuvat evankelis-luterilaisen kirkon toimintaan ja tulevaisuuteen samalla tavoin kuin yhteiskunnallisessa diskurssissa otetaan kantaa puoluepolitiikkaan ja valtion linjauksiin. Kirkkopoliittisessa diskurssissa kirkko nimetään tarkasti, ja sen olemassaoloa perustellaan uskonnollisilla

argumenteilla, ei esimerkiksi pelkästään yhteiskunnallisilla tarpeilla. Yhtenäisen kirkon representaatio heijastuu kirkkopoliittisessa diskurssissa täsmällisen nimeämisen ja kirkon hallinnon nimeämisen kautta. Kirkon sisällä olevien ristiriitojen ja niiden ratkaisujen pohtiminen representoivat poliittisessa diskurssissa moniäänisyyttä ja kuvaa haastetusta kirkosta.

Molempia poliittisia diskursseja yhdistävät esille nostettavien aiheiden ajankohtaisuus ja pääkirjoituksissa selkeästi erottuvat mielipiteet. Kirkkopoliittinen diskurssi voi on osittain päällekkäinen yhteiskunnallisen poliittisen diskurssin kanssa, sillä evankelis-luterilainen kirkko on Suomessa näkyvä yhteiskunnallinen toimija. Poliittisen diskurssin ja kirkkopoliittisen diskurssin välinen ero ja toisaalta limittyneisyys näkyy esimerkiksi tasa-arvoisesta avioliittolaista keskusteltaessa:

- (36) Nais- ja miesparien **kirkkohäistä voi tulla** ensi vuonna menneiden vuosikymmenten naispappeuskysymyksen kaltainen **julkinen kiista**. – – Samaa sukupuolta olevien **kirkkovihkiminen on kirkon sisäinen asia**. – – **Kirkon olisi kypsintä** hakea ratkaisut sopuisasti ja kirkolliskokouksen käsittelyn kautta. (Keskisuomalainen 24.12.2016)

Keskisuomalaisen pääkirjoituksessa (24.12.2016) kirjoittaja ennustaa, että yhteiskunnallisen avioliittolain muutos tulee synnyttämään kirkon avioliittokäsityksestä naispappeuskysymyksen kaltaisen *julkisen kiistan* (esimerkki (36)). Julkisella kiistalla kirjoittaja tarkoittaa yhteiskunnallista keskustelua, jossa osapuolina ovat kirkon jäsenet ja päättäjät, mutta myös sen ulkopuoliset toimijat. Tällaisessa julkisessa keskustelussa – ainakin naispappeuden kohdalla – argumenteiksi nousevat kirkon opin ja arvojen lisäksi Suomen laki: Kirkko on yhteiskunnallinen toimija, jolta odotetaan lain mukaisia päätöksiä.

Keskisuomalaisen pääkirjoituksessa keskustelu siirtyy kuitenkin poliittisen diskurssin puolelta kirkkopoliittiseen diskurssiin yksiselitteisesti sillä, että kirjoittaja toteaa *kirkkovihkimisen olevan kirkon sisäinen asia*. Kielitoimiston sanakirjan mukaan sisäisellä tarkoitetaan jonkun yhteisön sisäpuolella tai keskuudessa olevaa (KS s.v. *sisäinen*). Sanavalinta sulkee keskustelusta pois kirkon ulkopuoliset vaikuttimet. Kirjoittaja osallistuu kuitenkin kirkkopoliittiseen keskusteluun ottamalla kantaa siihen, kuinka kirkon tilanteessa tulisi toimia. Konditionaalinen käyttäminen (*kirkon olisi kypsintä*) osoittaa yhtäältä tulevaisuuden suunnittelua ja mahdollisten ratkaisujen kuvittelemista, toisaalta se voidaan tulkita vetoamiseksi tai ehdottamiseksi (VISK § 1592–1593).

Kirjoittaja luonnehtii ehdotustaan kirkolliskokouskäsittelystä *kypsimmäksi* ratkaisuksi. Kypsyyden voi tässä tapauksessa tulkita kuvainnollisessa merkityksessään tarkoittavan *täysin kehittynyttä* tai *valmista* (KS s.v. *kypsä*). Superlatiivimuoto suhteellisesta adjektiivista *kypsä*

osoittaa, että kirjoittajan subjektiivisen arvion mukaan kirkolliskokoukseen verrattuna mikään muu käsittelytapa ei osoita kirkolta yhtä kehittyneitä tai aikuismaista käsittelytapaa. Tekstissä jää sanottamatta, että kypsimmän tavan vaihtoehtona olevat käsittelytavat ovat kirjoittajan arvion mukaan vähemmän kypsiä, vähemmän kehittyneitä, ehkä jopa lapsellisia. Ero kirkkopoliittisen ja poliittisen diskurssin välillä häilyy, kun yhtäältä kirjoittaja peräänkuuluttaa avioliittolinjauksia kirkon sisäisenä asiana, ja toisaalta alueellisen sanomalehden pääkirjoituksen kautta ottaa kuitenkin kantaa kirkon toimintatapoihin.

Helsingin Sanomien pääkirjoituksen (7.11.2016) teemoina ovat kirkon talous, jäsenmäärä ja toimintakulttuuri. Esimerkissä (37) viitataan kirkolliskokouksen tulevaan kokoontumiseen ja keskusteluun, jonka pohjana on Kirkon tulevaisuuskomitean selonteko:

(37) Keskustelun pohjana on kolmentoista eri alojen asiantuntijan muodostaman ryhmän, Kirkon tulevaisuuskomitean, mittava muutosesitys. **Toteutuessaan se merkitsisi historiallisen laajaa ja syvää uudistusta evankelis-luterilaisessa kirkossa.** (Helsingin Sanomat 7.11.2016)

Lauseessa objektina oleva *uudistus* täydentyy inessiivissä olevalla adverbiaalitäydennyksellä *evankelis-luterilaisessa kirkossa* (esimerkki (37)). Inessiivi on sisäpaikallissija, jolla ilmaistaan yleensä sijaintia rajojen sisäpuolella (VISK § 1239). Kirkkopoliittisen diskurssin näkökulmasta on merkittävää, ettei kirjoittaja ole valinnut sijamuodoksi esimerkiksi ulkopaikallissija allatiivia (vrt. *evankelis-luterilaiselle kirkolle*), jolloin näkökulma olisi kirkon ulkopuolella (VISK §1240). Esimerkissä (37) tulee selväksi, että kirjoittaja korostaa uudistusten olevan merkittäviä kirkon sisäisten asioiden tai itseymmärryksen kannalta, eikä esimerkiksi kirkon roolille osana yhteiskuntaa.

Esimerkissä (37) muutosesityksen luonnehditaan olevan *mittava*, ei esimerkiksi mittavan vastakohtana *suppea* muutosesitys. Kirjoittaja pitää merkittävänä seikkana sitä, että keskustelun taustalla on *kolmentoista eri alojen asiantuntijan muodostama ryhmä*. Asiantuntija tarkoittaa *spesialistia, eksperttiä ja henkilöä, jolla on asiantuntemusta* (KS s.v. *asiantuntija*), ja kolmentoista eri alan asiantuntemus kuulostaa määrällisesti vakuuttavalta. Kirjoittaja vaikuttaa suhtautuvan uudistukseen kirkon kannalta hyvänä asiana, ja pyrkii vakuuttamaan lukijankin ajattelemaan samoin. Uudistusta perustellaan kirkon näkökulmasta lisää esimerkissä (38):

(38) **Kirkko tarvitsee** laajoja uudistuksia **pysyäkseen elävänä ja merkityksellisenä** sekä **selviytyäkseen** tulevaisuuden haasteista. (Helsingin Sanomat 7.11.2016)

Kriittisessä diskurssitutkimuksessa pyritään huomioimaan myös ne asiat, jotka tekstissä jäävät sanoittamatta. Esimerkissä (38) kirjoittaja ilmaisee, mitä uudistukset saavat

toteutuessaan aikaan. Jos kirjoittajan sanavalinnat *pysyä elävänä ja merkityksellisenä* käännetään vastakohdiksi, uudistusten toteutumatta jääminen tarkoittaisi kirkon *kuolemaa* ja *merkityksettömyyttä*. Pääkirjoituksessa alleviivataan muutosten tarvetta kirkon elämän ja kuoleman kysymyksenä.

Esimerkissä (38) kirjoittaja käyttää mentaalista prosessiverbiä *tarvitsee* ilmaistakseen, että kirkko tulee huonosti toimeen ilman uudistuksia (KS s.v. *tarvita*). Lauseessa kirkko nimetään subjektiksi, jolloin kirkko näyttäytyy tilanteessa kokijana, aistijana ja tarvitsijana. Sama näkökulma ilmaistaan esimerkissä (37) sisäpaikallissijojen avulla: Kirkon itsensä vuoksi toimet ovat tärkeitä, eikä uudistusten syynä ole esimerkiksi kirkon korvaamaton rooli osana yhteiskunnan avustustyötä. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa otetaan kantaa kirkon asioihin kriittiseenkin sävyyn, mutta kirkkopoliittinen diskurssi näkyy siinä, ettei perusteluita kirkon olemassaololle tarvitse hakea laajemmasta yhteiskunnallisesta kontekstista. Kirkon olemassaolon ja elinvoiman säilyttäminen nähdään itseisarvona sinänsä.

Poliittisen diskurssin yhteydessä käsitellyssä Kalevan pääkirjoituksessa (23.11.2016) kirjoittaja suuntaa kannanottonsa myös kirkkoa kohti:

(39) **Kirkon piirissä** arkkipiispa Kari Mäkistä **on syytä kiittää** kantaaottavista lausunnoista. (Kaleva 23.11.2016)

Kalevan pääkirjoituksessa (esimerkki (39)) kirjoittaja käyttää modaalista verbiliittoa *on syytä*. Nesessiivinen verbiliitto edustaa esimerkissä deonttista modalisuutta, jolla ilmaistaan velvollisuutta tai välttämättömyyttä (VISK § 1580). Kirjoittaja määrittelee myös, että syytä kiitokseen on nimenomaan *kirkon piirissä*. Sisäpaikallissijan käyttö ilmaisee tyypillisesti rajojen sisäpuolella olemista (VISK § 1221). Pääkirjoitus asettuu arkkipiispan ja yhteiskunnallisesti kantaaottavan kirkon puolelle, ja osoittaa, että kirkon olisi suorastaan välttämätöntä kiittää piispa Mäkistä julkisista kannanotoista.

3.2.3 Hyväntekeväisyysdiskurssi

Aineistoni pääkirjoituksissa kirkko mainitaan toistuvasti auttamistyön yhteydessä. Tästä esimerkkejä ovat kirkon tarjoama kirkkoturva paperittomien hyväksi, kirkkojen avaaminen kodittomille ja maailmanlaajuisesti ilmiöksi levinnyt kirkonkellojen soittaminen Syyrian Aleppon uhrien muistoksi. Auttamiseen liittyvä diskurssi on aineiston näkyvimpiä diskursseja, ja nimittäin tätä diskurssia työssäni *hyväntekeväisyysdiskurssiksi*.

Osana hyväntekeväisyysdiskurssia käsittelen myös kirkon yhteyteen liitetyt tasa-arvokeskustelut ja kannanotot. Ihmisoikeusdiskurssi on erillinen tunnistettava diskurssi, jota esimerkiksi Irina Herneaho käyttää maahanmuuttoa käsittelevässä tutkimuksessaan (Herneaho 2020: 200). Pääkirjoitusaineistossani tasa-arvo- ja ihmisoikeuskeskustelun ja kirkon suhteeseen suhtauduttiin kuitenkin hyvin samalla tavoin kuin auttamistyöhön, ja siksi päädyin omassa tutkimuksessani liittämään tasa-arvokeskustelut alaluvuksi hyväntekeväisyysdiskurssiin. Tasa-arvon ja ihmisoikeuksien yhteydessä kirkosta representoidaan moniäänistä ja haastettua kuvaa, mutta samalla vallitsevaksi representaatioksi muodostuu yhtenäinen kirkko. Aivan, kuten auttamistyön kohdalla, tasa-arvotyössäkin luterilaisen kirkon odotetaan asettuvan heikoimman puolelle. Käsittelen tasa-arvoon liittyvät aineistoesimerkit tämän luvun lopussa.

Hyväntekeväisyysdiskurssissa toistuvat paitsi auttamistyön aiheet, myös kirkon nimeämisen järjestäytyneeksi auttamisjärjestöksi, kirkon johtajien kantaaottavat lausunnot hädänalaisten puolesta ja kirkon yhteiskunnallisesti radikaalikin aktiivinen toiminta viranomaisten virallisia kantoja vastaan. Hyväntekeväisyysdiskurssissa yhdistyvät yhtäältä yhteiskunnallisen kirkon representaatioissa näkyneet auttamiseen liittyvät odotukset, joita kirkkoa kohti suunnataan, toisaalta kirkon johtajien vahva rooli heijastaa representaatiota yhtenäisestä kirkosta. Deonttinen modaalisuus näkyy kirkon auttamisvelvollisuuden yhteydessä, mutta pääosin hyväntekeväisyysdiskurssin tekstit muodostuvat deklaratiiivisista eli väitelauseista.

Vuonna 2015 Suomeen saapui poikkeuksellisen paljon turvapaikanhakijoita (Migri 2015). Tästä runsaasta hakijoiden määrästä syntyneet keskustelut heijastuvat vielä vuoden 2016 pääkirjoituksissa käytävään keskusteluun:

(40) **Kirkolla on pitkä perinne hädänalaisten auttamisessa**, mutta turvapaikanhakijoiden määrän nopea lisääntyminen on tuonut työhön uuden ja näkyvän lisän. (Helsingin Sanomat 25.12.2016)

(41) **Kirkkoturvassa hädänalaisia autetaan heidän statuksestaan riippumatta**. – – Viime kädessä **kirkko ei voi toimia omaa oppiaan vastaan**. (Kaleva 23.11.2016)

Sisäministeriön verkkosivuilla *turvapaikanhakija* määritellään ulkomaalaiseksi, joka lähtee maastaan sodan, vainon tai turvattomuuden vuoksi, ja hakee suojelua ja oleskelulupaa vieraasta maasta (Sisäministeriö 2020). Esimerkissä (40) Helsingin Sanomien pääkirjoituksen (25.12.2016) kirjoittaja toteaa, että hädänalaisten auttamisessa kirkolla on *pitkä perinne*, pitkään jatkunut käytänte (KS s.v. *perinne*). On siis kirjoittajan mukaan selvää, että kirkko on auttanut ja tulee auttamaan hädänalaisia, vaikka määrät muuttuisivatkin. Tekstissä ei kyseenalaisteta, onko turvapaikanhakijoiden auttaminen kirkolle kuuluvaa auttamistyötä, vaan auttavien määrän kasvun todetaan sen tuovan uudistuksia kirkon auttamistyöhön.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL määrittelee *paperittoman* maassa ilman oleskeluoikeutta eläväksi henkilöksi, jolla ei ole oikeutta suomalaisiin sosiaali- ja terveystalviin. Näiden oikeuksien puuttumisen vuoksi THL arvioi paperittomat erityisen haavoittuvaksi väestöryhmäksi Suomessa. (THL 2018.) *Kirkkoturvalla* tarkoitetaan puolestaan tilanteita, joissa kirkko auttaa määrittelemättömään tai oikeudettomaan asemaan joutuneita hädänalaisia riippumatta heidän asemastaan Suomessa (Kirkkoturva).

Esimerkissä (41) kirjoittaja tiivistää kirkkoturvan ajatuksen siihen, että *kirkko ei voi toimia omaa oppiaan vastaan*. *Voida*-verbiä käytetään tässä yhteydessä deonttiseen modaalisuuteen, institutionaalisen velvollisuuden ilmaisemiseen (VISK § 1566). Kirkon opilla viitataan tekstissä todennäköisesti lähimmäisenrakkauteen, johon kirkkoturvankin ajatus perustuu: Ihmisillä on velvollisuus auttaa apua kaipaavia lähimmäisiään. Vaikka paperittomien tilanteessa kyse on usein kielteisestä turvapaikkapäätöksestä ja maassaolo-oikeuden epäamisestä, kirkko pääkirjoituksen perusteella kiellä apuaan laittomasti maassa oleviltakaan hädänalaisilta. Tällaisissa tapauksissa kirkon apu voi olla ristiriidassa yhteiskunnallisten päätösten kanssa. Kalevan pääkirjoituksessa toimintaa ei kuitenkaan tuomita, sillä kirkon ei odoteta toimivan omaa oppiaan vastaan.

Pääkirjoitusten mukaan auttaminen on kristillisiä kirkkoja yhdistävä tekijä. Luterilaisen kirkon ja katolisen kirkon lähentyneistä väleistä kirjoitettaessa sekä Savon Sanomien (3.11.2016) että Helsingin Sanomien (2.11.2016) pääkirjoitukset tuovat esiin hyvän tekemisen kirkoille yhteisenä tavoitteena:

- (42) – ekumeeninen julistus korostaa, että kirkoilla on enemmän yhteisiä kuin erottavia tekijöitä. Etenkin **armeliaisuus yhdistää**. Molempien uskonuuntien opetuksessa **korostuu yhä enemmän huono-osaisimmista huolehtiminen**. (Savon Sanomat 3.11.2016)
- (43) Katolisen kirkon ja luterilaisten kirkkojen välit ovat lähentyneet viime vuosikymmeninä oppikeskustelujen ja käytännön yhteydenpidon avulla. Nyt **kirkot sopivat yhteistyöstä maailman kriisikohteissa sekä pakolaisten auttamisessa**. (Helsingin Sanomat 2.11.2016)

Katolisten ja luterilaisten välien kerrotaan esimerkissä (42) lähentyneen päämäärätietoisesti, ja yhdistäviä seikkoja on lueteltu yhdessä laaditussa ekumeenisessa julistuksessa. Yksi kirkkoja yhdistävistä piirteistä on kirjoittajan mukaan *armeliaisuus*, jonka voi nähdä teologisesti kumpuavan lähimmäisenrakkauden ajatuksesta ja armon käsitteestä. Kielitoimiston sanakirjan mukaan armeliaisuudella tarkoitetaan tavallisesti sääliä tai armahtavuutta, mutta vanhahavassa merkityksessään myös hyväntekeväisyyttä (KS s.v. *armeliaisuus*). Esimerkissä (42) pääkirjoituksen kirjoittaja voi tarkoittaa sanalla kaikkia mainittuja merkityksiä, sillä käytännön esimerkkinä kirkkojen armeliaisuudesta annetaan huono-osaisista huolehtiminen. Kirjoittaja

korostaa heikoista huolehtimisen määrän lisääntymistä käyttämällä komparatiivimerkityksessä sanaparia *yhä enemmän*.

Kristillisten kirkkojen välien lähentyminen ja päämäärätietoisuus näkyvät myös Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa esimerkissä (43). Tekstin perusteella oppikeskustelut ja käytännön yhteydenpito ovat luultavasti syy siihen, että katoliset ja luterilaiset voivat sopia yhteisestä auttamistyöstä maailmalla. Kirjoittaja ei tuo eksplisiittisesti ilmi, että kirkkojen opeissa yhteistä on vaade lähimmäisen auttamisesta ja heikoimman puolelle asettumisesta. Tekstissä lähimmäisen auttaminen osana kristillisiä kirkkoja näyttää olevan oletusarvoista ja lukijan tiedossa, sillä kirkkojen yhteinen kriisi- ja pakolaistyö maailmalla esitetään oppikeskusteluiden seurauksena.

Kirkon osallisuus hyväntekeväisyys- ja auttamistyöhön on ilmeistä myös esimerkissä (44):

(44) Syyrialaisia voi auttaa lahjoittamalla esimerkiksi Punaiselle ristille, Unicefille ja **Kirkon ulkomaanavulle**. (Savon Sanomat 26.10.2016)

Savon Sanomien pääkirjoitus (26.10.2016) käsittelee Syyrian Aleppon pommituksia ja sitä, kuinka tilanteeseen voi etänä vaikuttaa. Tekstissä luetellaan tahoja, joiden kautta lahjoittaminen syyrialaisien hyväksi onnistuu, ja yksi tahoista on *Kirkon Ulkomaanapu* (esimerkki (44)). Kirkon Ulkomaanapu (KUA) on Suomen suurin kansainvälisen avun järjestö, jonka kautta esimerkiksi Suomen ulkoministeriö kanavoi kehitysapuaan. Järjestö on syntynyt luterilaisen kirkon yhteydessä, mutta sittemmin säätioitynyt itsenäiseksi toimijakseen. (KUA 2020.) Kirkon piirissä syntyneen ja kirkon nimeä kantavan avustusjärjestön listaaminen isojen kansainvälisten toimijoiden rinnalla on merkki siitä, että kirjoittaja pitää kirkon aloittamaa avustustyötä varteenotettavana ja tukemisen arvoisena. Kirkon avustus- ja hyväntekeväisyystyöhön liittyviä odotuksia tuodaan esille myös Savon Sanomien (3.11.2016) pääkirjoituksessa:

(45) **Suomalaiset yleisesti arvostavat kirkkoa, joka puhuu heikompien puolesta** ja nostaa esiin yhteiskunnallisia epäkohtia. (Savon Sanomat 3.11.2016)

Savon Sanomien pääkirjoitus (3.11.2016) on linjassa tehtyjen tutkimusten kanssa: Kirkolta toivotaan näkyvämpää yhteiskunnallista vaikuttamista (Kansanen 2007: 64). Esimerkissä (45) nimetään *suomalaiset yleisesti*, jolla kirjoittaja tarkoittanee sekä kirkkoon kuuluvia että kuulumattomia suomalaisia. Hyväntekeväisyysdiskurssin yhteydessä kirkon uskonnollinen rooli ei näyttäydä merkittävänä. Auttamistyö ja yhteiskunnallinen aktiivisuus näyttävät kuitenkin lisäävän koettua arvostusta eli esimerkiksi *kunnioitusta* (KS s.v. *arvostaa*) kirkkoa kohtaan.

Kirkon yhteiskunnallisuus ja hyväntekeväisyys henkilöityy osassa pääkirjoituksista kirkon johtohahmoihin ja heidän kannanottoihinsa:

(46) Valtakunnan tasolla sosiaalinen terästytymisen on tarkoittanut sitä, että **kirkon johtohahmot ovat otaneet voimakkaasti kantaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin**, joihin liittyy usein suuria poliittisia jännitteitä, kuten vaikkapa maahanmuuttajien asemaan. (Helsingin Sanomat 25.12.2016)

Syyksi johtohahmojen kannanottoihin nähdään pääkirjoituksessa kirkon *sosiaalinen terästytymisen*. Sosiaalisella tarkoitetaan esimerkiksi yhteiskunnallisten ongelmien poistamiseen tähtäävä toimintaa (KS s.v. *sosiaalinen*), ja terästytymisellä ryhdistäytymistä (KS s.v. *terästyttyä*). Terästytymisen ja ryhdistäytymisen yhdistetään yleensä tekemiseen, joka on aloitettu, mutta jonka kohdalla eteneminen on tapahtunut lepsusti tai toivottua huonommin. Terästytymisen taustalla on siis tarve ryhtiliikkeen suorittamiseen. Esimerkissä (46) kirkon esitetään siis ryhdistäytyneen yhteiskunnallisten ongelmien poistamiseen tähtäävässä toiminnassaan. Toiminta ei ole pääkirjoituksen mukaan ollut poliittisesti hellävaraista, sillä johtohahmojen kannanottoja luonnehditaan voimakkaiksi ja kannanottojen aihepiirejä poliittisesti jännittyneiksi. Kirjoittaja ei kuitenkaan vaikuta moittivan kirkkoa *pingottuneeseen* tai *kireään* poliittiseen tilanteeseen osallistumisesta (KS s.v. *jännittynyt*).

Kalevan pääkirjoituksessaan (23.11.2016) kirkon auttamistyön ei automaattisesti nähdä myötäilevän yhteiskunnan asettamia rajoja. Kirkkopoliittisen diskurssin kohdalla käsitelty esimerkki edustaa myös hyväntekeväisyysdiskurssia:

(47) Kirkon piirissä **arkkipiispa Kari Mäkistä** on syytä kiittää kantaaottavista lausunnoista. Niistä on tulkittavissa, että **kirkko ei sulje oviaan** kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneilta ja hädässä olevilta. (Kaleva 23.11.2016)

Arkkipiispa Kari Mäkinen sanoittaa Kalevan pääkirjoituksen (23.11.2016) mukaan sen, ettei kirkko hädän hetkellä kysele avuntarvitsijoiden yhteiskunnallista statusta. Poliittisen diskurssin lisäksi teksti edustaa hyväntekeväisyysdiskurssia, sillä pääkirjoituksen kirjoittaja asettaa kirkon radikaalin hyväntekeväisyyden etulinjaan toteamalla, että edes kielteinen turvapaikkapäätös ei saa kirkkoa sulkemaan oviaan avun tarvitsijoilta (esimerkki (47)).

Vaikka esimerkissä (45) mainitaan, että suomalaiset arvostavat kirkkoa, joka ottaa yhteiskunnallisesti kantaa, pääkirjoitusten perusteella yhteiskunnan asioihin puuttuminen jakaa mielipiteitä kirkon sisällä:

(48) Evankelis-luterilaisen kirkon sisällä yhteiskunnallinen osallistuminen herättää myös kriittistä keskustelua. Laajasalon mukaan maailman **poliittinen tilanne voi olla huomattavan monimutkainen ja vaikea, mutta moraalisesti tilanne on kirkas ja yksinkertainen.** (Savon Sanomat 26.10.2016)

Yhteiskunnallisilla asioilla tarkoitetaan yleensä yhteiskunnallisia oloja (KS s.v. *yhteiskunnallinen*), ja yhteiskunnallinen osallistuminen voi olla esimerkiksi järjestelmän sosiaalisiin epäkohtiin puuttumista. Pääkirjoituksen perusteella kirkossa nousevat soraäänät kohdistuvat siis kirkon toimintaan, joka yhteiskunnalliseksi osallistumiseksi muodostuessaan voi olla kirkolle poikkeuksellisen näkyvää poliittista vaikuttamista. Esimerkkinä tällaisesta osallistumisesta on pääkirjoituksessa esitelty Kallion kirkkoherra Teemu Laajasalon ideoima kirkonkellojen soitto Aleppon uhrien muistamiseksi.

Laajasalon kommentoi Savon Sanomien mukaan, että Syyrian tilanne *voi olla poliittisesti vaikea*, mutta moraalisesti *kirkas* (esimerkki (48)). Vaikealla tarkoitetaan *tukalaa, vaivalloista, pulmallista ja raskasta* (KS s.v. *vaikea*), kun taas ajattelusta puhuttaessa kirkkaalla tarkoitetaan *selvää, selkeää ja terävää* (KS s.v. *kirkas*). Verbin *voida* käyttö tuo poliittisen tilanteen yhteydessä suhtautumiseen vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia, episteemistä modaalisuutta. Moraalisesta tilanteesta puhuttaessa kirjoittaja ei kuitenkaan käytä modaalisia sanavalintoja. Pääkirjoitukseen sanoitettu kirkkoherran lausunto korostaa sitä, että Syyrian tapauksessa tilannetta voi olla haasteellista ymmärtää, mutta ihmisten kärsimys on yksiselitteisesti tuomittavaa.

Kun pääkirjoituksessa kirkon yhteiskunnallisen osallistumisen kritiikki ja kirkkoherran kommentit yhdistetään, voi Laajasalon tulkita tarkoittavan myös sitä, ettei hädänalaisten auttaminen jaa – tai ettei sen pitäisi jakaa – kirkossa mielipiteitä. Pulmallisuuden kohteena voi olla itse auttamisen sijaan enemmänkin auttamisen yhteiskunnallinen näkyvyys ja kirkon profiloituminen yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi.

Kuten luvun alussa esittelin, osana auttamis- ja ihmisoikeustyötä kirkko yhdistetään pääkirjoituksissa myös tasa-arvotyöhön. Esimerkki (49) on Savon Sanomista, jonka pääkirjoituksessa (22.9.2016) kirkossa vallitsevia tasa-arvokäsityksiä ja suhtautumista köyhiin verrataan Minna Canthin näkemyksiin samoista aiheista:

(49) Totta on, että Canth oli opillisesti jyrkästi eri mieltä aikansa piispan Gustaf Johanssonin kanssa. Canth oli kuitenkin uskonasioissa edelläkävijä. **Hänen näkemyksensä sukupuolten tasa-arvosta ja köyhien asiasta ovat tulleet kirkossa vallitseviksi.** (Savon Sanomat 22.9.2016)

Minna Canthin päivä on Suomessa nykyisin myös tasa-arvon päivä, ja tämä kertoo Canthin näkemysten olevan valtakunnallisestikin vallitsevia. Kirkon kohdalla muutos on kirjoittajan mukaan asenteiden lisäksi tapahtunut profiloitumisessa Canthin ajamien tasa-arvoaatteiden

vastustajasta niitä puolustavaksi instituutioksi. Savon Sanomien pääkirjoituksessa ei problematisoida kirkon suhtautumista sukupuolten tasa-arvoon viittaamalla esimerkiksi silloin tällöin uutisotsikoihin nouseviin naispappeuskiistoihin, vaan kirjoittaja toteaa kirkon vallitsevan mielihipiteen edustavan Canthin näkemystä sukupuolten tasa-arvosta. Tämä pääkirjoituksessa tehty valinta jättää kirkon sisäiset ristiriidat mainitsematta representoi vahvasti yhtenäistä kirkkoa haastetun kirkon sijaan.

Pääkirjoituksissa ainoana kirkkoa selvästi jakavana tasa-arvokysymyksenä esiintyy sukupuolineutraali avioliitto. Kirjoitusten ilmestymisajankohtana 2016 eduskunta on päättänyt, että avioliitto avataan myös samaa sukupuolta oleville pareille vuoden 2017 maaliskuussa. Päätös näyttää aineistossa jakavan evankelis-luterilaista kirkkoa, mutta se herättää myös yhteiskunnallisesti keskustelua kirkon oikeudesta vihkiä lakimuutoksen jälkeen avioliittoon edelleen pelkäämään eri sukupuolta olevia pareja.

Koska yhdistän ihmisoikeusdiskurssin osaksi muita diskursseja, kirkon suhtautuminen sukupuolineutraaliin avioliittoon on mahdollista nähdä sekä osana hyväntekeväisyysdiskurssia että poliittista diskurssia. Käsittelen teeman tässä tutkimuksessa pääosin osana hyväntekeväisyysdiskurssia. Vain yksi pääkirjoituksista (Keskisuomalainen 24.12.2016) korostaa avioliittokysymyksen olevan kirkon oma sisäinen asia, ja tämän näkemyksen nostan esiin kirkkopoliittisen diskurssin yhteydessä.

Esimerkki (50) on Savon Sanomien (3.11.2016) pääkirjoituksesta, jossa kirjoittaja kuvaa katolisen ja luterilaisen kirkon yhteneväisyyksiä ja eroja suhteessa tasa-arvokysymyksiin:

(50) Toisaalta **suhtautuminen naisten asemaan kirkossa ja seksuaalivähemmistöihin** erottaa nyt ja jatkossa mahdollisesti yhä enemmän. Samaan aikaan kun **Suomessakin luterilainen kirkko pohtii samaa sukupuolta olevien vihkimistä**, pitää katolinen kirkko kiinni käsityksestään suvunjatkamiseen tähtäävästä avioliitosta. (Savon Sanomat 3.11.2016)

Kirjoittaja muotoilee, että samaan aikaan kun katolinen kirkko *pitää kiinni suvunjatkamiseen tähtäävästä avioliitosta*, luterilainen kirkko on avannut pappisviran naisille ja *pohtii samaa sukupuolta olevien vihkimistä*. Pääkirjoituksessa ei tuoda erikseen esiin sitä, että luterilaisessa kirkossa sekä avioliitto- että virkakäsityksen muutos ovat herättäneen ja herättävät keskustelua puolesta ja vastaan. Se, että tekstin mukaan kirkko *pohtii* samaa sukupuolta olevien vihkimistä, tarkoittaa kuitenkin asian perinpohjaista harkintaa ja eri mahdollisuuksien arvioimista (KS s.v. *pohtia*). Tämän voi tulkita tasa-arvon edistämiseksi ainakin verrattuna siihen vaihtoehtoon, ettei asiaa otettaisi edes pohdittavaksi. Luterilainen kirkko näyttää esimerkissä (50) katolisen perinteisen avioliitto- ja virkakäsityksen rinnalla tasa-arvon edistäjältä.

Esimerkin (51) pääkirjoituksessa tuodaan esiin myös luterilaisen kirkon sisäiset erimielisydet suhteessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin:

(51) Valtavirtaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien puolustaminen ei Suomessa kuitenkaan ainakaan vielä ole. Esimerkiksi **kirkolle aihe on edelleen vaikea ja ristiriitoja aiheuttava**. (Helsingin Sanomat 2.7.2016)

Representaatioiden analyysissä (3.1.1) nostan esiin Helsingin Sanomien pääkirjoituksen (2.7.2016), joka on otsikoitu *Kirkko mukana Pridessa*. Yllä oleva esimerkki (51) on otettu samasta pääkirjoituksesta. Ilman yllä mainittua otsikkoa kirkko näyttäytyisi pääkirjoituksessa huomattavasti konservatiivisempana, jopa tasa-arvoa jarruttavana instituutiona. Esimerkissä (51) kirjoittaja toteaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien olevan kirkolle *edelleen* vaikea aihe. Partikkelin *edelleen* synonyyminen merkitys on ajasta puhuttaessa *jatkuvasti, yhä* ja *vielä* (KS s.v. *edelleen*). Kaikissa merkityksissään partikkeli luo vaikutelmaa siitä, että tilanteessa kirkolla on ollut ja on edelleen vaihtoehtoja. Esimerkin (51) väitelauseessa *edelleen* ei luo kuitenkaan vaikutelmaa siitä, että kirjoittaja suhtautuisi muutokseen todennäköisenä.

Toisaalta kirkko on tekstissä vain yksi esimerkki siitä, ettei seksuaalivähemmistöjen oikeuksien puolustaminen ole *valtavirtaa* Suomessa muutenkaan. Kielitoimiston sanakirjan perusteella *valtavirtaistaminen* tarkoittaa jonkin asian huomioimista kaikilla aloilla ja julkishallinnon päätöksenteossa (KS s.v. *valtavirtaistaa*). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohdalla valtavirtaistaminen Suomessa tarkoittaisi heidän oikeuksiensa huomioimista kaikessa päätöksenteossa, ei ainoastaan kirkon piirissä.

Hyväntekeväisyysdiskurssin ja poliittisen diskurssin limittyminen näkyy pääkirjoitukseen tehdyissä valinnoissa: Vaikka kirkon eriävät mielipiteet tuodaan pääkirjoituksessa esiin, otsikkoon nostetaan tapahtumaan osallistunut osa kirkosta, ja se nimetään yksiselitteisesti *kirkoksi*. Kaikkiaan kirkko näyttää tekstissä enemmän hyväntekijänä ja tasa-arvon puolustajana kuin niiden jarruttajana. Pääkirjoituksen voi nähdä ottavan (kirkko)poliittisesti kantaa sen puolesta, että kirkko tulevaisuudessa tulisi avaamaan avioliiton kaikille. Kirkon moniäänisyyden sijaan otsikkoon nostetaan representaatio yhtenäisestä kirkosta.

Vaikka Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virallinen kanta samaa sukupuolta olevien kirkkoviikimiseen on pääkirjoitusten ilmestymisen aikaan ollut kielteinen, ristiriitojen sijaan teksteissä korostuvat ymmärrys ja kärsivällisyys luterilaisen kirkon kannan muodostumista kohtaan. Esimerkissä (50) kirkkoa verrataan perinteisempään katoliseen kirkkoon, jonka rinnalla luterilaisen kirkon avioliittoon liittyvät *pohdinnat* vaikuttavat edistysaskeleelta kohti tasa-arvoa. Samoin esimerkissä (51) esitetyt kirkon sisäiset ristiriidat sivuutetaan pääkirjoituksen

otsikossa, jossa kirkon kollektiivisesti nimetään osallistuneen Helsinki Pride -tapahtumaan. Kirkkopoliittisen diskurssin kohdalla käsittelemäni Keski-suomalaisen pääkirjoitus (24.12.2016) kehottaa kirkkoa käsittelemään asian kirkolliskokouksen kautta, mutta kirjoittajan näkemys on, että asia tulee silti ottaa käsittelyyn. Pääkirjoitusesimerkkien perusteella väitän, että tasa-arvotyö on osa ihmisoikeus- ja auttamistyötä, joka kirkon olemiseen liitetään ja johon kirkon odotetaan ennen pitkää osallistuvan.

3.2.4 Uskonnon ymmärtämisen diskurssi

Aineistoni pääkirjoituksissa toistuu diskurssi, jossa evankelis-luterilainen kirkko luetaan muiden kirkkojen ja uskontojen joukkoon, ja vastakkainasettelun ja uskontojen merkityksen vähenemisen rinnalla tai sen sijaan teksteissä korostuvat uskontodialogi ja eri uskontojen ja kulttuurien ymmärtäminen. Nimitän tätä diskurssia nimellä *uskonnon ymmärtämisen diskurssi*. Uskonnon ymmärtämisen diskurssissa pääkirjoitukset kannustavat kannanotoilla uskontojen väliin dialogiin. Suurin osa teksteistä koostuu deklaraatiivilauseista, eikä uskonnon ymmärtämisen diskurssiin liity tunnistettavaa modaalisuuden lajia. Luterilainen kirkko esitetään kokonaisuutena muiden uskontojen rinnalla, ja se representoituu yhtenäisenä kirkkona.

Kolmessa aineiston pääkirjoituksessa viitataan katolisen kirkon paavin ja luterilaisen kirkon päättäjien tapaamiseen Ruotsissa reformaation juhluvuoden kunniaksi. Uskonnon ymmärtämisen diskurssin kannalta on huomattavaa, että esille nousevat kristillisten kirkkojen keskinäinen yhteisymmärrys, yhteiset tavoitteet ja taakse jääneet erimielisyydet. Esimerkit (52) ja (53) ovat tätä tapaamista käsittelevistä teksteistä:

(52) Paavi Franciscuksen vierailu Ruotsissa oli **suurmenestys** osoittaessaan, **kuinka sivistyneeseen rinnakkaiseloon** läntinen kristikunta **kypsyyden** vaiheessaan pystyy. (Savon Sanomat 3.11.2016)

(53) Katolilaisten ja luterilaisten lähentyminen on **esimerkki myös muille uskonnoille** (Helsingin Sanomat 2.11.2016)

Paavi Franciscuksen vierailu on kirjoittajan mielestä *suurmenestys* (esimerkki (52)). Kielitoimiston sanakirja määrittelee, että yhdyssubstantiivin alkuosa *suur-* tarkoittaa *suurta, laajaa* tai *merkittävää* (KS s.v. *suur-*). Pääkirjoituksessa alleviivataan vierailun olleen tavallista menestystä suurempi tai merkittävämpi.

Tapaamisen merkittävyys näkyy kirjoittajan mukaan *sivistyneenä rinnakkaiselona*, johon on johtanut läntisen kristikunnan *kypsyyden vaihe*. Sivistyneen rinnakkaiselon vastakohtana

luterilaisen ja katolisen kirkon kohdalla on ovat reformaation alkuvaiheet, jolloin paavi ja Martti Luther joukkoineen kinastelivat puhtasoppisesta kristinuskon tulkinnasta. Kypsyyden vaiheella kirjoittaja viittaa luultavasti valmiiseen ja täysin kehittyneeseen lopputulokseen (KS s.v. *kypsä*). Reformaation tapahtumien ja paavin Ruotsin vierailun välillä voi tulkita kirjoittajan mukaan tapahtuneen kehittymistä kohti valmista lopputulosta.

Esimerkin (52) sivulauseeseen voisi modaalisesti tulkita miltei eksklamatiivi- eli huudahduslauseena, jos sanaan *pystyy* olisi liitetty sävyartikkeli *-kAAn* ja pisteen tilalla olisi huutomerkki. Vaikka kirjoittaja ei näitä kielellisiä valintoja ole tehnyt, tekstistä välittyy affektiivinen suhtautuminen onnistuneeseen kirkkojen kohtaamiseen.

Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa (2.11.2016) kristillisten kirkkojen lähentyminen nähdään esimerkkinä myös muille uskonnoille, ja tämä on nostettu tekstin otsikoksi (esimerkki (53)). Kirjoittaja kannustaa myös muita uskontoja keskinäiseen dialogiin.

Uskontodialogi ja ekumenia ei diskurssina rajaudu pelkästään läntiseen kristikuntaan, vaan sama tema toistuu aineistossa Euroopan ja Suomen sekularisaatiosta ja uskonnollisen kentän muutoksista puhuttaessa. Vaikka pääkirjoituksissa todetaan, että erityisesti läntisessä maailmassa maallistuminen on jatkunut jo pitkään ja uskonnollinen kenttä on pirstaloitunut, uskontojen rinnakkaiselo ja moninaisuus nähdään ratkaistavissa olevana asiana ja jopa mahdollisuutena erilaisuuden ymmärtämiseen.

(54) Erilaisten **uskontojen rinnakkaiselo voi parhaimmillaan lisätä myös kulttuurien välistä ymmärrystä**. Se vaatii avointa ja rehellistä keskusteluyhteyttä kirkkojen ja eri uskontokuntien edustajien välillä. (Helsingin Sanomat 6.7.2016)

Esimerkki (54) on Helsingin Sanomien pääkirjoituksen (6.7.2016) viimeinen kappale, ja se alleviivaa uskontodialogin merkitystä osana kulttuurien välistä ymmärrystä. Kirjoituksessa peräänkuulutetaan *avointa* ja *rehellistä* keskustelua uskontojen välillä. Uskontojen *rinnakkaiselolla* pääkirjoitus viittaa maahanmuuton ja uskonnollisuuden muutoksen tuomiin muutoksiin, joka erityisesti Pohjoismaissa on tuonut institutionaalisen luterilaisuuden rinnalle lisää muita uskontoja. Tulkiten tekstin tarkoittavan näillä luonnehdinnoilla sitä, että oman uskonnon piiriin sulkeutumisen sijaan onnistunut rinnakkaiselo vaatii vieraisiin uskontoihin tutustumista ja uskontojen välisten erojen ja yhtäläisyyksien tunnistamista ja tunnustamista. Erityisesti maahanmuuton myötä rinnakkaiselo tarkoittaa paitsi uskontojen, myös kulttuurien rinnakkaiseloa. Avoimella ja rehellisellä kirjoittaja viittaa siihen, että vieraan kulttuurin ja uskonnon piirteet voivat saada vääriä tulkintoja, ellei niihin ole uskallusta tutustua.

Esimerkki (55) on Kalevasta, jossa Suomen uskonnollinen kenttä näyttäytyy ongelmattomana, mutta jossa uskontodialogin merkitystä korostetaan edelleen:

(55) Suomessa **uskonnollisten ryhmien suhteet ovat näihin asti olleet jokseenkin ongelmattomat**. Maassa on vakiintuneita muotoja **uskontodialogille, johon osallistuu etenkin kristillisten kirkkokuntien, muslimien ja juutalaisten edustajia**. Näiden keskustelujen yhdeksi **tavoitteeksi sopii ottaa uskontojen keskinäisen mutta myös uskontojen yleisen ymmärryksen vahvistaminen**. (Kaleva 10.7.2016)

Esimerkin (55) kirjoittaja viittaa sanoilla *näihin asti* aiemmin pääkirjoituksessa kerrottuihin maallistumiseen ja haluttomuuteen sitoutua kirkkokuntiin. Sanapariin sisältyy myös kaiku siitä, että uskontojen välinen dialogi on ollut ongelmattomaa tähän saakka, mutta ei välttämättä tulevaisuudessa. Tekstissä ounastellaan muutosta vallitsevaan tilanteeseen.

Kirjoittaja toivoo, että keskusteluiden tavoitteeksi *sopii* ottaa uskontojen yleisen ymmärryksen vahvistaminen. Kielitoimiston sanakirja määrittelee, että *sopia* tarkoittaa yksikön 3. persoonassa käytettynä jonkin asian olevan paikallaan, suotavaa tai tarkoituksenmukaista (KS s.v. *sopia*). Pääkirjoituksessa otetaan siis kantaa sen puolesta, että dialogi laajentuisi kristittyjen, muslimien ja juutalaisten keskinäisen ymmärtämisen piiristä yleiseen uskontojen ymmärtämiseen. Kuten hyväntekeväisyysdiskurssin kohdalla, myös uskonnon ymmärtämisen diskurssin kohdalla poliittinen diskurssi on läsnä pääkirjoituksissa. Kalevan pääkirjoitus ottaa kantaa siihen, kuinka Suomen uskonnollisen kentän muutokseen tulisi lehden mielipiteen mukaan reagoida.

Aineistoni pääkirjoituksissa mainitaan kristinuskon lisäksi muista uskonnoista nimeltä vain juutalaisuus ja islam. Islamin uskon levittäytyminen Eurooppaan ja Suomeen näyttää media uutisoinnin perusteella hämmentävän suomalaisia, ja islamin arvojen ei uskota sopivan suomalaiseen kulttuuriin (Yle 16.8.2018). Aineistoni pääkirjoitukset pyrkivät yleisesti ottaen ennemmin purkamaan kuin rakentamaan tätä uhkakuvaa ja hämmennystä:

(56) Vielä enemmän sovittelamista vaatii yhteiselo läntisten liberaalien ja islaminuskoisten arvojen välillä. **Euroopassa uskonsodat jatkuivat vielä 1600-luvulla. Kristinuskoa 600 vuotta nuorempi islam tarvitsee vielä aikaa, jotta sen sisäiset ristiriidat lientyvät vastaavaan sovintoon**. (Savon Sanomat 3.11.2016)

Uskontodialogin ja uskonnon ymmärtämisen diskurssia käytetään uskontopoliittisena kannanottona, kun Savon Sanomien pääkirjoituksessa (3.11.2016) kristinuskon historiaa verrataan islamin vaiheisiin (esimerkki (56)). *Enemmän* viittaa paljon-sanan komparatiivina siihen, että kirjoittajan arvion mukaan tuleva islamin ja läntisen liberalismien sovittelu vaatii määrällisesti enemmän sovittelua edellä viitattuun katolisten ja luterilaisten sovintoon verrattuna. Komparatiivisia pääkirjoituksessa vahvistetaan partikkelilla *vielä*, jota käytetään komparatiivisen ilmaisun

vahvistamiseen (KS s.v. *vielä*). Kirjoittaja suhteuttaa, että Euroopassa kristityt sotivat keskenään uskonsotia vielä 1600-luvulla, ja luterilaiset ja katoliset saivat merkittävän sovinnon aikaan 2010-luvulla. Samalla aikajänteellä mitattuna kristinuskoa 600 vuotta nuoremman islamin keskinäisten ristiriitojen selvittämiseen kulunee vielä satoja vuosia.

3.2.5 Kulttuurin ja perinteen diskurssi

Evankelis-luterilaisen kirkon kulttuurihistoriallinen ja yhteisöllinen merkitys korostuu aineistoni pääkirjoituksissa, ja käsittelen tätä diskurssia *kulttuurin ja perinteen diskurssina*. Diskurssi näkyy teksteissä sanavalintoina kuten perinne, yhteisö ja kulttuuriperintö. Kirkon jäsenmäärän muutokset tai sisäiset erimielisyydet eivät vaikuta kulttuuriperinteen tunnistamiseen ja tunnustamiseen, ja siksi siihen ei diskurssissa kiinnitetä huomiota. Esittelemistäni representaatioista kulttuurin ja perinteen diskurssiin yhdistyy selvimmin kirkko osana yhteiskuntaa, sillä kulttuurin ja perinteen yhteydessä kirkon uskonnollisuus jää yhteiskunnallisen merkityksen varjoon.

Yhteiskunnallisuus on kantava teema pääkirjoituksissa, mutta esimerkiksi Tempeli-aukion kirkon turismi (Helsingin Sanomien pääkirjoitus 11.6.2016) ja Kuopion Kanttilan mahdollinen siirtyminen tuomiokirkkoseurakunnan omistukseen (Savon Sanomien pääkirjoitus 22.9.2016) korostavat kirkon kulttuurista merkitystä osana yhteiskuntaa.

(57) **Suomalainen yhteiskunta on monin tavoin kristillisen perinteen läpitunkemaa**, mutta arki – ja nykyisin myös **juhlapyhät** – ovat hyvin maallistuneita. (Helsingin Sanomat 25.12.2016)

(58) Myös **perinteinen jouluaamun kirkko** on suosittu, mutta ehkä suurimman suosion ovat viime vuosikymmeninä saavuttaneet **kauneimmat joululaulut** jo ennen joulua. Tilaisuuksista haetaan **yhteisöllistä joulun tunnelmaa**. (Keskisuomalainen 24.12.2016)

Helsingin Sanomien joulun ajan pääkirjoituksessa (25.12.2016) kirjoittaja viittaa kristillisellä perinteellä tässä yhteydessä ainakin suomalaisen yhteiskunnan *juhlapyhiin* (esimerkki (57)), jotka ovat rakentuneet kristillisen kalenterin ympärille. Pyhäpäivät tarkoittavat kirkollisia juhlapäiviä (KS s.v. *pyhäpäivä*), ja suomalaisen yhteiskunnan suurimmat juhlapäivät, kuten joulu ja pääsiäinen, ovat rakentuneet kristillisen perinteen ympärille. *Läpitunkema* tarkoittaa jonkun täyttämää tai vallassa olevaa (KS s.v. *läpitunkema*), millä kirjoittaja viittaa kristillisyyden ja suomalaisen kalenterin erottamattomuuteen. Vaikka arjen ja juhlapyhien kuvataan tekstissä maallistuneen, kalenteria ja vapaapäivien rytmiä on lähes mahdotonta ottaa erilleen niiden kristillisestä taustasta.

Keskisuomalaisen niin ikään jouluisessa pääkirjoituksessa (24.12.2016) kirkon järjestämä jouluaamun kirkko on kirjoittajan mukaan *perinteinen* (esimerkki (58)), ja tämä luonnehdinta korostaa jumalanpalvelusluonteen sijaan tapahtuman kulttuurista merkitystä. Perinne on käytänne tai peritty tapa (KS s.v. *perinne*), ja käsitteenä se pyrkii määrittelemään jonkin kulttuuri-ilmiön ajallisesti jatkuvaksi ja yhteisölliseksi (Tieteen termipankki 30.3.2020: *Folkloristiikka: perinne*). Jouluaamun kirkko toistuu aiempien sukupolvien joulukertomuksissa, ja tilaisuuteen osallistuminen ylläpitää kulttuuri-ilmiön jatkuvaa ajallisuutta. Sen sijaan kauneimmat joululaulut korostavat suuren suosionsa vuoksi perinteen yhteisöllistä luonnetta.

Perinteisyyden ja yhteisöllisyyden lisäksi evankelis-luterilainen kirkko näyttäytyy kulttuurihistoriallisen materian suojelijana ja ylläpitäjänä. Kirkon rooli osana kulttuurin ja perinteen diskurssia heijastuu rakennusten, erityisesti kirkkorakennusten kautta:

- (59) **Arkkitehtuurin merkkiteos on Helsingin vetovoimaisimpia matkailukohteita.** (Helsingin Sanomat 11.6.2016)
- (60) Euroopan unioni vaatii vanhan **kansallisaarteemme** kirjaamista kemikaalirekisteriinsä. Nyt kerätään rahaa rekisteröintimaksuun. – – **Kirkkohallitus** ja Suomen kulttuurirahasto kuuluvat lahjoittajiin. (Aamulehti 2.8.2016)
- (61) Minna Canthin kotitalon **Kanttilan päätyminen Kuopion tuomiokirkkoseurakunnan käyttöön turvaksi kaupungin arvokkaan kulttuuriperintökohteen säilymisen.** (Savon Sanomat 22.9.2016)

Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa (11.6.2016) tuodaan esiin Helsingin Temppeliaukion kirkon kasvaneet turistimäärät ja siitä syntyneet kulut. Töölön seurakunnan kirkon todetaan olevan paitsi rakennuksena merkittävä, myös Helsingin suosituimpia matkailukohteita (esimerkki (59)). Kirjoittaja luonnehtii kirkkoa *arkkitehtuurin merkkiteokseksi* ja yhdeksi *Helsingin vetovoimaisimmista matkailukohteista*. Luterilaisen kirkon ylläpitämä rakennus ei ole tekstin perusteella pelkästään uskonnolliseen käyttöön tehty pyhättö, vaan se on samaan aikaan rakennusteknisesti merkittävä ja Helsingin kaupungin turistivirran kannalta korvaamaton. Kirkon työ Temppeliaukion kirkon hyväksi tunnustetaan pääkirjoituksessa myös siten, ettei kirjoittaja kritisoi seurakunnan poikkeuksellista päätöstä periä turistiryhmiltä sisäänpääsymaksua. Pääkirjoituksen ingressissä todetaan: *Turistiryhmien pääsymaksu ei vähennä Temppeliaukion kirkon merkittävyyttä matkailunähtävyytenä.*

Aamulehden pääkirjoituksessa (2.8.2016) kerrotaan, että Suomessa on useita paanukattoisia kirkkoja, joiden kunnostamiseen tarvitaan tervaa. Osittain tästä syystä kirkko mainitaan tekstissä yhtenä *kansallisaarteemme* pelastajista (esimerkki (60)). Tervan saaminen EU:n kemikaalirekisteriin maksaa, ja kirkkohallitus on osallistunut rekisteröintikeräykseen. Pääkirjoituksen perusteella kirkko on itsessään osa kulttuuriperinnettä, mutta osallistuu myös omalla toiminnallaan perinteen aktiiviseen suojelemiseen.

Suojelijan roolia kirkolle kaavaillaan myös esimerkissä (61). Jos kirkko ottaisi Kanttilan Kuopiossa käyttöön, se turvaisi *kaupungin arvokkaan kulttuuriperintökohteen*. Tässä yhteydessä kirkko – paikallisemmin Kuopion tuomiokirkkoseurakunta – ei näyttäyty uskonnollisena toimijana, vaan puhtaasti kulttuuriperintöä vaalivana yhteiskunnallisena toimijana. Jos Kanttila siirtyisi kirkon omistukseen, kirkon toiminta ulottuisi sen leimallisesti omien toimitilojen (kirkkojen) ja aineettoman kulttuuriperinnön puolelta kaupungin kulttuuriperinnön suojelemiseen.

Kulttuuri ja perinne näyttäytyvät pääkirjoituksissa rakennuksina, juhlapäivinä ja perinteinä. Sama yhteisöllinen ja kulttuurinen merkitys näyttäytyy Savon Sanomien pääkirjoituksessa (3.11.2016) mainintana arvoista:

(62) Maallistuminen jatkuu koko väestössä ja kirkon sisällä, mutta **kansakunta on säilyttänyt paljon luterilaisesta arvomaailmasta**. (Savon Sanomat 3.11.2016)

Esimerkin (62) pääkirjoituksessa käsitellään katolisen ja luterilaisen kirkon eroja ja yhtäläisyyksiä, ja samalla kirjoittaja nostaa esiin Kirkon tutkimuskeskuksen tuloksia. Tulokset osoittavat, että evankelis-luterilainen kirkko menettää maallistumisen myötä jäsenistöään. Maallistumisen jälkeen kirjoittaja käyttää konjunktiota *mutta*, jonka avulla yhdistetään vastakohtaisuudet tai tuodaan vastakohtapariin tarkennus tai muu lisäys (KS s.v. *mutta*). Esimerkissä (62) tulkitsen Savon Sanomien pääkirjoituksen korostavan nimenomaan vastakohtaisuutta. Kirjoittajan arvion mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa on jäljellä *paljon luterilaisesta arvomaailmasta*. Kristilliseen arvomaailmaan kuuluu olennaisesti lähimmäisenrakkaus, joka näkyy pyyteettömän ja täydellisen rakkauden vaatimuksena kohdella lähimmäistä kuin toivoisi itseään kohdeltavan (Ketola 2008: 34). Kirjoittaja viitaa Suomessa vallalla olevaan hyvinvointiyhteiskunnankin perusajatukseen, jossa sosiaaliturva on hyvä, ja kolmannen sektorin toimijat pitävät heikoimmassa asemassa olevista huolen. Pääkirjoituksen viestin voi tulkita siten, että maallistuminen ei automaattisesti tarkoita kristillisen arvomaailman tai sen tuoman muun kulttuurisen hyvän katoamista.

4 PÄÄTÄNTÖ

4.1 Yhteenveto

Tutkimuksessani olen analysoinut Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta rakentuvia representaatioita, ja niiden taustalla vaikuttavia diskursseja. Tutkimuskysymykseni olivat:

1. Miten Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa representoidaan pääkirjoituksissa?
2. Minkälaisia diskursseja pääkirjoituksista löytyy?

Tutkimukseni taustateorioina olen käyttänyt systeemis-funktionaalista kieliteoriaa sekä kriittistä diskurssintutkimusta. Tutkimusmenetelmänäni olen hyödyntänyt SF-teoriaan kuuluvaa kokemuksellista metafunktiota, ja keskittynyt kielen piirteissä erityisesti leksikaalisiin valintoihin ja verbin prosessityyppeihin, sekä interpersoonaista metafunktiota, ja keskittynyt suhtautumista ilmaiseviin modaalisiin valintoihin, -verbeihin ja -lausetyyppeihin. Tutkimusaineistoni koostuu yhteensä 20 pääkirjoituksesta, jotka ovat ilmestyneet vuoden 2016 aikana Helsingin Sanomissa, Savon Sanomissa, Aamulehdessä, Kalevassa, Keskisuomalaisessa ja Maaseudun Tulevaisuudessa.

Seuraavaksi käyn yhteenvetona läpi löytämäni representaatiot ja diskurssit. Teksteissä rakentuneet kolme laajaa representaatiota ovat *yhtenäinen kirkko*, *haastettu kirkko* ja *kirkko osana yhteiskuntaa*.

Yhtenäisen kirkon representaatio rakentuu pääkirjoituksissa erityisesti kirkon nimeämisten kautta. Kirkkoon viitataan kollektiivisubstantiiveilla, kuten kirkko, luterilainen kirkko ja evankelis-luterilainen kirkko. Kollektiivisubstantiivia voidaan myös alleviivata määritteellä, joka korostaa kirkon yhtenäisyyttä. Yhtenäisen kirkon representaatiossa kirkon moniäänisyys tunnustetaan ja tunnustetaan, mutta kirkko näyttäytyy yksinäisenä esimerkiksi hallintoelinten päätösten tai johtavissa asemissa olevien henkilöiden kautta. Tällaisia johtavia henkilöitä aineistossani ovat muun muassa piispat. Yhtenäisen kirkon representaatiossa korostuvat verbin prosessityypeistä materiaallinen ja relationaalinen. Molemmat prosessityypit kuvaavat kirkkoa aktiivisena osallistujana, ja lisäksi relationaalisten prosessiverbien kautta kirkon ominaisuuksia kuvaillaan esimerkiksi sanoilla yhteinen ja vahva. Modalisuutta tarkastellessa yhtenäisyys vaikuttaa välillä jopa kirkkoa kohtaan osoitetulta vaatimukselta tai velvollisuudelta. Representaatiossa yhtenäisyys ei kata pelkästään Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa, vaan

yhtenäisyys ylittää erityisesti nimeämisten kautta kirkkokuntarajoja. Teksteissä näkyvät yhtenäinen luterilaisuus ja yhtenäinen kristillinen kirkko.

Haastetun kirkon representaatio rakentaa kuvaa kirkosta, jolla on haasteita. Leksikaalisten valintojen kautta näyttäytyvät kirkon ja sen virallisten herätysliikkeiden erot ja erillisyys. Nimeämisissä erottuvat toisistaan myös liberaalit ja konservatiiviset kirkon jäsenet. Kirkon moniäänisyyden yhteydessä pääkirjoituksissa näkyy episteeminen modaalisuus. Kirkon vastakkainasettelutilanteet nähdään mahdollisina tai todennäköisinä, mutta väitelauseita pehmennetään modaalisilla valinnoilla. Haastetun kirkon representaatiossa kirkon rooli on passiivinen. Mentaalinen ja relationaalinen prosessityyppi asettavat kirkon kokijan asemaan ja toiminnan kohteeksi.

Kirkko osana yhteiskuntaa on representaatio, jossa kirkon uskonnollisen yhteisön luonne jää taka-alalle. Kirkko nimetään yhteiskunnallisten tehtäviensä kautta, ja se rinnastetaan muihin yhteiskunnallisiin toimijoihin ja järjestöihin. Verbin prosessityypeissä materiaalinen prosessi kuvaa maailmaan osallistumista, mutta yhteiskunnan osana olevan kirkon kohdalla toiminta näyttäytyy usein ulkoapäin ohjatulta. Tästä viestivät esimerkiksi nesessiiviset rakenteet ja deonttinen modaalisuus kielellisissä valinnoissa. Relationaalinen verbin prosessityyppi kuvaa kirkon olosuhteita osana yhteiskuntaa.

Pääkirjoitusten taustalla vaikuttavista diskursseista olen tunnistanut ja nimennyt viisi: *poliittinen diskurssi*, *kirkkopoliittinen diskurssi*, *hyväntekeväisyysdiskurssi*, *uskonnon ymmärtämisen diskurssi* sekä *kulttuurin ja perinteen diskurssi*.

Poliittinen diskurssi esiintyy pääkirjoituksissa, joissa kirjoittajat ottavat selkeästi kantaa ajankohtaisiin aiheisiin. Erottelen analyysissäni yhteiskunnallisesti poliittisen diskurssin ja kirkkopoliittisen diskurssin toisistaan, mutta niitä yhdistävät aiheiden ajankohtaisuus ja kirjoitusten kantaaottavuus. Kantaaottavuutta ilmaistaan tekstissä aihevalintojen lisäksi modaalisilla valinnoilla. Poliittisessa diskurssissa tekstin huomio ei usein ole kirkossa, vaan kirjoittaja keskittyy yhteiskunnallisesti poliittiseen aiheeseen. Kirkon rooliksi muodostuu tekstin kannalta kannatettavan poliittisen toiminnan esimerkkitapauksena oleminen ja kirkko representoituu osana yhteiskuntaa. Tällaisia tapauksia ovat muun muassa hallituksen kilpailukykysojimus tai turhan sääntelyn rajoittaminen, joissa molemmissa kirkko on omalla toiminnallaan edistämässä hallituksen tavoitetta.

Kirkkopoliittisessa diskurssissa pääkirjoitusten ajankohtaiset aiheet koskevat kirkkoa, ja niissä huomio kiinnittyy kirkon toimintaan ja sen arvioimiseen. Tästä esimerkkinä on Helsingin Sanomien pääkirjoitus (7.11.2016), jossa kirjoittaja ottaa kantaa kirkon tulevaisuuteen ja kirkkohallituksessa käsiteltäviin asioihin. Kirkko näyttäytyy kirkkopoliittisen diskurssin kautta

nimenomaan uskonnollisena yhteisönä, jonka olemassaololle ei tarvita esimerkiksi yhteiskunnallisesti hyödyllisiä perusteluita. Kirkkopoliittinen diskurssi näyttää vaikuttavan selvimmin yhtenäisen kirkon ja haastetun kirkon representaatioiden taustalla.

Hyväntekeväisyysdiskurssi näkyy aineiston pääkirjoituksissa laajasti, ja se vaikuttaa kaikkien esittelemieni representaatioiden taustalla. Auttamistyö yhdistetään kirkon olemukseen, ja kirjoittajan osoittavat suhtautumistaan deonttisella modaalisuudella. Kirkolta odotetaan auttamistyötä siinä määrin, että kirkon asettuminen poikkeiloin lakia vastaan nähdään hyväksyttävänä, kun sen taustalla on hädässä olevien puolustaminen.

Ihmisoikeusdiskurssi on tunnistettavissa omaksi diskurssikseen, mutta tässä tutkimuksessa käsittelen osana hyväntekeväisyysdiskurssia myös tasa-arvoon ja ihmisoikeuksiin liittyviä teemoja. Hyväntekeväisyysdiskurssissa, erityisesti tasa-arvoon liittyen, kirkkoa representoidaan moniäänisenä, haastettuna kirkkona. Kirkon johtohahmojen osallistuminen tasa-arvotyöhön nähdään kuitenkin niin merkittävänä, että suhtautuminen kirkkoon heijastuu ennen kaikkea yhtenäisen kirkon ja yhteiskunnallisen kirkon representaatioina.

Uskonnon ymmärtämisen diskurssissa uskonnot nähdään laajana kokonaisuutena, ja evankelis-luterilaista kirkkoa representoidaan yhtenäisenä kirkkona muiden uskontojen joukossa. Uskonnon ymmärtämisen diskurssissa uskonnot rinnastuvat toisiinsa, niiden keskinäiseen dialogiin kannustetaan, ja uskontojen ymmärtämiseen suhtaudutaan mahdollisuutena kohti laajempaa kulttuurien välistä ymmärtämistä.

Kulttuurin ja perinteen diskurssissa kirkko ja sen aineellinen ja aineeton omaisuus heijastuvat suomalaista kulttuuria vasten, ja kirkon rooli piiryy suomalaisten perinteiden, kuten jouluaamun kirkon ja kirkkorakennusten kautta. Kulttuurin ja perinteen diskurssi heijastuu kirkko osana yhteiskuntaa -representaatioon, ja kirkon uskonnollisen roolin sijaan korostuu kirkon merkitys arvojen ja perinteiden taustalla.

4.2 Pohdinta

Asetin tutkimukselleni kaksi tutkimuskysymystä tarkoitukseni hahmottaa Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta rakentuvia representaatioita ja tekstien ympärillä vallitsevia diskursseja. Valitsemani teoreettiset viitekehykset, kriittinen diskurssitutkimus ja systeemifunktionaalinen kieliteoria, sopivat hyvin tutkimukseni kysymyksiin ja aineistoon ja auttoivat vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin. Olen mielestäni onnistunut käyttämään teorioita perustellusti

osana tutkimustani. Tutkimusmenetelmäksi valitsin ideationaaliseen metafunktoon kuuluvan kokemuksellisen metafunktion, jonka avulla keskityin erityisesti aineistoni nimeämisiin ja kolmeen verbin pääprosessityyppiin. Interpersoonaisen metafunktion avulla tarkastelin pääkirjoitustekstien suhtautumistapoja modaalisten valintojen, -verbien ja -lausetyyppien avulla. Menetelmä toimi aineistooni hyvin.

Aineistoni koostui kuuden eri sanomalehden yhteensä 20 pääkirjoituksesta, jotka olivat ilmestyneet vuoden 2016 aikana. Aineistoni sanomalehdet – Helsingin Sanomat, Savon Sanomat, Aamulehti, Kaleva, Keski-suomalainen, Maaseudun Tulevaisuus – valitsin niiden laajan levikin perusteella, ja siihen olen rajauksena tyytyväinen. Pääkirjoitus on tekstilajina tutkimukseeni sopiva, sillä uutismaisuuden ja objektiivisuuden vaatimuksen sijaan tekstit voivat muodostua mielipidemäisiksi lehden kannanotoiksi poliittisesti arkoihinkin aiheisiin. Määrällisesti 20 pääkirjoitusta oli analyysiin riittävä. Osa pääkirjoituksista käsitteli kirkkoa enemmän kuin toiset, mikä saattaa näkyä analyysiesimerkeissä tiettyjen pääkirjoitusten korostumisena. Aihepiirien erot olivat kuitenkin tiedossa etukäteen. Tein tietoisin valinnan pitää kaikki pääkirjoitukset mukana tutkimuksessani, ja olen pyrkinyt ottamaan vähemmän käytetytkin pääkirjoitukset analyysissä ja lopputuloksissa huomioon. Vuoden 2016 kesäkuun ja joulukuun välinen aika osoittautui hedelmälliseksi aineiston kannalta, sillä mikään yksittäinen aihe ei painottunut tutkimuksen pääkirjoituksissa. Nousseet diskurssit ja representaatiot olisivat todennäköisesti olleet huomattavasti suppeammat, jos tekstit olisi valittu kirkkoa koskevien kohujen ajalta. Löytämäni representaatiot ja diskurssit rakentuvat pääkirjoitusteksteistä kokonaisuutena, enkä asettanut itselleni tutkimuskysymykseksi lehtien omaleimaisuuden analyysiä. Joiltain sanomalehtien välisiin eroihin liittyviltä huomioilta en ole kuitenkaan analyysiä tehdessäni voinut vältyä.

Erityisesti avioliittolakia käsiteltäessä Helsingin Sanomien ja Keski-suomalaisen välillä näyttäisi muodostuvan näkemuseroja. Keski-suomalaisen pääkirjoituksessa (24.12.2016) toimittaja peräänkuuluttaa kirkkovihkimisen olevan kirkon oma asia, joka olisi sopuisinta hoitaa kirkolliskokouskäsittelyn kautta. Helsingin Sanomissa 2.7.2016 toimittaja otsikoi *kirkon* osallistuneen Pride-kulkueseen, vaikka mukana on ollut vain osa seurakunnista ja Helsingin silloinen piispa Irja Askola. Esimerkissä näkyy pääkirjoituksen mielipidemäisyys, sillä leksikaalisella valinnalla Helsingin seudun seurakunnat ja kristilliset yhdistykset on samaistettu koko kirkoksi. Valinta olisi tuskin objektiivisuutta edellyttävässä uutisessa mennyt läpi.

Laajempaa kontekstia tarkastellessa merkittävää on, että Kirkon tutkimuskeskuksen kyselyssä siitä, pitäisikö kirkon vihkiä avioliittoon myös samaa sukupuolta olevat, Helsingin alue erottautui muuta Suomea suopeammalla suhtautumisellaan (Vihkioikeus 2018). Sen sijaan tutkija Juho Rahkonen on todennut Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisemassa tutkimuksessa, että

maakuntalehtien – joihin Keski-suomalainenkin Keski-Suomen aluelehtenä kuuluu – suhde kirkkoon ja kristinuskoon on Helsingin Sanomien suhdetta läheisempi (Rahkonen 2007: 37). Representoiko Helsingin Sanomien toimittaja erilaista evankelis-luterilaista kirkkoa kuin min-käläisenä Keski-suomalaisen toimittaja kirkon näkee? Jos representoi, onko lehdissä näkyvä ero selitettävissä pääkaupungin ja maakuntien alueellisella erolla? Analyysituloksista tekemiäni huomioiden perusteella alueellisten medioiden vertaileva tutkimus voisi tarjota hedelmällisen jatkotutkimusasetelman. Sanomalehdissä syntyvien kirkon representaatioiden vertailu antaisi mahdollisuuden keskittyä itse representaatioiden erojen ja yhtäläisyyksien lisäksi taustalla vaikuttaviin muuttujiin ja diskursseihin.

Pääkirjoitustekstien diskursseista erityisesti hyväntekeväisyysdiskurssi on teksteissä toistuva ja siten helposti tunnistettavissa. Diskurssit ovat kiteytyneitä ja vakiintuneita tapoja puhua ilmiöistä, ja ne ovat tunnistettavia ja toistuvia niihin liittyvän aihepiirin ympärillä. Hyväntekeväisyysdiskurssiin liittyvä kirkon auttamistyö näkyy Laura Teräsvirran tutkimuksessa, jossa analyysin kohteena olivat Helsingin Sanomien uutiset ja niiden retoriikka. Tutkimuksen yhteenvedossa Teräsvirta toteaa, että uutisissa toistuu kuva kirkosta, jonka olemukseen kuuluu auttaminen (Teräsvirta 2002: 70). Samaa yhteiskunnallista auttamistematiikkaa toistaa myös Eliisa Kansanen Kirkon tutkimuskeskukselle tekemä tutkimus, jossa määrällisellä kyselytutkimuksella kartoitettiin suomalaisten odotuksia kirkon yhteiskunnallista toimintaa kohtaan. Tutkimuksen tuloksissa todetaan, että kirkkoon luotetaan ja siltä odotetaan aktiivista yhteiskunnallista roolia vastaajan omasta uskonnollisuudesta riippumatta. (Kansanen 2007: 104.) Kansanen tulokset vahvistavat myös aineistoni pääkirjoituksissa rakentuvaa kuvaa yhteiskunnallisesta kirkosta. Kirkko osana yhteiskuntaa -representaatiossa ja hyväntekeväisyysdiskurssin yhteydessä kirjoittajat tuntuivat odottavan ja olettavan kirkolta auttamistyötä ja yhteiskunnallista aktiivisuutta.

Heijastan oman tutkimukseni tuloksia Teräsvirran tuloksiin myös siinä, että kirkon uskonnollinen ja hengellinen ulottuvuus ei suuremmin näy aineistoni teksteissä. Teräsvirta summaa, että uutisissa avun antaminen näkyy kyllä materiassa, rahassa ja ruoka-avussa, mutta ei hengellisinä palveluina tai tilaisuuksina. Pääkirjoituksissa jumalanpalvelukset mainitaan joulukirkon ja -perinteiden yhteydessä, ja toisaalta rituaalinen uskonnollisuus näkyy ekumeenisena yhteytenä katolisen kirkon kanssa. Kirkon hengellinen ydin ei kuitenkaan näytä ylittävän uutiskynnystä tai pääkirjoitusaiheiden kynnyksiä.

Yhtenä syynä kirkon uskontoköyhään medianäkyvyyteen voi olla institutionaalisen uskonnollisuuden murros. Pääkirjoituksien kirjoittajat toteavat useaan otteeseen, että kirkon väki vähenee, mutta uskonnollisuus ei ole kadonnut. Länsimaissa tapahtuva sekularisaatio näkyy

nimenomaan institutionaalisen uskonnon aseman muuttumisena ja ihmisten uskonnollisuuden yksityistymisenä (Salomäki 2014: 7). Murros ei ole todellisuutta vain Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Aiempaa tutkimusta käsittelevässä luvussa esittelemäni Rita Marchetin ja Susanna Pagiotin (2017) tutkimus katolisen kirkon medianäkyvyydestä Italiassa osoittaa, että paaviin liittyvien tapahtumien lisäksi katoliseen kirkkoon liittyvän uutisoinnin aiheet nousevat suurilta osin kirkon ulkopuolisista tapahtumista. Anglikaaninen kirkko on julkisuutensa suhteen vielä kompleksisemmässä ristipaineessa: Kim Knottin, Elizabeth Poolen ja Teemu Tairan (2013) mukaan uskosta puhuminen koetaan Britanniassa jopa nolona aiheena, ja valtionkirkko-asetuksessa oleva Englannin kirkko (Church of England) representoituu lähinnä osana kansallista historiaa, perinnettä ja kulttuuria.

Suomessa kirkkohallituksen tulevaisuuskomiteoiden ja muiden työryhmien tehtävänä on ollut jo vuosia ratkaista, mihin kirkon resurssit kannattaa taloustilanteen heiketessä suunnata. Median ja gallupien mukaan vastauksena olisi hyväntekeväisyystyö. Kirkon yhteiskunnallisesti näkyvä merkitys kulminoituu helposti Kirkon Ulkomaanavun logona Nenäpäivä-julisteissa, mutta myös seurakuntatasolla diakonien jakamina ruoka-avustuksina. Mikä kirkon institutionaalisuudessa lopulta on uskonnon harjoittamista, mikä hyväntekeväisyystyötä, ja voiko näitä kahta elementtiä edes erottaa toisistaan?

Tätä pohdintaa kirjoittaessani maailmalla riehuu koronavirus ja sen aiheuttama tauti COVID-19. Suomessa koulujen sulkemisen, etätyönteon ja Uudenmaan eristämisen lisäksi korona on vaikuttanut uskonnollisten yhteisöjen toimintaan. Kirkkovuoden 2020 suurin juhla, pääsiäinen, tullaan viettämään seurakunnissa etäyhteyksien päässä ehtoolliskaiteista ja öyläteistä. Etäjumalanpalveluksia on paaston aikaan verkon välityksellä lähetetty ja ilmeisesti ruutujen takaa seurattakin. Tarkkoja lukuja ei vielä ole julkistettu, mutta ainakin uutiskynnyksiä nämä lähe-tykset ovat ylittäneet.

Karanteenin ja sairaudenpelon aikana korostuu myös kirkon mahdollisuus auttajana ja hyväntekijänä. Kun esimerkiksi jumalanpalvelukset pystytään toimittamaan etänä, diakonit ja vapaaehtoiset pyrkivät jatkamaan ruoka-avun ylläpitämistä ja jatkuvuutta kasvokkain ja paikan päällä. Huono-osaisten ja heikossa asemassa olevien tukeminen, mikä korostuu kirkon olemuksessa tutkimusaineiston pääkirjoitusten kautta, korostuu ja näkyy kriisinkin aikana. Kuten Savon Sanomien pääkirjoituksen kirjoittaja 26. lokakuuta 2016 silloista Kallion kirkkoherraa, nykyistä Helsingin piispaa lainasi: Maailman poliittinen tilanne voi olla huomattavan monimutkainen ja vaikea, mutta moraalisesti tilanne on kirkas ja yksinkertainen.

LÄHTEET

- Aamulehden linja 2020: *Pääkirjoitukset*. – <https://www.aamulehti.fi/linja>. 16.4.2020.
- Arkkipiispan tehtävät 2020: *Turun ja Suomen arkkipiispa*. – <https://www.arkkipiispa.fi/arkkipiispan-virka/arkkipiispan-tehtavat/>. 12.3.2020.
- Church of England 2019: *Research and statistics*. – https://www.churchofengland.org/sites/default/files/2019-10/2018StatisticsForMission_0.pdf. 16.4.2020.
- Fairclough, Norman 1995: *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Lontoo: Longman.
- 1997: *Miten media puhuu*. Suom. Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- 2003: *Analysing discourse: textual analysis for social research*. Lontoo: Routledge.
- Folkekirken: *Tanskan evankelis-luterilainen kirkko*. – <https://www.lutheranchurch.dk>. 21.3.2020.
- Halliday, M. A. K. 1978: *Language as social semiotic. The social interpretation on language and meaning*. Lontoo: Edward Arnold.
- Halliday, M. A. K. & Matthiessen, Christian 2014: *Halliday's introduction to functional grammar*. Fourth Edition. Lontoo: Routledge.
- Heikkinen, Vesa 1999: *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Väitöskirja. Oulun yliopisto. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Huovila, Tapani 2001: *Pääkirjoitus kohdistaa kiista-asiaan*. Jyväskylä: Yliopistopaino.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi 1999: Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. – Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä* s. 54–100. Tampere: Vastapaino.
- Kansanen, Eliisa 2007: *Kirkon rooli yhteiskunnallisissa ongelmissa*. Kirkon tutkimuskeskuksen www-julkaisuja 14. – [http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/64E2F6F217C6661FC225737E004193A7/\\$FILE/14_kansanen.pdf](http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/64E2F6F217C6661FC225737E004193A7/$FILE/14_kansanen.pdf). 22.3.2020.
- Katajamäki, Heli 2003: Taloussanomalehtien pääkirjoitusten viestinnän tarkoitukset. Tulkintoja kolmen kokeneen toimittajan haastatteluista. – Merja Koskela & Nina Pilke (toim.), *Kieli ja asiantuntijuus*. AFinLAN vuosikirja 2003/n:o 61. s. 179–203. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA.
- 2018: *Tekijän identiteetti taloussanomalehtien pääkirjoituksissa: Pääkirjoitustoimittajan sosiaalisesta roolista tuotettu, teksteistä tulkittu*. Väitöskirja. Vaasan yliopisto. – <https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/8125/978-952-476-833-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 7.11.2019.
- Kauppalehti: *Alman mediat ja palvelut*. – <https://www.almamedia.fi/mainostajat/mediat-ja-palvelut/talous-ja-ammattilaismediat/kauppalehti>. 21.3.2020.
- Keskusta 2020: *Välähdyksiä Keskustan historiasta*. – <https://keskusta.fi/Suomeksi/Tutustu-Keskustaan/Valahdyksia-Keskustan-historiasta>. 28.3.2020.
- Ketola, Kimmo 2008: *Uskonnot Suomessa. Käsikirja uskontoihin ja uskonnollistaustaisiin liikkeisiin*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 102. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Kirken: *Norjan evankelis-luterilainen kirkko*. – <https://kirken.no/nb-NO/church-of-norway/about/brief-history/>. 21.3.2020.
- Kirkjan: *Islannin evankelis-luterilainen kirkko*. – <https://kirkjan.is/english/>. 21.3.2020.
- Kirkon tutkimuskeskus. – <https://evl.fi/kirkontutkimuskeskus>. 15.4.2020.
- Kirkko ja kaupunki 1.6.2016: *Oikeustieteen professori: Kirkolla on velvollisuus vihkiä samaa sukupuolta olevat*. – <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/oikeustieteen-professori-kirkolla-on-velvollisuus-vihkia-samaa-sukupuolta-olev-1#63fac8ac>. 27.2.2020.
- Kirkko ja kaupunki 29.8.2016: *Piispat: Kirkollinen avioliitto kuuluu vain miehelle ja naiselle*. – <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/piispat-kirkollinen-avioliitto-kuuluu-vain-naiselle-ja-miehelle-1>. 12.3.2020.
- Kirkko ja valtio: *Aamenesta öylättiin – kirkon sanasto*. – <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Kirkko%20ja%20valtio#7fe47776>. 21.3.2020.
- Kirkkoturva: *Aamenesta öylättiin – kirkon sanasto*. – <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Kirkkoturva#d5ed2920>. 30.3.2020.
- Kirkolliskokous: *Kirkon organisaatio. Suomen evankelis-luterilainen kirkko*. – <https://evl.fi/tietoa-kirkosta/kirkon-organisaatio/paatoksenteko-kirkossa/kirkolliskokous#7fe47776>. 22.3.2020.
- Kirkon tehtävä: *Kirkon strategiat. Suomen evankelis-luterilainen kirkko*. – <https://evl.fi/tietoa-kirkosta/strategiat#7fe47776>. 21.3.2020.
- Knott, Kim & Poole, Elizabeth & Taira, Teemu 2013: *Media portrayals of religion and the secular sacred : representation and change*. Burlington: Ashgate.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Verkkojulkaisu, päivitetty 24.2.2020. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. – <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>. 28.3.2020
- KUA 2020: *Kirkon ulkomaanapu. Historia*. – <https://www.kirkonulkomaanapu.fi/kua/historia/>. 30.3.2020.
- Lehtinen, Esa 2002: *Raamatun puhuttelussa. Teksti, kokemus ja vuorovaikutus adventistien raamatuntutkistelussa*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. – <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/67247/951-44-5462-6.pdf?sequence=1>. 15.4.2020.

- Levikkitilasto 2016: *Media Audit Finland*. – <http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2017/06/Levikkitilasto-2016.pdf>. 13.10.2019
- Lukijamäärät 2018: *Media Audit Finland*. – <http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2019/06/KMT-2018-lukijamäärät.pdf>. 13.10.2019
- Luukka, Minna-Riitta 2008: Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 133–160. Toinen, muuttamaton painos. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- LWF: *The Lutheran World Federation. A Communion of Churches*. – <https://www.lutheranworld.org/content/about-lwf>. 12.3.2020.
- Marchetti, Rita & Pagiotti, Susanna 2017: The Catholic Church in Italian media coverage: an analysis of newspapers, TV news and social media. – *Revista Romana de Jurnalism si Comunicare* 12 (4) s. 13–27.
- Migri 2015: *Maahanmuuttovirasto. Tilastot 1/2015 – 12/2015*. – <https://tilastot.migri.fi/#applications?start=540&end=551>. 30.3.2020.
- Niemelä, Kati 2006: *Vieraantumut vai pettynyt? Kirkosta eroamisen syyt Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 95. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Nissi, Riikka 2010: *Totuuden jäljillä. Tekstin tulkinta nuorten aikuisten raamattupiirikeskusteluissa*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. – <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/25647/9789513941338.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 15.4.2020.
- Perälä, Kati 2019: *Hätiköidyt potkut vai ainoa oikea vaihtoehto? Pori Jazzin toimitusjohtajan irtisanomisen oikeutus mediassa*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitos. – <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64161/URN%3aNBN%3af%3ajyu-201905232772.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 15.4.2020.
- Pietikäinen, Sari 2008: Kriittinen diskurssintutkimus. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 191–217. Toinen, muuttamaton painos. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Jyrki 2008: *Kirjoitus, juttu, tekstielementti. Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyyppeiden kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Rahkonen, Juho 2007: *Kirkko median kuvastimessa. Kristinuskon ja kirkollisten asioiden käsittely sanomalehdissä*. Kirkon tutkimuskeskuksen www-julkaisuja 12. – [http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/F4F1BB9811290E5BC225737E00412776/\\$FILE/12_rahkonen.pdf](http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/F4F1BB9811290E5BC225737E00412776/$FILE/12_rahkonen.pdf). 30.3.2020.
- Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo 2010: *Sosiologia*. Helsinki: WSOY.
- Salomäki, Hanna 2014: Kirkkoon sitoutumisen alueelliset erot. – Hytönen, Maarit & Ketola, Kimmo & Salminen, Vesa-Matti & Salomäki, Hanna: *Leikkauspintoja kirkon jäsenyyteen* s. 18–20. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 35. – <https://evl.fi/documents/1327140/45386794/Ktk+-+Leikkauspintoja+kirkon+jäsenyyteen/a8bc3277-bf3a-7667-f9b1-abc60c66abf8>. 13.10.2019
- Shore, Susanna 2012a: *Kieli, kielenkäyttö ja kielenkäytön lajit systeemis-funktionaalissa teoriassa*. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 131–157. Helsinki: Gaudeamus.
- 2012b: *Systeemis-funktionaalinen teoria tekstien tutkimisessa*. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 158–185. Helsinki: Gaudeamus.
- Sisäministeriö 2020: *Pakolainen pakenee vainoa kotimaassaan*. – <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>. 30.3.2020.
- Solin, Anna 2012: Kriittinen diskurssintutkimus. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 558–563. Helsinki: Gaudeamus.
- Svenska kyrkan: *Ruotsin evankelis-luterilainen kirkko*. – <https://www.svenskakyrcan.se/church-and-state>. 21.3.2020.
- Teräsvirta, Laura 2002: *Objektiivisia uutisia vai merkityksiä tuottavaa retoriikkaa? Suomen evankelis-luterilainen kirkko yhteiskunnallisena toimijana Helsingin Sanomien uutisissa*. – Sakaranaho, Tuula & Pesonen, Heikki (toim.), *Uskonto, julkisuus ja muuttuva yhteiskunta* s. 47–74. Helsinki: Yliopistopaino.
- THL 2018: *Terveystieteiden tutkimuskeskus. Paperittomat*. – <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinemoninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/paperittomat>. 30.3.2020.
- Tieteen termipankki 2020. – <https://tieteentermipankki.fi/>. 30.3.2020.
- Tilastokeskus 2020: *Valtionkirkko. Käsitteet*. – <https://www.stat.fi/meta/kas/valtionkirkko.html> 27.2.2020.
- Tilastotietoa 2020: *Suomen evankelis-luterilainen kirkko*. – <https://evl.fi/tietoa-kirkosta/tilastotietoa>. 16.3.2020
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

- Ulkoministeriö 2018: *Kehitysyhteistyön rahoituskohteet*. – https://um.fi/rahoituskohteet-tavoitteet/-/asset_publisher/oTii4R8dHYM9/ahaKyiInterventionType/id/1165151. 17.10.2019
- Uskontolukutaito: *Tutkimustiedolla uskontolukutaidottomuutta vastaan*. Teologinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. – <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/kieli-kulttuuri/tutkimustiedolla-uskontolukutaidottomuutta-vastaan>. 21.3.2020.
- Vapaa-ajattelijat 2018: *Vapaa-ajattelijat yhdenvertaisuuden asialla*. – <http://vapaa-ajattelijat.fi/tervetuloa/> 27.2.2020.
- Viestilehdet 2020: *Viestilehdet Oy*. – <https://www.viestilehdet.fi/index.html>. 30.3.2020.
- Vihkioikeus 2018: *Kirkon tutkimuskeskus*. – <https://public.tableau.com/profile/kirkon.tutkimuskeskus#!/vizhome/Vihkioikeus/Story1>. 30.3.2020.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. – <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>. 28.3.2020.
- Yle 15.1.2019: *Historiallinen muutos: Evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluu enää alle 70 prosenttia kansasta*. Yle Uutiset. – <https://yle.fi/uutiset/3-10596566>. 22.3.2020.
- Yle 16.8.2018: *Selvitys: Suomalaisten asenteet eurooppalaisittain jyrkät – 62 prosenttia usko, että islam ei sovi yhteen suomalaisen kulttuurin kanssa*. Yle Uutiset. – <https://yle.fi/uutiset/3-10355294>. 19.4.2020.

Aineistolähteet

- Aamulehti 14.6.2016: *Hallituksen kärkihanke yrittää parantaa lasten ja nuorten hyvinvointia*. – <https://www.aamulehti.fi/paakirjoitukset/paakirjoitus-hallituksen-karkihanke-yrittää-parantaa-lasten-ja-nuorten-hyvinvointia-23723866/>. 16.4.2020.
- Aamulehti 28.6.2016: *Erilaisuutta ei voi kieltää*. – <https://www.aamulehti.fi/paakirjoitukset/paakirjoitus-erilaisuutta-ei-voi-kieltää-23753390/>. 16.4.2020.
- Aamulehti 2.8.2016: *Tervahenki nousee*. – <https://www.aamulehti.fi/paakirjoitukset/paakirjoitus-tervahenki-nousee-23825745/>. 16.4.2020.
- Helsingin Sanomat 11.6.2016: *Kirkossa on nyt ruuhkaa*. – <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002905699.html>. 16.4.2020.
- Helsingin Sanomat 2.7.2016: *Kirkko mukana Pridessa*. – <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002908869.html>. 16.4.2020.
- Helsingin Sanomat 16.6.2016: *Hallituksen tarjous tepsi kuten pitikin*. – <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002906398.html>. 16.4.2020.
- Helsingin Sanomat 6.7.2016: *Uskonnollisuuden kenttä muuttuu Suomessakin*. – <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002909423.html>. 16.4.2020.
- Helsingin Sanomat 7.8.2016: *Kirkkoherran valinnassakin voi syyllistyä syrjintään*. – <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002914634.html>. 16.4.2020.
- Helsingin Sanomat 2.11.2016: *Katolilaisten ja luterilaisten lähentyminen on esimerkki myös muille uskonnoille*. – <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002928293.html>. 16.4.2020.
- Helsingin Sanomat 7.11.2016: *Tulevaisuuden kirkko levittää innovaatioita*. – <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002928998.html>. 16.4.2020.
- Helsingin Sanomat 25.12.2016: *Kirkoilleen uutta yhteiskunnallista roolia etsivät johtajat herättävät myös arvostelua*. – <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000005020756.html>. 16.4.2020.
- Kaleva 30.6.2016: *Hengellisyys vetää yhä koolle*. – <http://www.kaleva.fi/mielipide/paakirjoitukset/hengellisyys-vetää-yhä-koolle/731907/>. 16.4.2020.
- Kaleva 10.7.2016: *Uskonto ei vielä kadonnutkaan*. – <http://www.kaleva.fi/mielipide/paakirjoitukset/uskonto-ei-viela-kadonnutkaan/732706/>. 16.4.2020.
- Kaleva 23.11.2016: *Kirkko viimeinen turvapaikka*. – <http://www.kaleva.fi/mielipide/paakirjoitukset/kirkko-viimeinen-turvapaikka/744364/>. 16.4.2020.
- Keskisuomalainen 24.12.2016: *Kirkko kaipaa kiistoihin sopuisia ratkaisuja*. – <http://www.ksml.fi/paakirjoitukset/Kirkko-kaipaa-kiistoihin-sopuisia-ratkaisuja/899047>. 16.4.2020.
- Maaseudun Tulevaisuus 26.8.2016: *Normitalkoot saattavat onnistua*. – <http://www.maaseuduntulevaisuus.fi/puheenaiheet/p%C3%A4%C3%A4kirjoitus/normitalkoot-saattavat-onnistua-1.159965>. 16.4.2020.
- Savon Sanomat 9.7.2016: *Yhä uudet sukupolvet hakeutuvat veisaamaan*. – <http://www.savonsanomat.fi/paakirjoitukset/Yh%C3%A4-uudet-sukupolvet-hakeutuvat-veisaamaan/797407>. 16.4.2020.
- Savon Sanomat 22.9.2016: *Kirkollinen Kanttila olisi yksi hyvä vaihtoehto*. – <http://www.savonsanomat.fi/paakirjoitukset/Kirkollinen-Kanttila-olisi-yksi-hyv%C3%A4-vaihtoehto/841644>. 16.4.2020.
- Savon Sanomat 26.10.2016: *Saattokellot soivat tarvetta auttaa edes jotenkin*. – <http://www.savonsanomat.fi/paakirjoitukset/Saattokellot-soivat-tarvetta-auttaa-edes-jotenkin/862032>. 16.4.2020.

Savon Sanomat 3.11.2016: *Katolilaiset ja luterilaiset yhdessä moneudessa.* – <http://www.savonsanomat.fi/paakirjoitukset/Katolilaiset-ja-luterilaiset-yhdess%C3%A4-moneudessa/867292>. 16.4.2020.